

Situační zpráva
ke Strategii udržitelného rozvoje ČR

Úřad vlády ČR

Praha 2006

Situační zpráva ke Strategii udržitelného rozvoje ČR,
připravená na základě bodu II/2 Usnesení vlády č. 1242/2004.

Vydal: Úřad vlády ČR, Praha 2006

ISBN 80-86734-95-1

Obsah

Seznam grafů.....	6
Seznam tabulek.....	9
Úvod	11
1. Hrubý domácí produkt na obyvatele.....	18
2. Podíl vládního deficitu/přebytku na HDP a podíl vládního dluhu na HDP...	22
3. Podíl běžného účtu platební bilance na HDP.....	31
4. Produktivita práce	36
5. Výdaje na ochranu životního prostředí	40
6. Veřejné výdaje na ochranu životního prostředí	46
7. Materiálová spotřeba	48
8. Převážná náročnost v osobní dopravě	53
9. Převážná náročnost v nákladní dopravě.....	56
10. Energetická náročnost HDP	59
11. Spotřeba prvotních energetických zdrojů	63
12. Podíl energie z obnovitelných zdrojů.....	67
13. Emise CO ₂ na obyvatele.....	71
14. Emise CO ₂ na jednotku hrubého domácího produktu.....	74
15. Materiálové využití odpadů	77
16. Spotřeba základních živin v průmyslových hnojivech	79
17. Spotřeba přípravků na ochranu rostlin	81
18. Index běžných druhů volně žijících ptáků	83
19. Index zavlečených druhů rostlin	86
20. Podíl ekologického zemědělství na celkové výměře zemědělské půdy	90
21. Očekávaná délka života.....	92
22. Míra úmrtnosti.....	96
23. Obecná míra nezaměstnanosti.....	99
24. Registrovaná míra nezaměstnanosti.....	103
25. Míra zaměstnanosti starších pracovníků	107
26. Populace žijící pod hranicí chudoby před a po sociálních transferech	111
27. Výdaje na výzkum a vývoj.....	115
28. Nejvyšší dosažené vzdělání	120
29. Přístup k internetu	124
30. Celková zahraniční rozvojová spolupráce	130
31. Dostupnost veřejných služeb kultury.....	134
32. Průměrná délka soudního řízení.....	141
33. Index vnímání korupce.....	146
34. Pokrytí území ČR schválenou územně plánovací dokumentací obcí.....	151
35. Regionální rozptyl míry zaměstnanosti osob 15 – 64letých	157
36. Občanská společnost	162
Přehled indikátorů s gestory	165
Seznam zkratk.....	167

Seznam grafů

Graf 2.1: Vývoj vládního deficitu (% HDP), ČR, 1996-2004.....	27
Graf 2.2: Vývoj vládního dluhu (% HDP), ČR, 1997-2004.....	27
Graf 3.1: Podíl běžného účtu platební bilance na HDP, Česká republika, 1995-2004	33
Graf 3.2: Běžný účet platební bilance a jeho komponenty, Česká republika, 1993-2004	34
Graf 3.3: Podíl běžného účtu platební bilance na HDP, mezinárodní srovnání, 2002 a 2004	35
Graf 4.1: Produktivita na pracovníka (HDP v PPS na zaměstnanou osobu v poměru k EU-25, EU-25 = 100), mezinárodní srovnání, 1997-2005	39
Graf 4.2: Hodinová produktivita práce (v PPS na odpracovanou hodinu v poměru k EU-15, (EU-15 = 100), mezinárodní srovnání, 1997-2003.....	39
Graf 5.1: Vynaložené investice na ochranu životního prostředí podle programového zaměření, ČR, 1990-2003.....	41
Graf 5.2: Neinvestiční náklady na ochranu životního prostředí podle programového zaměření, ČR, 2003	42
Graf 5.3: Investiční výdaje na ochranu životního prostředí (% z HDP), ČR, 1990-2003.....	43
Graf 7.1: Domácí materiálová spotřeba, ČR, 1990-2003.....	49
Graf 7.2: Materiálová náročnost, ČR, 1995-2003	50
Graf 7.3: Domácí materiálová spotřeba (DMC) a HDP na osobu, mezinárodní srovnání, 1999	51
Graf 8.1: Přepavní náročnost v osobní dopravě, ČR, 1995-2004	54
Graf 8.2: Přepavní výkon v osobní dopravě a HDP, ČR, 1995-2004	54
Graf 8.3: Přepavní náročnost v osobní dopravě (ve stálých cenách r. 1995 v tis. €), mezinárodní srovnání, 2001	55
Graf 9.1: Přepavní náročnost v nákladní dopravě, ČR, 1995-2004	57
Graf 9.2: Přepavní výkon v nákladní dopravě a HDP, ČR, 1995-2004.....	57
Graf 9.3: Přepavní náročnost v nákladní dopravě vyjádřený v tkm/HDP (ve stálých cenách r. 1995 v tis. €), mezinárodní srovnání, 2003.....	58
Graf 10.1: Energetická náročnost HDP, ČR, 1995-2004	60
Graf 10.2: Spotřeba PEZ a HDP, ČR, 1995-2003	61
Graf 10.3: Energetická náročnost HDP, mezinárodní srovnání, 2002	61
Graf 11.1: Spotřeba prvotních energetických zdrojů, ČR, 1995-2004.....	64
Graf 11.2: Konečná spotřeba energie, ČR, 1995-2003	65
Graf 11.3: Spotřeba prvotních energetických zdrojů, mezinárodní srovnání, 2002	65
Graf 12.1: Spotřeba obnovitelných zdrojů energie, ČR, 1995-2004.....	68
Graf 12.2: Výroba elektřiny z obnovitelných zdrojů, ČR, 2003-2004.....	69
Graf 12.3: Obnovitelné zdroje pro výrobu elektřiny, mezinárodní srovnání, 2001	70
Graf 13.1: Vývoj emisí CO ₂ na obyvatele (střední stav), ČR, 1990 – 2003	72

Graf 13.2: Emise CO ₂ na obyvatele, mezinárodní srovnání, 1990, 1995 a 2002.....	73
Graf 14.1: Vývoj emisí CO ₂ na jednotku HDP (HDP sc. 1995), ČR, 1995 – 2003.....	75
Graf 14.2: Vývoj emisí CO ₂ na jednotku HDP (v USD, PPP), mezinárodní srovnání, 1990, 1995 a 2002	76
Graf 15.1: Materiálové využití odpadů, ČR, 2000 – 2004	78
Graf 17.1: Spotřeba pesticidů, mezinárodní srovnání, 1999	82
Graf 18.1: Index běžných druhů volně žijících ptáků, ČR, 1982-2003	84
Graf 18.2: Index ptáků zemědělské krajiny, ČR, 1982-2003	85
Graf 18.3: Index ptáků zemědělské krajiny, mezinárodní srovnání, 1999, 2001, 2003.....	85
Graf 19.1: Index zavlečených druhů rostlin	87
Graf 19.2: Mezinárodní srovnání počtu zavlečených druhů rostlin	89
Graf 21.1: Střední délka života při narození, (roky), ČR, 1955-2004.....	93
Graf 21.2: Střední délka života při narození (roky), mezinárodní srovnání, 2000-2003	95
Graf 22.1: Standardizovaná úmrtnost (evropský standard) (počet zemřelých na 100 000 osob), ČR, 1970-2004.....	97
Graf 22.2: Standardizovaná úmrtnost (evropský standard) (počet zemřelých na 100 000 osob), mezinárodní srovnání, 2000-2003	98
Graf 23.1: Obecná míra nezaměstnanosti mužů a žen, ČR, 1998-2004.....	100
Graf 24.1: Míra registrované nezaměstnanosti – roční průměry, původní metodika, ČR, 1991-2004	105
Graf 25.1: Míra zaměstnanosti starších pracovníků ve věku 55-64 let, ČR, 1998-2004	108
Graf 25.2: Míra zaměstnanosti starších pracovníků ve věku 55-64 let, mezinárodní srovnání, 2004	109
Graf 25.3: Míra zaměstnanosti starších pracovníků ve věku 55-64 let, mezinárodní srovnání, 2004 (pokračování).....	109
Graf 27.1: Výdaje na výzkum a vývoj (% HDP), ČR, 1995-2003.....	116
Graf 27.2: Struktura výdajů na výzkum a vývoj podle zdrojů financování (% HDP), ČR, 1995-2003	117
Graf 27.3: Výdaje na výzkum a vývoj (% HDP), mezinárodní srovnání, 1995-2003	118
Graf 27.4: Výdaje na výzkum a vývoj podle zdrojů financování (% HDP), mezinárodní srovnání, 1995-2003	119
Graf 28.1: Podíl populace ve věku 20-24 s alespoň vyšším sekundárním vzděláním, ČR, 1998-2004	121
Graf 28.2: Podíl populace ve věku 20-24 a 25-34 s alespoň vyšším sekundárním vzděláním, ČR, 2002-2004.....	122
Graf 28.3: Podíl populace ve věku 20-24 s alespoň vyšším sekundárním vzděláním, mezinárodní srovnání, 1999-2004.....	123
Graf 29.1: Procento domácností vybavených vybranými informačními a komunikačními technologiemi, ČR, 2004.....	125

Graf 29.2: Podíl zaměstnanců (mužů i žen) a zaměstnankyň používajících ke své práci počítač (nejméně 1x týdně) v ekonomických subjektech s 10 a více zaměstnanci dle odvětví, ČR, 2002.....	125
Graf 29.3: Procento orgánů veřejné správy s připojením k internetu, podle právní formy organizace, ČR, 2003	126
Graf 29.4: Procento domácností s přístupem k internetu a s vysokorychlostním připojením k internetu, mezinárodní srovnání, 2004	127
Graf 29.5: Podíl ekonomických subjektů s deseti a více zaměstnanci s připojením k internetu, broadbandem, prezentací na webových stránkách a používajících intranet a extranet, mezinárodní srovnání, 2003	128
Graf 29.6: Procento uživatelů internetu (jednotlivců), kteří použili internet ve vztahu k veřejné správě, podle účelu použití, mezinárodní srovnání, 2003	129
Graf 30.1: Úroveň ODA, mezinárodní srovnání (členské země EU), 2003.....	132
Graf 30.2: Úroveň ODA (bil USD), mezinárodní srovnání (členské země DAC), 2004.....	132
Graf 30.3: Úroveň ODA (% HDP), mezinárodní srovnání (členské země DAC), 2004	133
Graf 31.1: Podíl celkových výdajů kap. 334 ke státnímu rozpočtu, ČR, 1993-2004.....	139
Graf 31.2: Podíl celkových výdajů na kulturu k celkovým výdajům veřejných rozpočtů, ČR, 1993-2004	139
Graf 32.1: Délka trestního řízení (ve dnech) před okresními a krajskými soudy, ČR, 1995-2004.....	143
Graf 32.2: Délka soudního řízení (ve dnech) v civilních věcech před okresními a krajskými soudy, ČR, 1995-2004.....	144
Graf 32.3: Délka soudního řízení (ve dnech) v obchodních věcech před krajskými soudy, ČR, 2002-2004.....	145
Graf 33.1: Vzájemný vztah CPI a HDI, mezinárodní srovnání, 2004	150
Graf 34.1: Vývoj pokrytí území schválenou ÚPD (v % vždy k 31. 3. t.r.), ČR, 1995-2005.....	153
Graf 34.2 Mapa obcí se schválenou územně plánovací dokumentací (právní stav), ČR, 2005.....	154
Graf 34.3: Mapa obcí se schválenou a rozpracovanou územně plánovací dokumentací (fyzický stav), ČR, 2005	155
Graf 35.1: Míra zaměstnanosti 15 – 64letých podle krajů, ČR, 2004.....	158
Graf 35.2: Variační koeficient míry regionální zaměstnanosti na úrovni NUTS2, mezinárodní srovnání, 2003	160
Graf 36.1: Vznik neziskových organizací v zemích Visegrádské čtyřky, 1989-2001	163
Graf 36.2: Procento zaměstnaných v neziskovém sektoru ve Visegrádských zemích, 1995	164

Seznam tabulek

Tabulka 1: Souhrnné hodnocení indikátorů	16
Tabulka 1.1: Hrubý domácí produkt na obyvatele (meziroční změna v %, s. c.), ČR, 1996-2004.....	18
Tabulka 1.2: Úrovně HDP na obyvatele (v paritě kupní síly, EU-25=100), mezinárodní srovnání, 2004	20
Tabulka 1.3: Růst HDP (meziroční změna v %, s. c.), mezinárodní srovnání.....	21
Tabulka 2.1: Vládní deficit a vládní dluh podle metodiky ESA 95 (v % HDP, podle ESA 95), ČR, 1996-2004	26
Tabulka 2.2: Výše přebytku/deficitu (% HDP), mezinárodní srovnání, 2004	29
Tabulka 2.3: Výše dluhu (% HDP), mezinárodní srovnání, 2004.....	30
Tabulka 3.1: Základní data pro výpočet indikátoru podíl běžného účtu platební bilance na HDP (mld. Kč), Česká republika, 1995-2004	33
Tabulka 4.1: Produktivita práce (meziroční změna v %, s. c.), ČR, 1996-2003.....	37
Tabulka 4.2: Produktivita práce v podnikatelském sektoru (meziroční změna v %, s. c.), mezinárodní srovnání, 1996-2004.....	38
Tabulka 4.3: Produktivita práce, mezinárodní srovnání, 1995-2004	38
Tabulka 5.1: Podíl výdajů na ochranu životního prostředí ku HDP (v %) - veřejný sektor, mezinárodní srovnání, 1990-2000	44
Tabulka 5.2: Podíl výdajů na ochranu životního prostředí ku HDP (v %) - podnikový sektor, mezinárodní srovnání, 1990-2003	45
Tabulka 6.1: Výdaje na ochranu životního prostředí z centrálních zdrojů (v mil. Kč, v běžných cenách), ČR, 1997-2004	46
Tabulka 6.2: Výdaje místních rozpočtů na ochranu životního prostředí (mld. Kč), ČR, 1997-2004.....	47
Tabulka 7.1: Domácí materiálová spotřeba podle skupin materiálů (mil. tun), ČR, 1990-2003.....	49
Tabulka 8.1: Přepavní výkon v osobní dopravě a HDP, ČR, 1995-2004	54
Tabulka 9.1: Přepavní náročnost v nákladní dopravě, ČR, 1995-2004	57
Tabulka 10.1: Základní data pro výpočet indikátoru energetické náročnosti HDP, ČR, 1995-2003.....	60
Tabulka 11.1: Složení PEZ a cíle SEK pro rok 2005, ČR, 2004	64
Tabulka 16.1: Spotřeba hnojiv (v kg čistých živin na ha), ČR, 1986-2004	79
Tabulka 16.2: Spotřeba hnojiv (v kg čistých živin na ha), mezinárodní srovnání, 2000	80
Tabulka 17.1: Spotřeba přípravků na ochranu rostlin, ČR, 1986-2004	81
Tabulka 20.1: Ekologické zemědělství, ČR, 1989-2004.....	90
Tabulka 21.1: Střední délka života (roky), ČR, 1955-2004	93
Tabulka 24.1: Míra zaměstnanosti starších pracovníků ve věku 55-64 let (v %), mezinárodní srovnání, 1998, 2004	110
Tabulka 26.1: Populace žijící pod hranicí chudoby před a po sociálních transferech podle věkových skupin (v %), mezinárodní srovnání (státy EU 15), 2000	113
Tabulka 26.2: Populace žijící pod hranicí chudoby před a po sociálních transferech podle věkových skupin (v %), mezinárodní srovnání (státy EU 10), 2002	114
Tabulka 30.1: Objem finančních prostředků vydaných na zahraniční rozvojovou spolupráci za léta 2002 – 2004 a předpoklad na období 2005 – 2008 (v mil. Kč), ČR	131

Tabulka 31.1: Podíl celkových výdajů kap. 334 ke státnímu rozpočtu (v mld. Kč), ČR, 1993-2004.....	138
Tabulka 31.2: Podíl celkových výdajů na kulturu k celkovým výdajům veřejných rozpočtů (v mld. Kč), ČR, 1993-2004.....	138
Tabulka 33.1: Míra vnímání korupce, ČR, 1998-2004	148
Tabulka 33.2: Míra vnímání korupce, mezinárodní srovnání, 2004	148
Tabulka 34.1: Vývoj pokrytí území schválenou ÚPD (v % k 31. 3. t.r.), ČR, 1995-2005.....	152
Tabulka 35.1: Variační koeficient na úrovni oblastí a krajů, ČR, 1993-2004	158
Tabulka 35.2: Disperze regionální míry zaměstnanosti, mezinárodní srovnání, 1999-2003.....	159
Tabulka 35.3: Variační koeficient regionální míry zaměstnanosti u mužů a žen na úrovni NUTS2, mezinárodní srovnání, 2003	161
Tabulka 36.1: Občanská a politická participace, ČR, 1998/2000-2002/2004.....	162

Úvod

STRATEGIE UDRŽITELNÉHO ROZVOJE ČESKÉ REPUBLIKY

Strategie udržitelného rozvoje České republiky, schválená vládou ČR usnesením č. 1242 ze dne 8. prosince 2004, tvoří rámec pro zpracování materiálů koncepčního charakteru (sektorových politik či akčních programů). Je východiskem pro strategické rozhodování v rámci jednotlivých resortů i pro meziresortní spolupráci a spolupráci se zájmovými skupinami. Strategie definuje hlavní (strategické) cíle, dále dílčí cíle a nástroje. Jsou formulovány tak, aby co nejvíce omezovaly nerovnováhu ve vzájemných vztazích mezi ekonomickým, environmentálním a sociálním pilířem udržitelnosti. Směřují k zajištění co nejvyšší dosažitelné kvality života pro současnou generaci a k vytvoření předpokladů pro kvalitní život generací budoucích. Strategické cíle jsou formulovány pro jednotlivá témata společenského rozvoje:

Ekonomický pilíř: posilování konkurenceschopnosti ekonomiky

- udržet stabilitu ekonomiky ČR a zajistit její odolnost vůči vnějším i vnitřním negativním vlivům;
- vytvářet podmínky pro hospodářský růst schopný zajistit, při minimálních dopadech na životní prostředí, optimální zaměstnanost, financování veřejných služeb (zejména v oblasti sociální) a postupné snižování veřejného i „vnitřního dluhu“;
- vytvářet podmínky pro flexibilní ekonomiku založenou na znalostech a dovednostech a zvyšovat konkurenceschopnost průmyslu, zemědělství a služeb.

Environmentální pilíř: ochrana přírody, životního prostředí, přírodních zdrojů a krajiny, environmentální limity

- zajistit na území ČR co nejlepší kvalitu všech složek životního prostředí (včetně fungování jejich základních vazeb), dále ji postupně zvyšovat a vytvářet tak podmínky pro postupnou regeneraci krajiny, pro minimalizaci až eliminaci rizik pro lidské zdraví a pro postupnou regeneraci živé přírody. Zároveň v nejvyšší ekonomicky a sociálně přijatelné míře uchovat přírodní bohatství ČR (neobnovitelné zdroje, biologickou a krajinnou rozmanitost);
- minimalizovat střety zájmů mezi hospodářskými aktivitami a ochranou životního prostředí a postupně dosáhnout oddělení ekonomického růstu od nárůstu negativních dopadů na životní prostředí (decoupling);
- přispívat, přiměřeně možnostem a významu ČR, k řešení evropských a globálních environmentálních problémů (zejména ohrožení změn klimatu a ozónové vrstvy Země a úbytku biodiverzity).

Sociální pilíř: posílení sociální soudržnosti a stability

- podporovat rozvoj lidských zdrojů s cílem dosahovat maximální sociální soudržnosti;
- trvale snižovat nezaměstnanost na míru odpovídající ekonomicko sociálnímu motivování lidí k zapojování do pracovních aktivit;
- udržet stabilní stav počtu obyvatel ČR, dlouhodobě jej zvyšovat a zlepšovat jeho věkovou strukturu.

Výzkum a vývoj, vzdělávání

- dosáhnout vysoké úrovně vzdělanosti ve společnosti a tím i zajištění konkurenceschopnosti české společnosti, rozvíjení etických hodnot v souladu s evropskými kulturními tradicemi.

Evropský a mezinárodní kontext

- obhajovat a prosazovat principy udržitelného rozvoje v rámci nejširších mezinárodních vztahů, v mezinárodních celosvětových a regionálních organizacích i v rámci bilaterálních vztahů. To zahrnuje spolupráci a vyvíjení iniciativy na všech mezinárodních úrovních a zejména úsilí o překonávání etnických, ekonomických, ekologických a sociálních konfliktů mezi různými kulturními společenstvími;
- být aktivním členem EU a přispívat k tomu, aby EU byla společenstvím funkčním a prosperujícím s tím, že prosperita EU přinese i českým občanům zvýšení životní úrovně, zlepšení kvality života a bezpečnosti a svobody.

Správa věcí veřejných

- postupně přizpůsobovat ústavní systém potřebám společnosti přechodu k udržitelnému rozvoji;
- zajistit takové postavení regionů/obcí, které odpovídá jejich perspektivní funkci při zajišťování rovnováhy mezi pilíři udržitelného rozvoje;
- posilovat podmínky pro účast veřejnosti na rozhodování ve věcech týkajících se udržitelného rozvoje a vytváření co nejširšího konsenzu při přechodu k udržitelnému rozvoji;
- vytvářet a rozvíjet instituce a formy práce veřejné správy v souladu s požadavky udržitelného rozvoje.

SITUAČNÍ ZPRÁVA KE STRATEGII UDRŽITELNÉHO ROZVOJE ČESKÉ REPUBLIKY

Předložená situační zpráva byla vypracována na základě usnesení vlády ČR č. 1242 ze dne 8. prosince 2004. Účelem této zprávy je zmapovat, jak se daří plnit výzvy a cíle uvedené ve Strategii udržitelného rozvoje ČR. Zpráva má tedy

za úkol zejména informovat politiky a veřejnost o stavu a vývoji České republiky v oblasti udržitelného rozvoje.

Zpráva je založena na souboru indikátorů, které vychází ze tří pilířů Strategie udržitelného rozvoje ČR (ekonomický, environmentální a sociální) a jsou doplněny třemi dalšími oblastmi uvedenými ve Strategii (výzkum a vývoj, vzdělávání, dále evropský a mezinárodní kontext a konečně správa věcí veřejných).

V ekonomickém pilíři je třeba konstatovat, že se situace v České republice obecně zlepšuje. Neklamným znakem toho je relativně dlouhodobý a výrazný růst HDP a růst produktivity práce. Česká republika si tak udržuje náskok, který měla po pádu komunistického režimu před ostatním zeměmi V-4 a některými dalšími státy. Na druhé straně se snažíme přiblížit srovnatelným státům EU-15 (Belgie, Švédsko či Rakousko), což se ČR daří teprve v posledních několika letech. Z dlouhodobého hlediska se však naše relativní pozice vůči nim z důvodu transformace a s ní související restrukturalizace ekonomiky výrazným způsobem nezměnila. Naopak nespokojenost vzbuzuje míra oddělení ekonomického výkonu od zátěže životního prostředí (decoupling), kde žádný z vykazovaných indikátorů (materiálová, energetická a dopravní zátěž ve vztahu k HDP) nevykazuje v mezinárodním srovnání výrazné zlepšení, i když jsou mezi nimi určité rozdíly. Nepříznivé trendy či negativní mezinárodní srovnání vykazuje energetická a dopravní náročnost k HDP, poněkud lepší situace je v materiálové náročnosti ekonomiky.

V oblasti životního prostředí došlo především v první polovině 90. let k výraznému zlepšení. Poslední roky však již tak enormně pozitivní vývoj nepřinesly. Je to způsobeno velkým znečištěním na počátku transformace, kdy měla ČR – na rozdíl od ekonomické oblasti – pravděpodobně vůbec nejhorší startovní pozici ze srovnávaných postkomunistických států. V období 1990 – 1999 bylo dosaženo mimořádně rychlého celkového zlepšení základních parametrů kvality prostředí. Rekordním tempem se snížilo znečištění ovzduší, výrazně se zlepšila kvalita vod, stav živé přírody (který reaguje se zpožděním) se rovněž zlepšil. Celkový pokles biodiverzity, který je celosvětovým jevem, se však nedaří zastavit. V období přibližně od roku 1999 do současnosti se pokles úrovně znečištění významně zpomalil, v některých případech zcela zastavil. V případě emisí CO₂ dosahuje ČR mírně horších hodnot, než je průměr EU-25. V předloženém souboru indikátorů dominuje právě oblast změny klimatu charakterizovaná emisemi skleníkových plynů a je třeba dodat, že toto je jedna z nejméně příznivých oblastí, kterými se může ČR vykázat. Ve spotřebě průmyslových hnojiv a spotřebě pesticidů je ČR naopak na čele srovnávaných zemí.

Indikátory v sociální oblasti ukazují na to, že vývoj lze považovat za mírně příznivý. Hodnota ukazatele, který do značné míry charakterizuje celkovou

kvalitu života, průměrná očekávaná délka života, výrazně stoupá, a to prakticky okamžitě od pádu totalitního režimu. Podíváme-li se však na srovnání s EU-15, situace už není tak příznivá – pozice ČR se zde nijak výrazně nemění. Kladně však musíme i v mezinárodním srovnání hodnotit indikátor podílu populace žijící pod hranicí chudoby po sociálních transferech, kde zaujímáme nejlepší místo v celé EU-25. Naopak varující je nárůst obecné i registrované míry nezaměstnanosti, která začíná viditelně klesat teprve v letošním roce.

Indikátor hodnotící výzkum a vývoj (hrubé domácí výdaje státního rozpočtu na výzkum a vývoj) má příznivý trend a je vyšší než ve většině nových zemí EU. Nicméně ve srovnání s EU-15 je jeho hodnota stále nízká. V oblasti vzdělávání vychází pro ČR velmi dobře indikátor nejvyššího dosaženého vzdělání na základě dosažené úrovně sekundárního vzdělání. Je však třeba upozornit, že pokud bychom uvedli indikátor týkající se terciárního vzdělání, výsledek by nebyl natolik potěšující. Zvolené doplňující indikátory charakterizující přístup k internetu neposkytují jednoznačný obraz.

Mezinárodní rozměr udržitelného rozvoje je charakterizován jediným indikátorem objemu zahraniční rozvojové spolupráce, který je pro Českou republiku příznivější než pro ostatní postkomunistické státy, avšak méně příznivý ve srovnání s EU-15. Taková situace je, jak jsme viděli, typická i pro jiné oblasti.

Indikátory charakterizující správu věcí veřejných mají převážně inovativní charakter. Proto často neumožňují mezinárodní srovnání a do značné míry ani jiné hodnocení, ať příznivé či nepříznivé. Lze předpokládat, že vývoj indikátorů v této oblasti bude pokračovat a že v budoucnu poskytne lepší možnosti hodnocení. Přes tato omezení můžeme považovat vývoj v průměrné délce soudního řízení a indexu vnímání korupce za velmi negativní.

METODIKA ZPRACOVÁNÍ SITUAČNÍ ZPRÁVY

Předložená situační zpráva má, vzhledem k tomu, že je první svého druhu, pilotní charakter. Situační zpráva obsahuje celkem 36 indikátorů, které jsou sestavovány na základě oficiálních dat a ověřených metodik. Jedná se o soubor vybraných indikátorů, které podle názorů odborníků pokrývají nejdůležitější témata a cíle Strategie udržitelného rozvoje ČR. Indikátory nejsou rozděleny podle jednotlivých témat, protože většina z nich zároveň zachycuje vazby mezi nimi. Pořadí indikátorů v situační zprávě sleduje text Strategie.

Vybrané indikátory charakterizují stav a základní trendy v šesti hlavních oblastech Strategie. Cílem Situační zprávy není explicitní hodnocení, zdali zjištěné hodnoty indikátorů jsou „dobré“ nebo „špatné“. Indikátory informují o

významných skutečnostech ve vztahu k udržitelnosti rozvoje několika způsoby, které byly pro souhrnné hodnocení (uvedeno dále v tabulce) použity:

- pokud je stanoven přímý cíl (např. výdaje na zahraniční rozvojovou pomoc, objem emisí skleníkových plynů apod.), indikátory informují o dosažení, resp. přibližování nebo vzdalování od daného kvantitativního cíle;
- pokud není explicitní cíl stanoven, může být nahrazen zkušeností států (měst, podniků, atd., podle sledované úrovně), se kterou lze dosaženou úroveň srovnávat (spotřeba pesticidů, očekávaná délka života apod.), tzv. benchmarking.

V případě existence dat a konstrukce indikátorů stejnou metodikou po delší časové období lze získat časové řady. Hodnocení pak lze doplnit analýzou trendu, která zvyšuje výpovědní hodnotu indikátoru, sama o sobě však není dostatečná. Podrobnější hodnocení je nutné vždy dělat v širším kontextu datovém (informačním), časovém i prostorovém.

Jak ale vyplývá z výše zmíněného komentáře k vývoji indikátorů (především těch charakterizujících správu věcí veřejných), není soubor indikátorů zcela vypovídající a bude třeba dalších úprav v této oblasti.

Do budoucna nepovažujeme za žádoucí celkový počet indikátorů příliš rozšiřovat, protože by postupně ztrácel na vypovídací schopnosti. To znamená, že pokud bychom chtěli některé nové indikátory uvádět, bylo by zapotřebí jiné odstranit. Je například třeba zvážit zavedení některých již delší dobu mezinárodně používaných indikátorů (např. index konkurenceschopnosti publikovaný Světovým ekonomickým fórem). Rovněž stojí za úvahu zařazení některých agregovaných indikátorů, pokud mají mezinárodně uznanou metodiku (např. index lidského rozvoje, ekologická stopa či index environmentální udržitelnosti).

Touto problematikou se bude zabývat Pracovní skupina (Rady vlády pro udržitelný rozvoj) pro tvorbu indikátorů udržitelného rozvoje tak, aby při příštím pravidelném zmapování, jak se daří plnit výzvy a cíle uvedené ve Strategii udržitelného rozvoje ČR, které bude probíhat každoročně, byl použit v daném časovém období nejvíce relevantní soubor indikátorů.

Tabulka 1: Souhrnné hodnocení indikátorů

	Název indikátoru	Dosažení cíle (event. hodnocení trendu)	Mezinárodní srovnání
1	HDP na osobu	+	+/-
2	Podíl vládního deficitu/přebytku na HDP Podíl vládního dluhu na HDP	+/- -	+/- +/-
3	Podíl běžného účtu platební bilance na HDP	+/-	-
4	Produktivita práce	+	+/-
5	Výdaje na ochranu životního prostředí	-	+/-
6	Veřejné výdaje na ochranu životního prostředí	-	n.a.
7	Materiálová spotřeba	+	-
8	Přepravní náročnost v osobní dopravě	+/-	+/-
9	Přepravní náročnost v nákladní dopravě	+/-	+/-
10	Energetická náročnost HDP	-	-
11	Spotřeba primárních energetických zdrojů	-	-
12	Podíl energie z obnovitelných zdrojů	-	-
13	Emise CO ₂ ekvivalentní na obyvatele	+/-	-
14	Emise CO ₂ na jednotku HDP	+/-	-
15	Podíl materiálově využitých odpadů na celkové produkci odpadů	+	n.a.
16	Spotřeba průmyslových hnojiv	+	+
17	Spotřeba pesticidů	+	+
18	Index běžných druhů volně žijících ptáků	-	+/-
19	Index zavlečených druhů rostlin	-	+/-
20	Podíl ekologického zemědělství	+	+
21	Očekávaná délka života	+	-
22	Míra úmrtnosti	+	-

23	Obecná míra nezaměstnanosti	–	+/-
24	Registrovaná míra nezaměstnanosti	–	+/-
25	Míra zaměstnanosti starších pracovníků	+	+/-
26	Populace žijící pod hranicí chudoby před a po sociálních transferech	n.a.	+
27	Hrubé domácí výdaje na výzkum a vývoj	+/-	–
28	Nejvyšší dosažené vzdělání	+	+
29	Přístup k internetu	+/-	–
30	Celková zahraniční rozvojová spolupráce	+/-	+/-
31	Dostupnost veřejných služeb kultury	–	n.a.
32	Průměrná délka soudního řízení	–	n.a.
33	Index vnímání korupce	–	–
34	Pokrytí území ČR schválenou územně plánovací dokumentací obcí	+/-	n.a.
35	Regionální rozptyl zaměstnanosti	–	+/-
36	Občanská společnost	+	+/-

Vysvětlivky:

- + přiblížení k cíli; hodnoty na úrovni předních států
- +/- kolísavé hodnoty nebo hodnoty stabilní ale bez vývoje směrem k cíli; hodnoty na průměrné úrovni srovnávaných států
- vzdalování od cíle; hodnoty blízké posledním státům
- n.a. chybí údaje

1. Hrubý domácí produkt na obyvatele

Význam a souvislosti indikátoru

Hrubý domácí produkt je standardně používán k vyjadřování celkové ekonomické aktivity. Jde o klíčový agregovaný indikátor ekonomické dimenze udržitelného rozvoje. Poměrování dynamiky HDP se sociálními a environmentálními indikátory vypovídá o míře souladu mezi vývojem hlavních pilířů udržitelného rozvoje. Růst HDP je možné docílit buď za pomoci rozšíření zaměstnanosti a investiční aktivity, anebo cestou růstu produktivity práce a kapitálu. Hrubý domácí produkt v přepočtu na obyvatele je aproximativní indikací životní úrovně. Každá země odhaduje HDP v domácí měně.

Metodika výpočtu indikátoru

Jde o ukazatel výroby (produkčního výkonu ekonomiky), který je vyjádřen jako hrubá přidaná hodnota rezidenčních jednotek (tedy i podniků pod zahraniční kontrolou). Při převodu do stálých cen se postupuje metodou dvojité deflace (od celkové produkce převedené do stálých cen se odečte mezispotřeba převedená do stálých cen nebo od celkového finálního užití převedeného do stálých cen se odečte dovoz převedený do stálých cen). Ke srovnání ekonomické úrovně různých zemí je používán hrubý domácí produkt na obyvatele v paritě kupní síly, aby byly vyloučeny rozdíly v cenových úrovních. Měřítkem parity kupní síly je obvykle mezinárodní měnová jednotka, vycházející z průměrné cenové úrovně ve srovnávaných zemích, jako je pro země Evropské unie PPS (purchasing power standard), vyjadřující průměrnou cenovou hladinu v zemích EU-25 na bázi EUR, pro srovnání v rámci OECD „mezinárodní dolar“, zachycující průměrnou cenovou hladinu současné třicítky zemí OECD.

Vývoj indikátoru v ČR

Hrubý domácí produkt vzrostl v období 1996 až 2004 v průměru o 2,2 % ročně. Téměř obdobně (jen o 0,1 p. b. rychleji) rostl HDP na obyvatele. Bylo to umožněno jen mírnými pohyby průměrného počtu obyvatelstva, jehož početní stav v období 1996 až 2004 se snížil o 124 tis. osob.

Tabulka 1.1: Hrubý domácí produkt na obyvatele (meziroční změna v %, s. c.), ČR, 1996-2004

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Ø 1995- 2004
HDP, %	4,2	-0,7	-1,1	1,2	3,9	2,6	1,5	3,2	4,4	2,2
HDP/obyvatele	4,3	-0,6	-1,1	1,3	4,0	3,1	1,7	3,4	4,4	2,3

Zdroj dat: Český statistický úřad

Dlouhodobý vývojový trend růstu výkonu ekonomiky se nevyhnul výkyvům. Po vzestupné fázi vývoje hospodářského cyklu v letech 1994 až 1996 následovaly dva roky recese, k jejímž příčinám patřila především finanční nestabilita. Po konsolidaci bankovního sektoru se ekonomický růst obnovil. V letech 2000 až 2004 vzrostl HDP v průměru o 3,1 % ročně, v roce 2004 pak zrychlil na 4,4 %.

Na ekonomickém růstu se podílel především vzestup investiční aktivity. V letech 2000-2004 rostly výdaje na tvorbu hrubého fixního kapitálu v průměru o 5,5 % ročně. V souvislosti se vzestupem vybavenosti práce fixním kapitálem zrychlil v letech 2003 a 2004 růst produktivity práce nad 4 % ročně a předstihl dynamiku růstu HDP.

Pozitivní roli v ekonomickém rozvoji sehrály strukturální adaptace. Z pohledu nabídkové strany ekonomiky přispěl k ekonomickému růstu zejména průmysl, jehož pozice v národohospodářské struktuře se stabilizovala na úrovni kolem 30 %. Výrazným rysem jsou progresivní změny ve struktuře průmyslu, v jehož specializačním profilu dominují elektrické a optické přístroje a dopravní prostředky, jejichž podíly na celku průmyslové výroby dosahují dvojciferných hodnot. Obdobné posuny nastaly ve vývozní struktuře, kde podíl exportu strojů a dopravních prostředků přesáhl již 50 % z celkového vývozního výkonu. Podpurný vliv na akceleraci růstu vývozního výkonu let 2003 a 2004 měl růst konkurenceschopnosti. Svědčí o tom výrazné zvýšení podílu českého exportu na zahraničních trzích, zejména pak na dovozním trhu eurozóny, kde podíl vývozu činil v roce 2004 již více než 3 %. Pokrok byl docílen i u dalších parametrů konkurenceschopnosti cenové (příznivý vývoj směnných relací) a jednotkové (růst kilogramových cen).

Příspěvky komponent poptávky k růstu HDP se v průběhu sledovaného období nevyznačovaly stabilitou. Největší výkyvy měl příspěvek vývozu, který však v letech 2003 a 2004 akceleroval a přispěl tak ke zvratu vývoje čistého vývozu ze záporných čísel na kladná. V průměru vyvážené příspěvky k růstu HDP měly výdaje domácností (1,6 p. b.) a tvorby hrubého fixního kapitálu (1,7 p. b.). Jejich výkyvy v průběhu jednotlivých let byly ovlivněny proměnami cenového, mzdového a úrokového vývoje. Prorůstovou strukturou se vyznačoval rok 2004, kdy příspěvek vývozu činil 13 p. b., tvorby hrubého fixního kapitálu 2,4 p. b., čistého vývozu pak 1,1 p. b.

Ne všechny, zvláště dlouhodobé, determinanty ekonomického růstu se vyvíjely příznivě. Slabou stránku představuje klesající míra zaměstnanosti, nízké zastoupení domácího inovačního potenciálu a podíl vysokoškoláků na populaci.

Mezinárodní srovnání

Pozice ČR v mezinárodní komparaci úrovně HDP na obyvatele v přepočtu podle parity kupní síly se mění jen nevýrazně. Jestliže v roce 1995 byl podle odhadu

Eurostatu podíl úrovně HDP v ČR k průměru zemí EU-25 ve výši 70 %, pak v roce 2004 činil tento podíl 72 %. Rychlejší tempo růstu reálné konvergence dosáhlo Slovensko (ze 44 % na 52 %), Maďarsko (ze 49 % na 61 %) a Polsko (ze 40 % na 47 %).

Tabulka 1.2: Úrovně HDP na obyvatele (v paritě kupní síly, EU-25=100), mezinárodní srovnání, 2004

Lucembursko	223	Slovinsko	78
Irsko	139	Portugalsko	73
Dánsko	122	Malta	72
Rakousko	122	Česká republika	72
Holandsko	120	Maďarsko	61
Spojené království	119	Slovensko	52
Belgie	119	Estonsko	50
Švédsko	116	Litva	48
Finsko	115	Polsko	47
Francie	111	Lotyšsko	43
Německo	109	Chorvatsko	46
Eurozóna	107	Rumunsko	32
Itálie	105	Bulharsko	30
EU-25	100	Turecko	29
Španělsko	98	Norsko	153
Řecko	82	Švýcarsko	130
Kypr	82	Island	116

Zdroj dat: Eurostat, květen 2005

Důležitou složkou mezinárodních porovnání je komparace temp růstu HDP s vybranými skupinami vyspělých zemí, u nichž se v letech 1995 až 2004 prosadila diferenciací průměrných temp růstu. Do skupiny vyspělých zemí s urychleným růstem HDP se zařadilo především Irsko, USA a Finsko. K pomalu rostoucím ekonomikám lze zařadit Německo, Itálii a Rakousko. Do této skupiny zemí je možno v období let 1995 až 2004 včlenit i ČR. V letech 2000 až 2004 se však růst HDP v ČR dynamizoval a měl v porovnání s EU-25 nadprůměrné tempo růstu, umožňující vyčlenění ČR ze skupiny zemí pomalu rostoucích a přičlenění k zemím rychle rostoucím.

Tabulka 1.3: Růst HDP (meziroční změna v %, s. c.), mezinárodní srovnání

Rychle rostoucí ekonomiky vyspělých zemí	Ø 1995 až 2004	Ø 2000 až 2004	2004
Irsko	7,9	6,2	5,2
USA	3,3	2,8	4,4
Finsko	3,6	2,9	3,7
ČR	x	3,1	4,4
Pomalou rostoucí ekonomiky vyspělých zemí			
Německo	1,3	1,4	1,6
Francie	2,9	2,1	2,4
Itálie	1,6	1,4	1,3
Rakousko	2,1	1,6	1,9
ČR ¹⁾	2,2	x	x

Poznámka: ¹⁾ ČR 1996 až 2004

Zdroj dat: Economic Outlook, 2004

2. Podíl vládního deficitu/přebytku na HDP a podíl vládního dluhu na HDP

Význam a souvislosti indikátorů

a) makroekonomické souvislosti

Celková bilance veřejných financí je rovna rozdílu celkových příjmů a celkových výdajů veřejných rozpočtů. Celková bilance veřejných financí je rovna rozdílu celkových příjmů a celkových výdajů veřejných rozpočtů. Vykazování obou veličin se může lišit v závislosti na vymezení vládního sektoru a zejména použité metodice, tj. aktuálním vs. cash přístupu (blíže viz oddíl Metodika výpočtu indikátorů).

Veřejné rozpočty zahrnují veškeré příjmové a výdajové aktivity vlády. Veřejné rozpočty zahrnují hospodaření¹

- státního rozpočtu, Národního fondu a státních mimorozpočtových fondů (Státní fond kultury, Státní fond životního prostředí, Státní fond pro zúrodnění půdy, Státní fond pro podporu a rozvoj české kinematografie, Státní fond dopravní infrastruktury, Státní fond rozvoje bydlení, Státní zemědělský intervenční fond);
- Fondu národního majetku;
- Pozemkového fondu;
- zdravotních pojišťoven;
- územních samosprávných celků (rozpočty obcí a krajů).

Rozpočtový schodek znamená, že objem veřejných výdajů příslušného rozpočtu převyšuje objem veřejných příjmů. Při jeho hodnocení je nezbytné respektovat širší kritéria, vycházející z respektování fiskální politiky jakožto účinného nástroje k ovlivňování makroekonomické situace.

¹ Toto užší vymezení odpovídá metodice GFS 1986. Metodika ESA95 relevantní pro Maastrichtská kritéria pracuje se širším vymezením vládního sektoru, který zahrnuje navíc Českou konsolidační agenturu včetně dceřinných společností (Konpo, Prisko, Česká finanční), Českou inkasní, Správu železniční dopravní cesty, Vinařský fond, Podpůrný a garanční rolnický a lesnický fond, veřejné vysoké školy a centrálně a místně řízené příspěvkové organizace. Viz též schéma na adrese http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/SID-53EDF4E6-5EBA952C/mfcr/hs.xsl/gfsm_2001_13972.html.

Z hlediska udržitelnosti je rozhodující podíl (vztah) rozpočtového schodku, resp. veřejného dluhu vůči HDP, nikoliv jeho výše v absolutním vyjádření.

Analýzu dopadů vládního deficitu na udržitelný vývoj ekonomiky můžeme charakterizovat makroekonomickou rovnicí:

$$BS = G - T = S - (I + NX)$$

kde: BS vládní rozpočtový deficit (BS kladné), resp. přebytek (BS záporné);

G vládní výdaje na zboží a služby;

T čisté daně, tj. daně minus transfery

S soukromé domácí úspory;

I soukromé domácí investiční výdaje;

NX čistý export.

Uvedená rovnice ukazuje, jak je možno financovat vládní rozpočtový deficit. Podle členů na pravé straně rovnice je to možné třemi způsoby:

1. zvýšením soukromých domácích úspor;
2. snížením soukromých domácích investic;
3. snížením investic do zahraničí (popř. půjčkami ze zahraničí).

Rovnice zároveň naznačuje vztahy mezi rozpočtovým deficitem, úsporami, investicemi a zahraničně obchodním deficitem.

Rozpočtové schodky mohou mít dvojí povahu. Prvním typem je cyklický schodek, vznikající z důvodu kolísání produktu v průběhu hospodářského cyklu. Příčinou je pokles dynamiky hospodářského růstu, který ovlivňuje jak výdajovou stránku rozpočtu (vyšší dávky v nezaměstnanosti a sociální podpory), tak i stranu příjmů (nižší daňové odvody). Takový schodek je dočasný a vyskytuje se pouze během hospodářské recese. Druhý typ schodku, strukturální deficit, způsobuje dlouhodobě neudržitelná struktura příjmů a výdajů rozpočtu. Příčinou jsou zpravidla vysoké mandatorní výdaje (především sociální transfery a dluhová služba). Akumulace rozpočtových schodků dále vede k nárůstu veřejného zadlužení. Státy s vysokým veřejným dluhem a schodkovým rozpočtem se postupně dostávají do situace, kdy je čím dál tím obtížnější rozpočtovou situaci řešit. Řešení jsou obvykle spojena s nepopulárními rozpočtovými škrty a omezením vládní spotřeby. Druhou možností je monetizace dluhu. Monetizace však vede k růstu míry inflace.

b) otázka přistoupení ČR k eurozóně

Podmínkou pro připojení členské země EU k eurozóně je dosažení vysokého stupně konvergence, jejímž měřítkem je udržitelnost plnění čtyř konvergenčních kritérií včetně dlouhodobé udržitelnosti veřejných financí hodnocené prostřednictvím vývoje vládního deficitu a vládního dluhu.

• Kritérium vládního deficitu

Konvergenční kritérium vládního deficitu požaduje, aby poměr plánovaného nebo skutečného deficitu vládního sektoru k hrubému domácímu produktu nepřekračoval hodnotu 3 % vyjma případů, kdy:

- poměr podstatně a nepřetržitě klesal a dosáhl úrovně, která se blíží doporučené hodnotě;
- a nebo překročení referenční hodnoty bylo pouze výjimečné a dočasné a zároveň poměr zůstal blízko k referenční hodnotě.

Pod pojmem „vládní deficit“ se rozumí čisté výpůjčky sektoru vládních institucí definované v ESA 95 s minimálními odchylkami (viz níže).

• Kritérium vládního dluhu

Konvergenční kritérium vládního dluhu stanovuje, že poměr vládního dluhu k hrubému domácímu produktu v tržních cenách by neměl překročit 60 % kromě případů, kdy se poměr dostatečně snižuje a blíží se uspokojivým tempem k referenční hodnotě.

Pod pojmem „vládní dluh“ se rozumí celkový hrubý dluh sektoru vládních institucí podle ESA 95 s některými dílčími metodickými úpravami.

Ztráta nezávislé měnové politiky bude znamenat, že přizpůsobení ekonomiky šokům bude klást zvýšené nároky na jiné adaptační mechanismy. Jedná se zejména o stabilizační funkci veřejných rozpočtů, flexibilitu na trhu práce a schopnost finančního systému absorbovat šoky.

Splnění maastrichtských kritérií pro deficit (3 % HDP) a dluh (60 % HDP) vládního sektoru samo o sobě nezajistí stabilizační působení veřejných financí v rámci evropských fiskálních pravidel. Je nezbytné vytvořit dostatečný manévrovací prostor, aby deficit vládního sektoru byl udržitelný pod 3 % referenční hodnotou trvale, tedy i za nepříznivých ekonomických podmínek. Problémy může do budoucna vyvolat zejména další odkládání reformy penzijního a zdravotního systému. Růst výdajů na dluhovou službu je mandatorním výdajem a bude dále snižovat prostor pro stabilizační působení veřejných rozpočtů.

Metodika výpočtu indikátorů

Existují dva základní způsoby vykazování vládního dluhu a deficitu - metodologie vládní finanční statistiky a metodologie Evropského statistického úřadu. Odlišnosti mezi oběma metodikami lze zjednodušeně popsat jako rozdíl mezi jednoduchým účetnictvím, které pracuje s aktuálními peněžními toky a podvojným účetnictvím, které sleduje také pohledávky a závazky. To se projevuje v odlišném zachycení státních záruk a hospodaření České konsolidační agentury. Další základní rozdíl je v odlišném vymezení vládního sektoru.

Výhodou metodiky GFS 1986, vládní finanční statistiky, Government Finance Statistics (GFS 1986), jejímž tvůrcem je *Mezinárodní měnový fond* je poskytování dat v relativně krátkém čase od skončení sledovaného období, a také její nižší náročnost na zdrojová data. Zároveň umožňuje včasější vytváření fiskálních predikcí. Používána je také proto, že má přímou vazbu na schvalovaný státní rozpočet a rozpočty státních fondů. Proto je v rozpočtových dokumentech uváděno saldo vládního sektoru v metodice GFS 1986 a stejný přístup byl zvolen i při koncipování reformy veřejných rozpočtů.

Metodika GFS je postavena na bázi peněžních toků. Veškeré operace běžného roku jsou sledovány na hotovostním principu, tedy v okamžiku, kdy je příjmová, resp. výdajová operace realizována.

Metodologie národních účtů, European System of National and Regional Accounts (ESA 95) je relevantní pro výpočet Maastrichtských kritérií. Tvůrcem této metodologie je Eurostat. Metodika ESA 95 pracuje s daty na aktuálním principu. To znamená, že operace daného fiskálního roku jsou zachycovány tehdy, kdy se ekonomická hodnota vytváří nebo zaniká a také tehdy, když se pohledávky a závazky zvyšují nebo snižují bez ohledu na to, kdy bude realizovaná operace peněžně uhrazena. Sledují se tedy nejen peněžní příjmy a výdaje, ale také pohledávky a závazky. U metodiky ESA 95 proto neexistuje přímá vazba na statistiky příjmů, výdajů a deficitu uváděnou v rozpočtových dokumentech.

Uplatnění aktuálního principu v praxi znamená, že zatímco GFS 1986 sleduje skutečné příjmy a výdaje, ESA 95 zachycuje nárokové (časově rozlišené) položky. To se týká zejména daní a příspěvků na sociální a zdravotní zabezpečení.

Pro účely této zprávy uvádíme údaje vypočtené v metodice ESA 95.

Vývoj indikátorů v ČR

Tabulka 2.1: Vládní deficit a vládní dluh podle metodiky ESA 95 (v % HDP, podle ESA 95), ČR, 1996-2004

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
deficit	3,1	2,4	5,0	3,6	3,7	5,9	6,8	11,7	3,0
dluh	.	12,2	12,9	13,4	18,2	27,2	30,7	38,3	37,4

Zdroj dat: Makroekonomická predikce ČR, duben 2005, Ministerstvo financí ČR, kde datovou základnou je Český statistický úřad (notifikační tabulky - březen 2005, transmisní tabulky - duben 2005). Za roky 1997 – 2000 doplněno o dopočet Eurostatu dle metodiky ESA95. Aktuální údaj k dispozici k 25.5.2005.

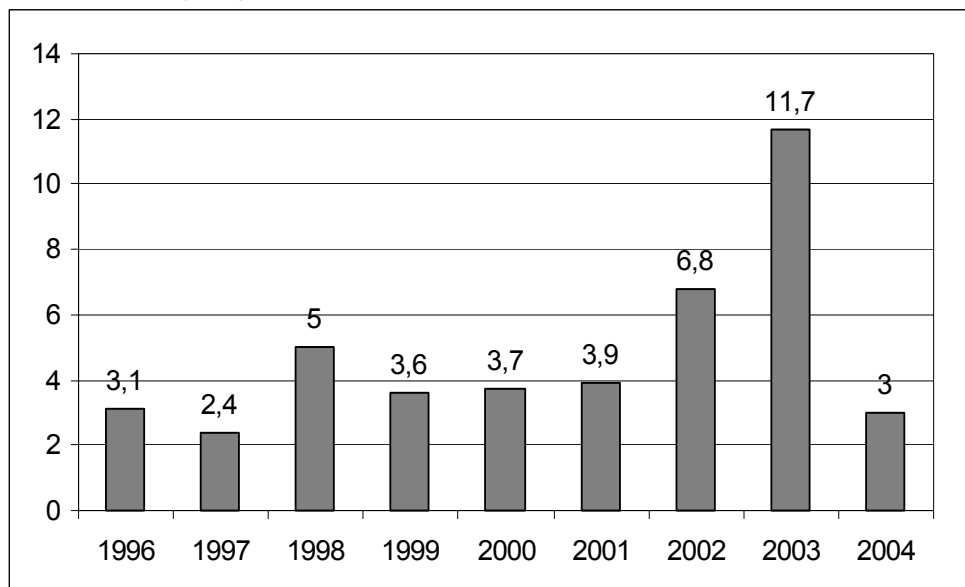
V roce 2004 byl vývoj v oblasti veřejných financí lepší než se původně očekávalo – částečně jako důsledek silnějšího růstu a částečně jako důsledek změn rozpočtových pravidel v polovině roku 2004, které poprvé umožnily přesunout neutracené prostředky do rozpočtového roku 2005. Vládní deficit dosáhl v roce 2004 úrovně 3 % HDP, což je hluboko pod cílem, který stanovil poslední konvergenční program (5,2 % HDP).

Pokud jde o oblast vládního dluhu, jeho úroveň je (i při současném rostoucím trendu) stále na relativně nízké úrovni ve srovnání s referenční hodnotou 60 % HDP. Za předpokladu naplňování fiskální strategie vlády by tak nemělo být plnění kritéria v době jeho předpokládaného vyhodnocování ohroženo.

Vzhledem ke stále nízké výchozí úrovni vládního dluhu zatím nemá Česká republika s plněním tohoto konvergenčního kritéria problémy. Avšak nárůst veřejného dluhu, vyvolaný jak každoročními deficity vládního sektoru, tak krytím rizikových záruk a ztrát nejrůznějšího charakteru, má řadu ekonomických a hospodářsko-politických souvislostí. Rostoucí objem veřejného dluhu s sebou nese i vyšší náklady na jeho obsluhu. Veřejný dluh je financován emisí státních pokladničních poukázek a státních dluhopisů, případně úvěry. Výše úroku přitom závisí na tržní úrokové sazbě a celkovém objemu dluhu.

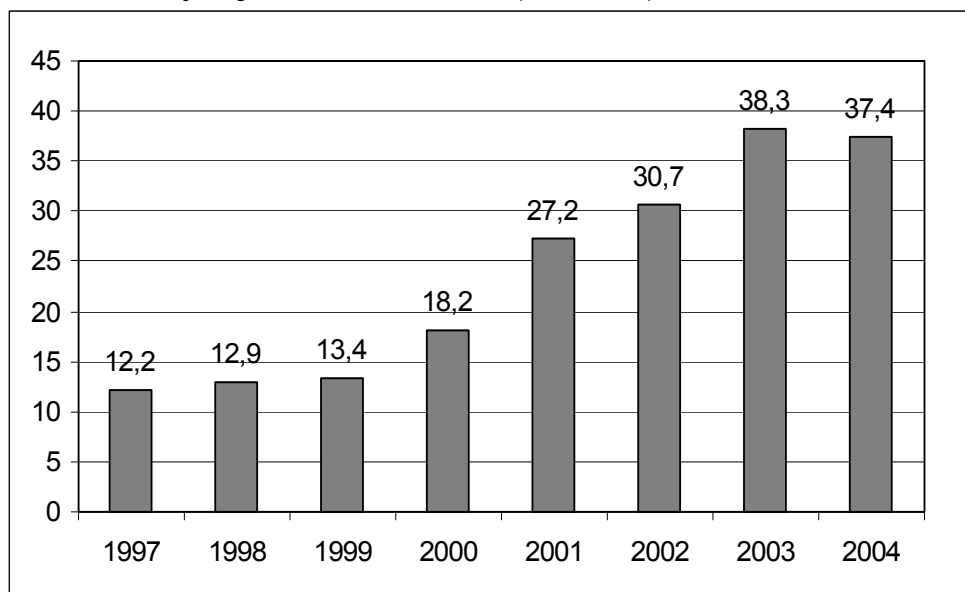
Nárůst dluhu od roku 1998 s sebou nese i výrazný nárůst dluhové služby. Často se lze v této souvislosti setkat s pojmem efekt sněhové koule (snowball effect), čímž je myšlen vliv úrokové sazby a míry růstu ekonomiky na výši dluhové služby státu a následně na výši celkového dluhu. Vyšší dluhová služba znamená za jinak nezměněných podmínek nižší volné prostředky na jiné veřejné výdaje.

Graf 2.1: Vývoj vládního deficitu (% HDP), ČR, 1996-2004

Zdroj dat: Eurostat

Graf 2.2: Vývoj vládního dluhu (% HDP), ČR, 1997-2004

Zdroj dat: Eurostat

Mezinárodní srovnání

Problematika deficitních rozpočtů a narůstajícího veřejného zadlužení je jedním z klíčových makroekonomických témat nejen u nás, ale i v mnoha členských zemích Evropské měnové unie (EMU).

Schodky veřejných financí mohou mít závažné negativní dopady na měnu. Neukázněnost některých členů tak může poškozovat členy jiné.

Existují tři základní otázky vztahující se k členským zemím EMU - které země mají v současnosti nejvyšší deficit veřejných financí, které mají dlouhodobě vysoké schodky, a které země mají nejvyšší veřejné zadlužení bez větší snahy o reformu směřující ke snižování zadluženosti. V současnosti mají největší problémy s nevyrovnanými veřejnými financemi v rámci eurozóny Řecko (-6,1 % HDP v roce 2004), Německo (-3,7 % HDP v roce 2004) a Francie (-3,7 % HDP v roce 2001).

Země s dlouhodobě vysokými deficity veřejných rozpočtů zpravidla mívají vysoké i celkové zadlužení. Veřejné zadlužení ale mohlo u mnoha zemí vzniknout daleko dříve. Dlouhodobě velmi vysokou úroveň veřejného dluhu vykazuje Itálie, Řecko, Portugalsko, Španělsko a Belgie. Řecko vykazuje v posledních letech jednoznačně negativní trend a míra jeho veřejného dluhu dokonce narůstá (110,5 % HDP). Na druhém místě je Itálie (105,8 %) a Belgie (95,6 % HDP v roce 2004).

Tabulka 2.2: Výše přebytku/deficitu (% HDP), mezinárodní srovnání, 2004

Finsko	2,1
Estonsko	1,8
Švédsko	1,4
Irsko	1,3
Belgie	0,1
Španělsko	-0,3
Lotyšsko	-0,8
Lucembursko	-1,1
Rakousko	-1,3
Slovinsko	-1,9
Litva	-2,5
Nizozemí	-2,5
Dánsko	-2,8
Portugalsko	-2,9
Česká republika	-3,0
Itálie	-3,0
Velká Británie	-3,2
Slovensko	-3,3
Německo	-3,7
Francie	-3,7
Kypr	-4,2
Maďarsko	-4,5
Polsko	-4,8
Malta	-5,2
Řecko	-6,1
Průměr EU 25	-2,6

Zdroj dat: Eurostat

Tabulka 2.3: Výše dluhu (% HDP), mezinárodní srovnání, 2004

Estonsko	4,9
Lucembursko	7,5
Lotyšsko	14,4
Litva	19,7
Slovinsko	29,4
Irsko	29,9
Česká republika	37,4
Velká Británie	41,6
Dánsko	42,7
Polsko	43,6
Slovensko	43,6
Finsko	45,1
Španělsko	48,9
Švédsko	51,2
Nizozemí	55,7
Maďarsko	57,6
Portugalsko	61,9
Rakousko	65,2
Francie	65,6
Německo	66,0
Kypr	71,9
Malta	75,0
Belgie	95,6
Itálie	105,8
Řecko	110,5
Průměr EU	63,8

Zdroj dat: Eurostat

3. Podíl běžného účtu platební bilance na HDP

Význam a souvislosti indikátoru

Indikátor *podíl běžného účtu platební bilance na HDP* ukazuje na míru vnější nerovnováhy ekonomiky. Jedná se o indikátor s výstupem vyjádřeným v poměrových jednotkách (%). Za citlivou hranici vnější nerovnováhy se obvykle považuje podíl schodku (záporného salda) běžného účtu na HDP na úrovni 5 %, jejíž trvalejší překračování může navozovat pochybnosti zahraničních investorů o udržitelnosti financování schodku platební bilance ve střednědobém horizontu. Se snižováním záporného podílu běžného účtu na HDP především souvisí zlepšování exportní výkonnosti ekonomiky, tj. růst vývozu zboží a služeb a dále i růst příjmů rezidentů z investic v zahraničí. Ke zhoršování indikátoru naopak působí růst dovozu zboží a služeb a růst plateb zahraničním investorům, plynoucích z jejich investic v ČR.

Hodnocení vývoje indikátoru se vždy provádí v souvislosti s vývojem ostatních makroekonomických indikátorů z oblasti vnějších vztahů, tj. dluhových a likviditních indikátorů, charakterizujících únosnost dluhového zatížení dané ekonomiky a její schopnost dostát platebním závazkům. Důležitá je i znalost struktury běžného účtu, zda k danému vývoji dochází zejména v důsledku bezprostřední produktivní aktivity nebo spíše v důsledku finančních toků, které s vlastní ekonomickou aktivitou nemusí bezprostředně souviset.

V rámci daného ukazatele se sleduje zvláště vývoj výkonové bilance (obchodní bilance se zbožím a službami), která charakterizuje vyváženost obchodní výměny jako důsledku konkurenceschopnosti tuzemské ekonomiky na zahraničních trzích. Další komponenta indikátoru – saldo bilance výnosů – je důsledkem rozdílné struktury a výnosnosti finančních aktiv a pasiv tuzemských subjektů ve vztahu k nerezidentům. Významnou měrou se v této položce promítají příznivé výsledky hospodaření přímých zahraničních investic, které jsou ve formě dividend převáděny zahraničním vlastníků nebo reinvestovány zpět do podniku (nepředstavují reálnou platbu do zahraničí).

Metodika výpočtu indikátoru

Indikátor *podíl běžného účtu platební bilance na HDP* je tvořen v čitateli indikátorem *saldo běžného účtu platební bilance* a ve jmenovateli indikátorem *hrubý domácí produkt*. Výsledný indikátor je vyjádřen v %. Oba výchozí indikátory jsou vyjádřeny v běžných cenách v Kč. Indikátor bývá často vyjadřován jako klouzavý roční úhrn s periodicitou po čtvrtletích.

Platební bilance systematickým způsobem zachycuje ekonomické transakce se zahraničím za určité časové období. Běžný účet a finanční účet představují její

základní komponenty. Samotný běžný účet se skládá ze čtyř dílčích bilancí: obchodní bilance, bilance služeb, bilance výnosů a běžných převodů. Běžný účet tak zachycuje toky zboží (vývoz a dovoz), toky služeb (příjmy a výdaje z dopravních služeb, cestovního ruchu a ostatních služeb), výnosy z kapitálu, investic a práce (úroky, dividendy, reinvestované zisky, pracovní příjmy a výdaje) a kompenzující položky k reálným a finančním zdrojům poskytnutým či získaným bez protihodnoty (jako např. příspěvky do fondů, zahraniční pomoc, dary, výživné, penze).

Hrubý domácí produkt představuje základní makroekonomický agregát výkonu ekonomiky za určité období (čtvrtletí, rok). Odpovídá celkové produkci rezidentských výrobců (v kupních cenách) po odpočtu jejich mezispotřeby a po připočtení dovozních daní. Je tedy součtem hrubé přidané hodnoty jednotlivých sektorů a dovozních daní. Z jiného úhlu pohledu odpovídá souhrnu konečné spotřeby, hrubé tvorby kapitálu a salda zahraničního obchodu.

Vývoj indikátoru v ČR

V průběhu sledovaného období 1995 – 2004 (pro které existuje konsistentní výchozí časová řada údajů o HDP) hodnota indikátoru „podíl běžného účtu na HDP“ značně kolísala (graf 3.1). Hodnoty indikátoru se pohybovaly v rámci intervalu -2,1 % až -6,7 %. Průměrná hodnota indikátoru přitom za sledované období činila -4,7 %.

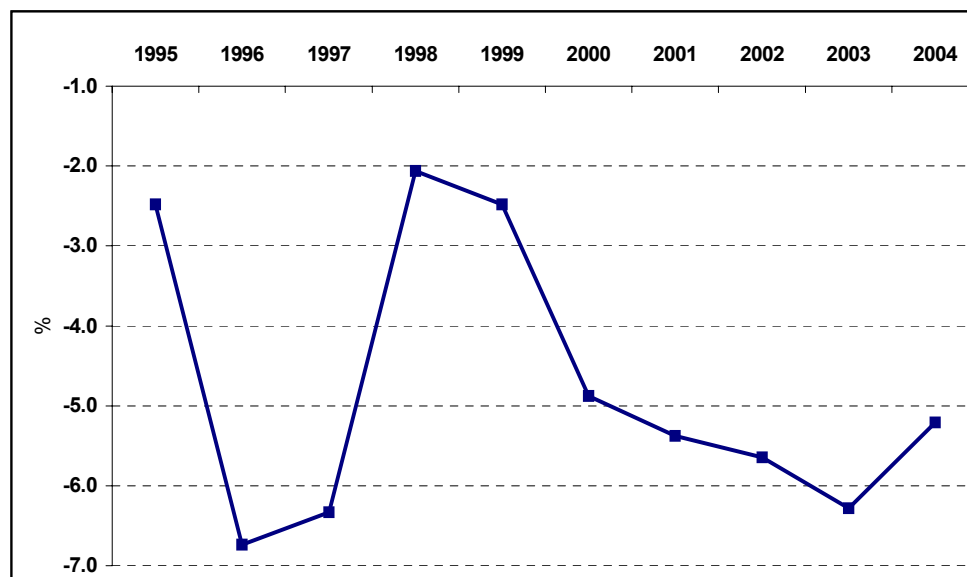
V období 1995 až 1998 byl podíl běžného účtu na HDP, resp. schodek běžného účtu fakticky predeterminován vývojem schodku obchodní bilance. Vývoj ostatních tří dílčích bilancí můžeme v souhrnu považovat v zásadě pouze za komplementární, který trend vývoje běžného účtu jen částečně modifikoval (graf 3.2).

Určující role vývoje obchodní bilance v rámci běžného účtu se postupně po roce 1999 stále výrazněji oslabovala v důsledku plynulého prohlubování deficitu bilance výnosů (a posléze od roku 2002 i snižování přebytku bilance služeb). Zatímco v roce 1995 představoval schodek bilance výnosů 2,8 mld. Kč, v roce 2000 činil 53,0 mld. Kč a v roce 2004 již dosáhl 139,5 mld. Kč. Uvedený vývoj bilance výnosů byl z rozhodující části důsledkem růstu výdajů, konkrétně růstu hodnoty vyplacených dividend zahraničním vlastníkům přímých investic v ČR a současně i růstu reinvestovaného zisku k dalšímu rozvoji jejich reálných investičních aktivit v ČR.

Plynulé snižování schodku obchodní bilance po roce 2000 v důsledku progresivních změn na nabídkové straně jakožto efektu předchozího vysokého přílivu přímých zahraničních investic však prohlubování celkového schodku běžného účtu a zhoršování jeho podílu na HDP výrazně zbrzdilo. Do roku 2004 se schodek obchodní bilance ve srovnání s rokem 2000 snížil o 98,5 mld. Kč. Po

pěti letech meziročního zvyšování schodku běžného účtu a jeho podílu na HDP tak došlo v roce 2004 k pozitivnímu obratu. Lze předpokládat, že se v roce 2005 v důsledku dalšího očekávaného výrazného meziročního zlepšení obchodní bilance (při jejím přechodu ze schodku do přebytku), již mírnějšího prohloubení schodku bilance výnosů a čistého čerpání prostředků z rozpočtu EU v bilanci transferů schodek běžného účtu dále sníží a podíl běžného účtu platební bilance na HDP výrazně klesne pod -5% .

Graf 3.1: Podíl běžného účtu platební bilance na HDP, Česká republika, 1995-2004

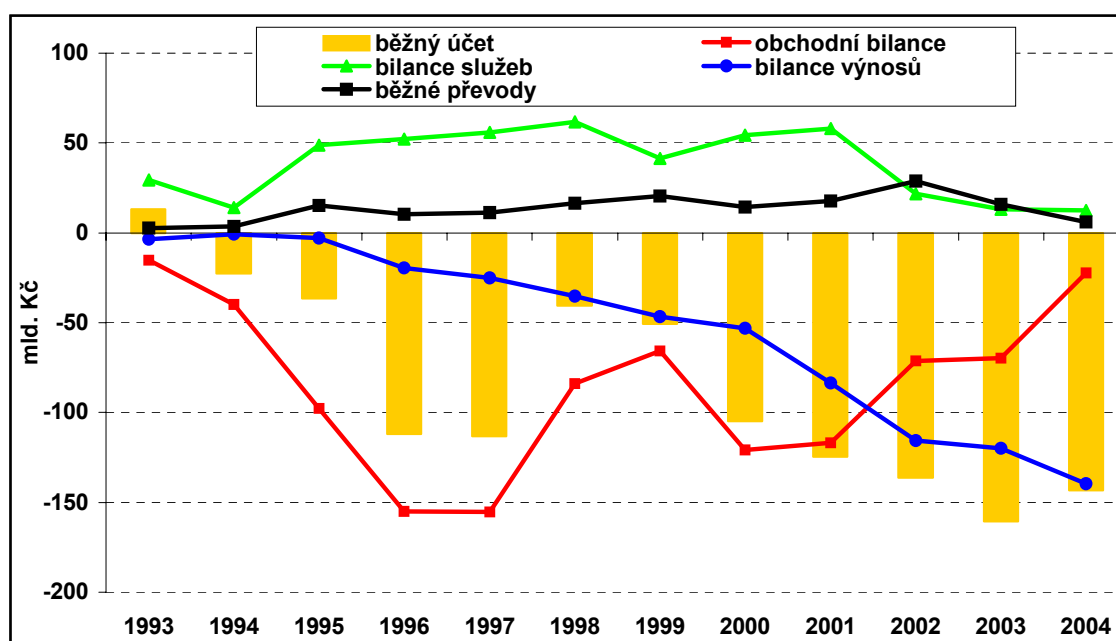
Zdroj dat: Česká národní banka, Český statistický úřad

Tabulka 3.1: Základní data pro výpočet indikátoru podíl běžného účtu platební bilance na HDP (mld. Kč), Česká republika, 1995-2004

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
běž. účet	-36,3	-111,9	-113	-40,5	-50,6	-104,9	-124,5	-136,4	-160,6	-143,3
HDP	1466,7	1660,6	1785,1	1962,5	2041,4	2150,1	2315,3	2414,7	2555,8	2750,3

Zdroj dat: Česká národní banka, Český statistický úřad

Graf 3.2: Běžný účet platební bilance a jeho komponenty, Česká republika, 1993-2004

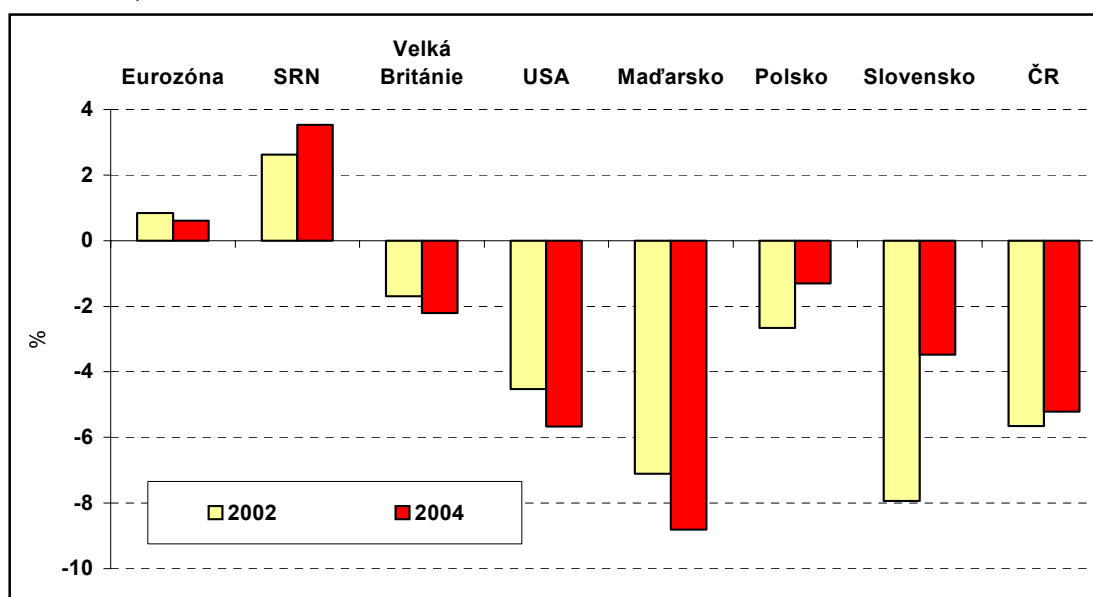

Zdroj dat: Česká národní banka

Mezinárodní srovnání

Mezinárodní srovnání indikátoru „podíl běžného účtu na HDP“ ukazuje na jeho značnou variabilitu, jak z hlediska jednotlivých zemí, tak i času. V rámci vyspělých tržních ekonomik můžeme pozorovat na jedné straně zvyšování podílu přebytku běžného účtu na HDP (v případě SRN) a na druhé straně růst podílu schodku běžného účtu na HDP (v případě USA). Značně rozdílná je i situace v rámci skupiny nových členských zemí EU. Zatímco v případě Maďarska podíl schodku běžného účtu na HDP roste, v případě Slovenska a Polska se jeho podíl naopak snižuje (graf 3.3). ČR se v posledním období (od roku 2001) řadí k zemím se zvýšeným podílem schodku běžného účtu na HDP přesahujícím 5 %.

Graf 3.3: Podíl běžného účtu platební bilance na HDP, mezinárodní srovnání, 2002 a 2004

Zdroj dat: Bloomberg, Slovenský štatistický úrad, Česká národní banka, Český štatistický úrad

4. Produktivita práce

Význam a souvislosti indikátoru

Růst produktivity práce je jedním z hlavních zdrojů růstu HDP. Její dynamika indikuje míru pro neinflační vzestup mezd a platů. Některé instituce jako např. OECD omezují měření produktivity pouze na podnikatelský sektor. Je zdůvodňováno konvencí, která je uplatňovaná ve většině zemí OECD, kde měření výstupu z vládního sektoru je založeno na předpokladu, že produktivita práce je v průběhu času konstantní.

Metodika výpočtu indikátoru

Výpočet produktivity práce se opírá o metodologii odhadu hrubého domácího produktu, případně pouze produktu podnikatelského sektoru. Druhá komponenta propočtu – počet pracovníků – je získána ze statistiky zaměstnanosti, k jejíž mezinárodní porovnatelnosti slouží směrnice Mezinárodní organizace práce (ILO) pro definování počtu pracovníků. Druhou možností je propočet produktivity práce pomocí odpracovaných hodin. Použití počtu hodin zpřesňuje výpočet, neboť eliminuje difference jednotlivých zemí v rozsahu pracovní doby a v počtu pracovních kontraktů na částečný pracovní úvazek.

Je třeba vzít v úvahu fakt, že tempo růstu produktivity práce je ovlivněno změnami ve struktuře zaměstnanosti. Růst produktivity práce se zrychluje v případě přechodu pracovních sil z odvětví s nízkou produktivitou práce, např. ze zemědělství do sektorů s vyšší produktivitou, jakými jsou průmysl a některé druhy služeb. Specifikami se vyznačuje propočet produktivity práce v podnikatelském sektoru, jehož základem je očištění úhrnného agregátu o přidanou hodnotu a počty pracovníků v netržním sektoru.

Vývoj indikátoru v ČR

Produktivita práce, vyjádřená v přepočtu na pracovníka, vzrostla v letech 1996 až 2004 v průměru o 2,6 % ročně. V roce 2004 akcelerovalo tempo růstu produktivity práce na 4,6 %. Produktivita práce se vyvíjela odlišně v jednotlivých sektorech. Nejrychlejší průměrnou dynamiku měl v letech 1996 až 2003 průmysl (3,8 % ročně), v sektoru tržních služeb produktivita rostla o 3,0 % ročně.

Tabulka 4.1: Produktivita práce (meziroční změna v %, s. c.), ČR, 1996-2003

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	Ø 1996 -2003
Souhrnná produktivita práce	3,1	0,1	0,8	4,0	4,6	2,1	0,8	3,9	2,4
Průmysl, stavebnictví	9,5	-2,1	-5,6	10,0	7,1	-5,8	8,4	8,9	3,8
Služby celkem	0,8	-0,2	8,2	1,4	2,2	8,3	-3,1	-0,6	2,1
z toho: tržní	-3,6	2,5	13,2	0,9	4,1	10,8	-4,6	1,1	3,0

Zdroj dat: Český statistický úřad

Nejdůležitějším zdrojem zrychlení produktivity práce byly investice, které pomohly zvýšit vybavenost práce fixním kapitálem. V ČR bylo tempo růstu tvorby hrubého fixního kapitálu (THFK) s výjimkou recese let 1997-1999 vždy vyšší než HDP. V letech 1996 až 2004 rostl HDP v průměru o 2,2 % ročně, zatímco THFK o 3,0 % ročně. K dynamizaci investiční poptávky došlo v letech 2000 až 2004, kdy tvorba fixního kapitálu rostla o 5,5 % ročně a v roce 2004 rekordně o 9,1 %. Tyto investiční procesy, zejména strojní investice, měly pozitivní vliv na růst produktivity práce, jež v letech 2003 a 2004 rostla o více než 4 % ročně.

V průběhu let 1996 až 2004 se prosadil nesoulad mezi vývojem produktivity práce a mezd. Reálné mzdy rostly průměrným tempem 4,2 % ročně, zatímco produktivita práce dosáhla růstu pouze 2,7 % ročně. Pouze v letech 1998 a 2000 byl růst produktivity práce rychlejší. Zajímavé je, že předstih růstu mezd před produktivitou se vyskytoval jak ve fázích expanze hospodářského cyklu, tj. v letech 1994 až 1996 a v letech 2000 až 2004, tak i v období recese, tj. v letech 1997 až 1999. V případě dlouhodobého pokračování předstihu růstu mezd před produktivitou práce mohou vznikat rizika oslabování konkurenceschopnosti českých výrobků, případně nárůstu inflačních tlaků.

Mezinárodní srovnání

Vycházejí z odhadů OECD růst produktivity práce v podnikatelském sektoru ČR dosáhl v letech 1996 až 2004 průměrné výše 2,2 % ročně a prosadila se tak konvergence vůči vývoji v eurozóně. Vlivem akcelerace růstu produktivity práce v ČR v letech 2000 až 2004, kdy průměrný roční růst docílil 3,4 %, se tak zrychlilo dohánění úrovně vůči eurozóně, ve které naopak růst zpomalil na 0,7 % v ročním vyjádření. Rozdílný vývoj v jednotlivých zemích je způsoben větším množstvím vlivů. Za klíčové faktory lze označit vývoj fyzického a lidského kapitálu a technologické znalosti.

Tabulka 4.2: Produktivita práce v podnikatelském sektoru (meziroční změna v %, s. c.), mezinárodní srovnání, 1996-2004

	OECD	Eurozóna	ČR	Irsko
Ø 1996 až 2004	1,9	1,0	2,2	4,1
Ø 2000 až 2004	2,0	0,7	3,4	3,8

Zdroj dat: Economic Outlook, OECD, 2004

Mezera mezi úrovní produktivity práce na pracovníka v ČR a průměrem v EU-25 se zmenšila. Úroveň produktivity vůči EU-25 se zvýšila z 57,7 % v roce 1995 na 63,5 % v roce 2004. U produktivity práce na odpracovanou hodinu byla její úroveň v roce 2003 pouze 46 % úrovně dosažené v EU-15.

Tabulka 4.3: Produktivita práce, mezinárodní srovnání, 1995-2004

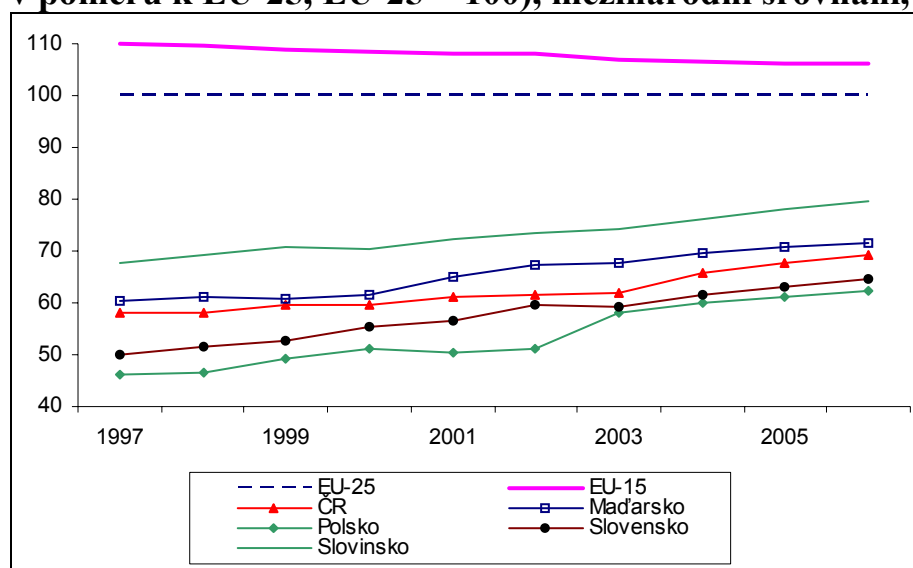
Produktivita práce na osobu	1995	2000	2001	2002	2003	2004
EU-25	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Irsko	114,8	123,0	125,3	129,1	127,2	128,0
ČR	57,7	59,8	61,1	61,5	62,0	63,5
Prod. práce na odprac.hod.						
EU-15	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Belgie	119,9	122,0	120,1	120,2	121,6	.
ČR	41,3	41,9	44,7	43,2	46,1	.

Zdroj dat: Eurostat, únor 2004

Doplňujícím pohledem na vývoj produktivity práce je porovnání s vývojem zemí středoevropského regionu. Produktivita práce na zaměstnance² v ČR dosahovala v roce 1997 zhruba 58 % průměrné úrovně v EU-25. Do roku 2004 stoupl tento poměr na 63,5 %, tzn. o 5,5 p. b. V Polsku stoupla za období 1997 až 2004 produktivita práce na zaměstnance o 13,9 p. b., na Slovensku o 11,5 p. b. a v Maďarsku o 9,3 p. b. Slovinsko zaznamenalo růst o 8,7 p. b. Ve starých členských zemích EU docházelo v uvedeném období k postupnému poklesu relativní úrovně produktivity na zaměstnance vztaženou k průměru EU-25, v úhrnu o 3,5 p. b. I přes nejslabší dynamiku přibližování je pozice ČR v relativní úrovni produktivity na zaměstnance i hodinové produktivity zhruba na průměrné úrovni výše zmíněných zemí. Za značným rozdílem v úrovních produktivity těchto zemí ve srovnání s EU-15 stojí stále především struktura jejich ekonomik. Její další změny jsou také zřejmě největším potenciálem reálné konvergence v této oblasti.

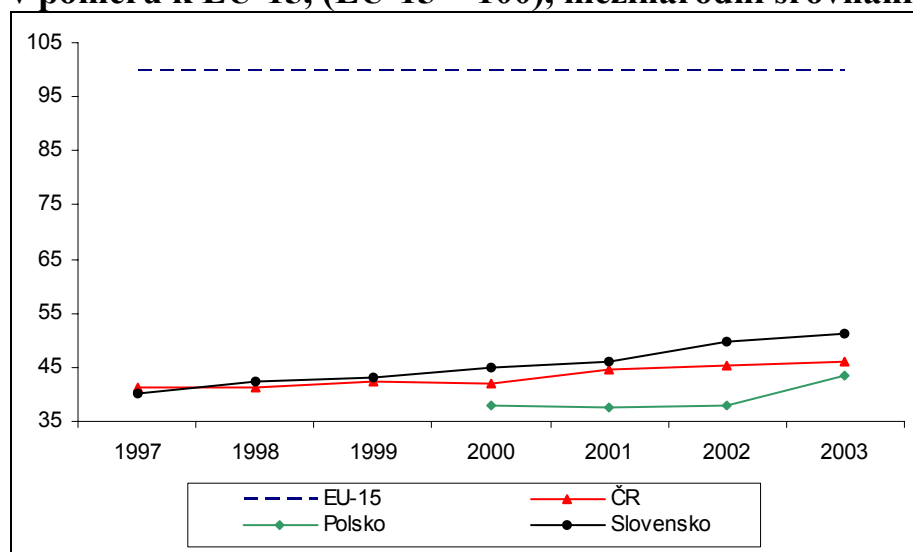
² Měřeno jako HDP v paritě kupní síly na zaměstnanou osobu

Graf 4.1: Produktivita na pracovníka (HDP v PPS na zaměstnanou osobu v poměru k EU-25, EU-25 = 100), mezinárodní srovnání, 1997-2005

Zdroj dat: Eurostat

Graf 4.2: Hodinová produktivita práce (v PPS na odpracovanou hodinu v poměru k EU-15, (EU-15 = 100), mezinárodní srovnání, 1997-2003

Zdroj dat: Eurostat

5. Výdaje na ochranu životního prostředí

Význam a souvislosti indikátoru

Z celkových výdajů na ochranu životního prostředí v ČR byly do roku 2002 sledovány pouze investice. Od roku 2003 se sledují i neinvestiční náklady na ochranu životního prostředí. Data jsou získávána z ročního statistického výkazu ŽP 1-01, který je rozesílán vybraným ekonomickým subjektům a z ročního výkazu VI 1-01, který je určen organizačním složkám státu, územním samosprávním celkům, příspěvkovým organizacím a podobným vládním institucím. Údaje o investičních výdajích na ochranu životního prostředí pocházejí z výkazů ŽP 1-01 a VI 1-01. Data o neinvestičních nákladech na ochranu životního prostředí jsou pouze z výkazu ŽP 1-01.

Jedním z rozhodujících ukazatelů pro celkové posouzení úrovně výdajů na ochranu životního prostředí je jejich vývoj ve vztahu k celkovému výkonu ekonomiky, tj. k HDP.

Metodika výpočtu indikátoru

Výdaje na ochranu životního prostředí zahrnují investiční výdaje a neinvestiční náklady na ochranu životního prostředí, které se vztahují k aktivitám na ochranu životního prostředí, jejichž hlavním účelem je zachycení, odstranění, monitorování, kontrola, snižování, prevence nebo eliminace znečišťujících látek a znečištění nebo jakékoliv jiné poškození životního prostředí. Člení se do 9 oblastí (programových zaměření) ochrany životního prostředí podle mezinárodní klasifikace CEPA 2000.

Investiční výdaje na ochranu životního prostředí zahrnují všechny výdaje na pořízení dlouhodobého hmotného majetku, které vykazující jednotky vynaložily na pořízení tohoto majetku (koupí nebo vlastní činností), spolu s celkovou hodnotou dlouhodobého hmotného majetku získaného formou bezúplatného nabytí nebo převodu podle příslušných legislativních předpisů nebo přearazením z osobního užívání do podnikání.

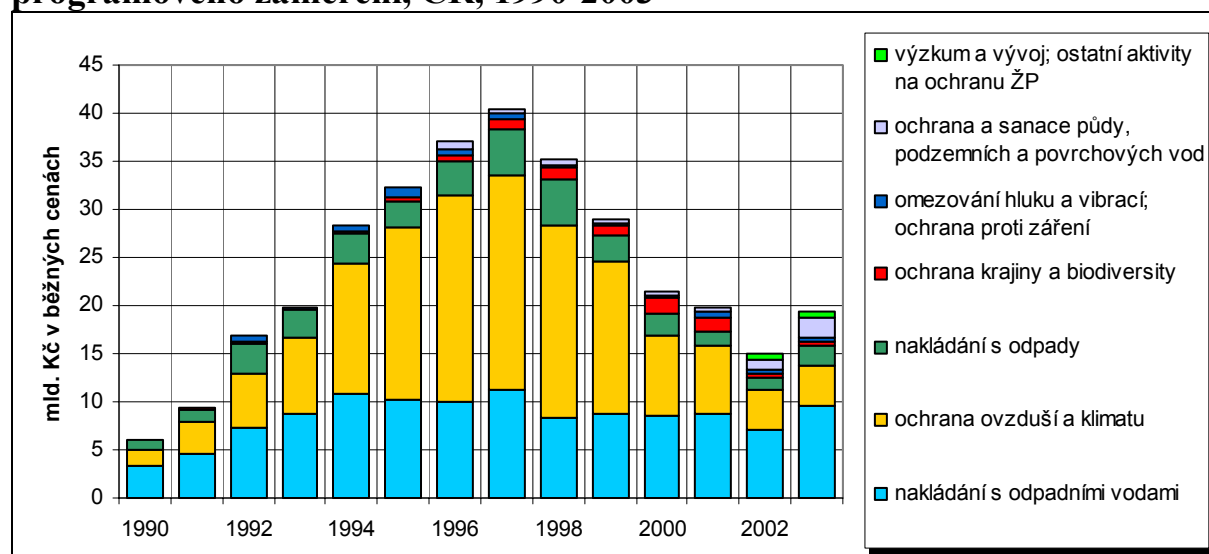
Neinvestiční náklady na ochranu životního prostředí zahrnují mzdové náklady, platby nájemného, energie a ostatní materiál a platby za služby, u kterých je hlavním účelem prevence, snížení, úprava nebo eliminace znečišťujících látek a znečištění nebo jakákoliv další degradace životního prostředí a jsou výsledkem provozních aktivit podniku.

Vývoj indikátoru v ČR

Jak již bylo uvedeno, z celkových výdajů na ochranu životního prostředí v ČR byly do roku 2002 sledovány pouze investice. Neinvestiční náklady na ochranu životního prostředí se sledují až od roku 2003.

Celkový objem statisticky sledovaných **investičních výdajů na ochraně životního prostředí** byl 6,0 mld. Kč v roce 1990, svého maxima dosáhl v roce 1997, a to 40,5 mld. Kč, od roku 1998 poklesl až na 14,9 mld. Kč v roce 2002. V roce 2003 došlo k nárůstu na 19,4 mld. Kč. Z hlediska programového zaměření bylo v roce 2003 nejvíce prostředků investováno na nakládání s odpadními vodami 9,5 mld. Kč a na ochranu ovzduší a klimatu 4,2 mld. Kč. Nejvíce investic na ochranu životního prostředí bylo v roce 2003 pořízeno z vlastních zdrojů a rozpočtových prostředků (11,2 mld. Kč). Byly to převážně investice na nakládání s odpadními vodami (4,8 mld. Kč) a na ochranu ovzduší a klimatu (3,0 mld. Kč). Vývoj investičních výdajů na ochranu životního prostředí v letech 1990-2003 je patrný z grafu 5.1.

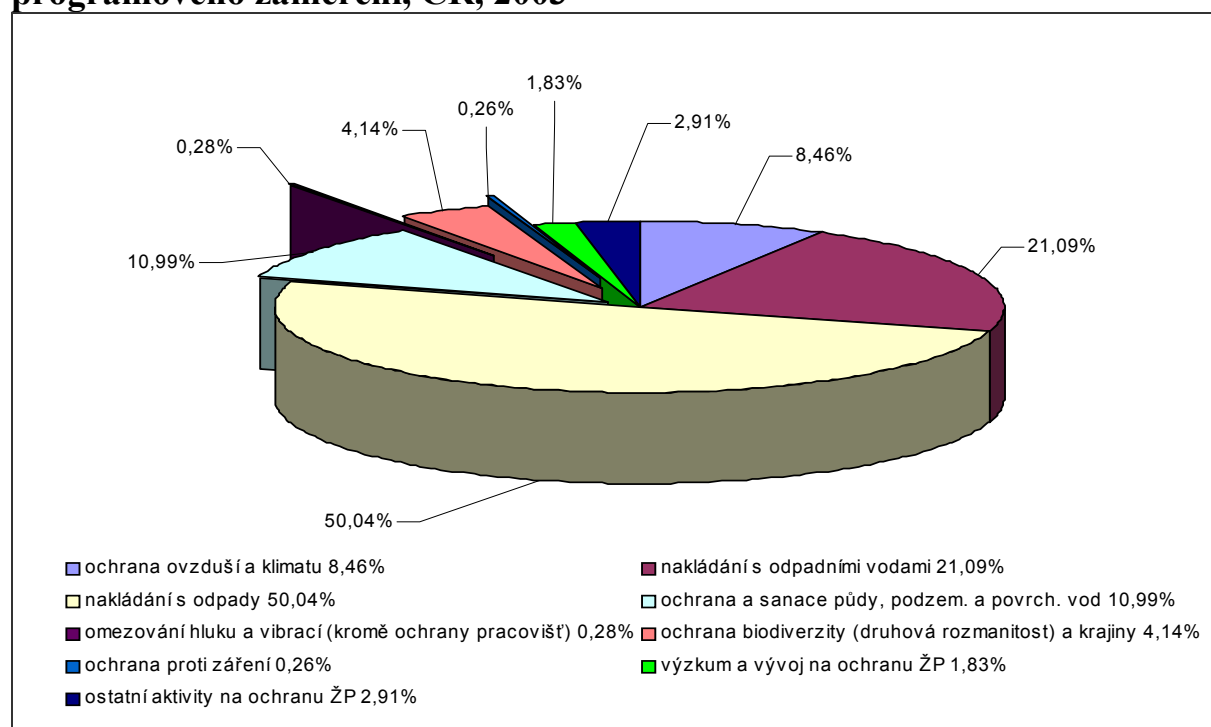
Graf 5.1: Vynaložené investice na ochranu životního prostředí podle programového zaměření, ČR, 1990-2003

Zdroj dat: Ministerstvo financí ČR

Neinvestiční náklady na ochranu životního prostředí v roce 2003 činily 22,6 mld. Kč (z toho vnitřní neinvestiční náklady 13,6 mld. Kč a vnější neinvestiční náklady 9,0 mld. Kč). Jak je vidět z grafu 5.2, z hlediska programového zaměření bylo nejvíce prostředků vynaloženo v roce 2003 na nakládání s odpady (11,3 mld. Kč) a s odpadními vodami (4,8 mld. Kč).

Graf 5.2: Neinvestiční náklady na ochranu životního prostředí podle programového zaměření, ČR, 2003

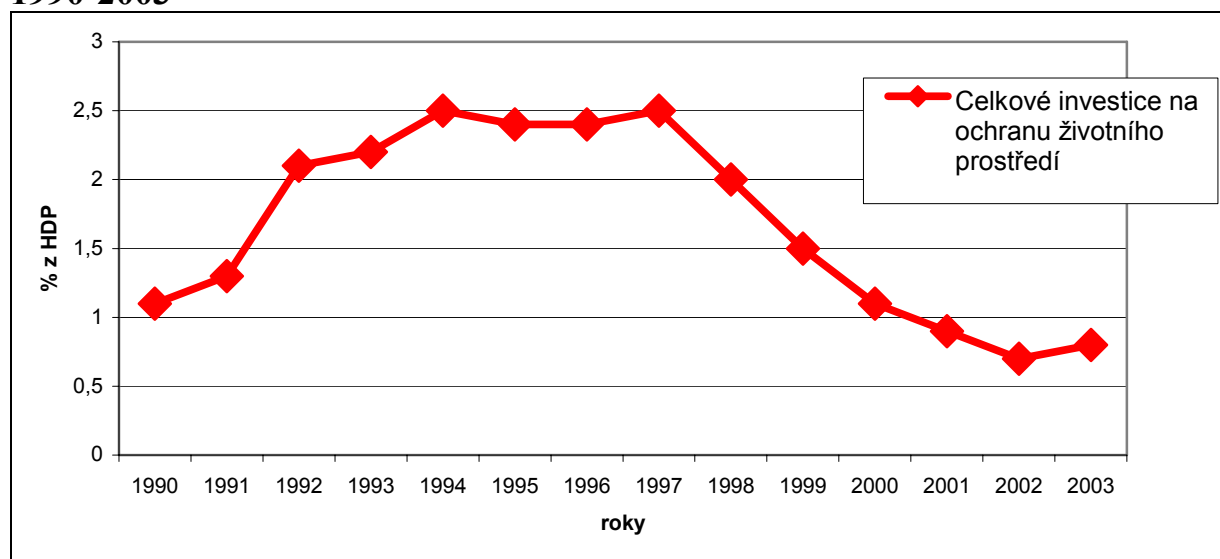

Zdroj dat: Český statistický úřad

Výdaje na ochranu životního prostředí v roce 2003 dosáhly 42,0 mld. Kč. Z hlediska programového zaměření bylo nejvíce prostředků v tomto roce vynaloženo na nakládání s odpadními vodami (14,3 mld. Kč) a s odpady (13,4 mld. Kč).

Jedním z rozhodujících ukazatelů pro celkové posouzení úrovně výdajů na ochranu životního prostředí je jejich vývoj ve vztahu k celkovému výkonu ekonomiky, tj. k HDP (viz graf 5.3). Vzhledem k tomu, že neinvestiční náklady se sledují až od roku 2003, je tento ukazatel sledován jako podíl investičních výdajů na ochranu životního prostředí na HDP. Po roce 1990 došlo k rychlému zvyšování podílu statisticky sledovaných investičních environmentálních výdajů na HDP (z 1,1 % v roce 1990 až na 2,5 % v roce 1994) a od roku 1994 do roku 1997 tento podíl téměř stagnoval (2,4 % v letech 1995 a 1996 a 2,5 % v roce 1997). Od roku 1998 do roku 2002 klesal až na 0,7 %, v roce 2003 pak mírně vzrostl na 0,8 %. Podíl celkových výdajů na ochranu životního prostředí na HDP v roce 2003 byl 1,5 %.

Graf 5.3: Investiční výdaje na ochranu životního prostředí (% z HDP), ČR, 1990-2003

Zdroj dat: Ministerstvo financí ČR

Mezinárodní srovnání

Mezinárodní srovnání je patrné z tabulek 5.1 a 5.2, kde je uveden podíl výdajů na ochranu životního prostředí na HDP za veřejný a podnikový sektor. Vzhledem k tomu, že se do roku 2002 sledovaly v ČR pouze investiční výdaje, je v tabulce za ČR uveden pouze podíl investičních výdajů na ochranu životního prostředí na HDP.

Tabulka 5.1: Podíl výdajů na ochranu životního prostředí ku HDP (v %) - veřejný sektor, mezinárodní srovnání, 1990-2000

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Kanada	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6	.
USA	0,6	0,6	0,6	0,6	0,7	.	.	.	.	0,2	.
Japonsko	0,3	.	0,3	.	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,6	.
Korea	.	.	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	1,0	0,9	0,9	0,8
Austrálie	.	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5	.	.	.	0,2
Rakousko	1,1	1,2	1,1	1,2	1,0	1,4	1,3	1,4	1,5	1,3	.
Belgie	.	.	.	.	0,4	0,4	0,6	0,7	0,7	0,7	0,7
Česká rep.	.	.	.	0,5	0,8	0,8	0,8	0,7	0,6	0,6	0,5
Finsko	.	.	.	0,7	0,6	0,5	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5
Francie	0,6	0,7	0,7	0,7	0,7	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,9
Německo	.	0,9	0,9	0,9	0,8	0,8	1,5	1,4	1,4	1,3	.
Maďarsko	.	.	.	.	.	.	.	0,2	0,5	.	.
Nizozemí	0,9	1,1	1,1	.	.	1,3	.	1,1	1,1	.	.
Polsko	0,2	0,2	0,4	0,4	0,3	0,3	0,6	0,6	0,9	0,9	0,8
Portugalsko	0,7	0,6	0,7	0,7	0,6	.	0,7	0,7	0,5	0,5	0,5
Slovensko	4,2	2,4	1,9	1,4	0,9	0,5	.	.	.	0,5	0,1
Švédsko	.	0,8	.	.	.	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Velká Británie	0,4	.	.	.	.	.	.	0,4	0,4	0,4	0,4

Zdroj dat: OECD

Tabulka 5.2: Podíl výdajů na ochranu životního prostředí ku HDP (v %) - podnikový sektor, mezinárodní srovnání, 1990-2003

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Kanada	.	.	.	.	0,5	0,5	0,6	0,5	0,5	.	0,5
USA	0,8	0,8	0,9	0,9	0,9	.	.	.	.	0,2	.
Japonsko	.	0,8	0,9	1,0	0,9	0,8	0,9	0,8	0,8	0,8	.
Korea	.	.	0,7	0,7	0,7	0,8	0,8	0,8	0,6	0,7	0,7
Austrálie	.	0,2	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	.	.	.	.
Rakousko	0,9	1,0	.	.	0,8	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5	.
Belgie	.	.	.	.	.	.	0,4	0,4	0,4	0,3	0,3
Česká rep.	.	.	.	1,4	1,6	1,5	1,5	1,6	1,2	0,9	0,5
Finsko	.	.	0,6	0,6	0,5	0,5	0,6	0,5	0,5	0,3	.
Francie	0,4	0,4	0,3	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Německo	.	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,4	0,3	0,3	0,3
Maďarsko	0,4	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	.	.
Nizozemí	0,7	0,7	0,7	.	.	0,5	.	0,6	0,5	.	.
Polsko	0,5	0,8	0,6	0,6	0,6	0,7	2,0	1,9	1,9	1,6	1,2
Portugalsko	.	.	.	.	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3
Slovensko	.	.	.	.	.	.	.	.	2,6	1,6	0,7
Švédsko	.	0,3	.	.	.	.	.	.	.	0,2	0,1
Velká Británie	0,3	.	.	.	0,3	.	.	0,3	.	0,3	0,3

Zdroj dat: OECD

6. Veřejné výdaje na ochranu životního prostředí

Význam a souvislosti indikátoru

Za výdaje z veřejných rozpočtů na ochranu životního prostředí jsou považovány státní rozpočet, státní fondy, Fond národního majetku ČR (tzv. výdaje na ochranu životního prostředí z centrálních zdrojů) a místní rozpočty.

Jedním z rozhodujících ukazatelů pro celkové posouzení úrovně veřejných výdajů na ochranu životního prostředí je jejich vývoj ve vztahu k celkovému výkonu ekonomiky, tj. k HDP.

Metodika výpočtu indikátoru

Od roku 1997 byly veřejné výdaje na ochranu životního prostředí stanoveny na základě nové metodiky. Struktura výdajů na ochranu životního prostředí odpovídá nové rozpočtové skladbě vydané Ministerstvem financí ČR, kterou používá i Český statistický úřad a která odpovídá statistickému vykazování používanému ve státech EU.

Vývoj indikátoru v ČR

Vývoj jednotlivých druhů výdajů na ochranu životního prostředí z centrálních zdrojů je uveden v tabulce 6.1.

Tabulka 6.1: Výdaje na ochranu životního prostředí z centrálních zdrojů (v mil. Kč, v běžných cenách), ČR, 1997-2004

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Státní rozpočet	4 401,0	4 732,4	5 540,2	5 038,4	4 313,7	4 954,8	5 988,2	6 613,8
Státní fondy	3 269,2	2 278,4	2 609,7	2 884,4	3 711,3	4 131,8	4 722,6	4 203,2
FNM ČR	1 357,3	2 173,6	1 758,9	2 129,7	2 769,7	3 228,5	2 587,3	3 563,3
Celkem	9 027,5	9 184,4	9 908,9	10 052,5	10 794,7	12 315,1	13 298,1	14 380,3

Zdroj dat: Ministerstvo financí ČR, Ministerstvo životního prostředí ČR, Státní fond životního prostředí ČR, Fond národního majetku ČR

Nejvýznamnějším centrálním zdrojem financování akcí k ochraně životního prostředí je z hlediska objemu finančních prostředků státní rozpočet, ze kterého se poskytují dotace, návratné finanční výpomoci (bezúročné půjčky) a garance na komerční úvěry. V roce 2004 bylo ze státního rozpočtu vynaloženo na ochranu životního prostředí 6,6 mld. Kč, nejvíce prostředků směřovalo do oblasti ochrany biodiverzity a krajiny (2,6 mld. Kč).

Druhým největším veřejným zdrojem výdajů do oblasti životního prostředí je v rámci sledování výdajů ze státních fondů Státní fond životního prostředí ČR. Zdroje příjmu Státní fond životního prostředí ČR tvoří poplatky za znečišťování životního prostředí a za čerpání přírodních zdrojů a pokuty. V roce 2004 bylo ze státních fondů vynaloženo celkem 4,2 mld. Kč, nejvíce prostředků směřovalo do oblasti ochrany vody (2,0 mld. Kč) a ochrany ovzduší (1,0 mld. Kč).

Třetím centrálním zdrojem je Fond národního majetku ČR, který není státním fondem, ale jeho výdaje jsou zahrnovány mezi veřejné rozpočty. Je zaměřen mj. na financování sanačních prací souvisejících se starými zátěžemi v privatizovaných podnicích. V roce 2004 bylo z Fond národního majetku ČR na ochranu životního prostředí vynaloženo 3,6 mld. Kč.

Dalším veřejným zdrojem výdajů na ochranu životního prostředí jsou výdaje místních rozpočtů. Vývoj těchto výdajů je uveden v tabulce 6.2. V roce 2004 bylo z místních rozpočtů na ochranu životního prostředí vynaloženo 23,2 mld. Kč, nejvíce prostředků směřovalo v roce 2004 do oblasti ochrany vod (9,9 mld. Kč), do oblasti nakládání s odpady (6,5 mld. Kč) a do ochrany biodiverzity a krajiny (6,2 mld. Kč).

Tabulka 6.2: Výdaje místních rozpočtů na ochranu životního prostředí (mld. Kč), ČR, 1997-2004

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Výdaje	12,9	12,4	14,5	14,9	15,6	17,3	21,6	23,2

Zdroj dat: Ministerstvo financí ČR

Jedním z rozhodujících ukazatelů pro celkové posouzení úrovně veřejných výdajů na ochranu životního prostředí je jejich vývoj ve vztahu k celkovému výkonu ekonomiky, tj. k HDP. Po roce 1990 došlo ke zvyšování podílu výdajů z veřejných rozpočtů na HDP do roku 1992 (z 0,9 % v roce 1990 na 1,5 % v roce 1992). Po roce 1992 však dochází k poklesu až na 0,5 % v letech 1998 až 2003.

Mezinárodní srovnání

Mezinárodní srovnání se u tohoto ukazatele neprovádí.

7. Materiálová spotřeba

Význam a souvislosti indikátoru

Materiálová spotřeba je považována za vhodný indikátor zátěže životního prostředí, protože s čerpáním surovin a jejich zpracováním je spojena řada klíčových environmentálních problémů. Vztáhneme-li indikátor spotřeby materiálů k HDP, dostaneme informaci o efektivitě, s jakou jsou materiály vstupující do ekonomického systému přeměňovány na ekonomický výstup vyjádřený v monetárních jednotkách. Tento indikátor je nazýván materiálová náročnost HDP. S poklesem materiálové náročnosti dochází k poklesu zátěže životního prostředí na jednotku HDP a k zvyšování konkurenceschopnosti v důsledku snižování výrobních nákladů ze strany nákupu surovin a dalších materiálů potřebných na výrobu.

Metodika výpočtu indikátoru

Materiálová spotřeba je sledována jako indikátor domácí materiálová spotřeba (*Domestic material consumption* – DMC), který je sestavován dle metodiky Eurostatu³ pro výpočet indikátorů materiálových toků. Domácí materiálová spotřeba je sumou fyzického množství vytěžených surovin (energetických nerostných surovin, rud, nerudných surovin a stavebních surovin) a vyprodukované biomasy (zemědělská sklizeň, těžba dřeva, lov ryb atd.), které byly získány na území daného státu. K těmto materiálům jsou dále přičítány veškeré dovozy a odečítány veškeré vývozy (dovoz a vývoz nerostných surovin, biomasy, polotovarů a výrobků konečné spotřeby). Domácí materiálová spotřeba je obvykle sledována v milionech tun či v tunách na osobu. Materiálová náročnost HDP se vypočte jako podíl domácí materiálové spotřeby a HDP ve stálých cenách (metodika výpočtu HDP viz. indikátor *HDP na osobu*). Materiálová náročnost je prezentována v kg na 1000 Kč HDP nebo jako index, kdy je výchozímu roku přiřazena hodnota 100 a pro další roky se vynáší procentuální změna zaznamenaná oproti této hodnotě.

Vývoj indikátoru v ČR

Vývoj domácí materiálové spotřeby v České republice v letech 1990-2003 je patrný z tabulky 7.1 a grafu 7.1.

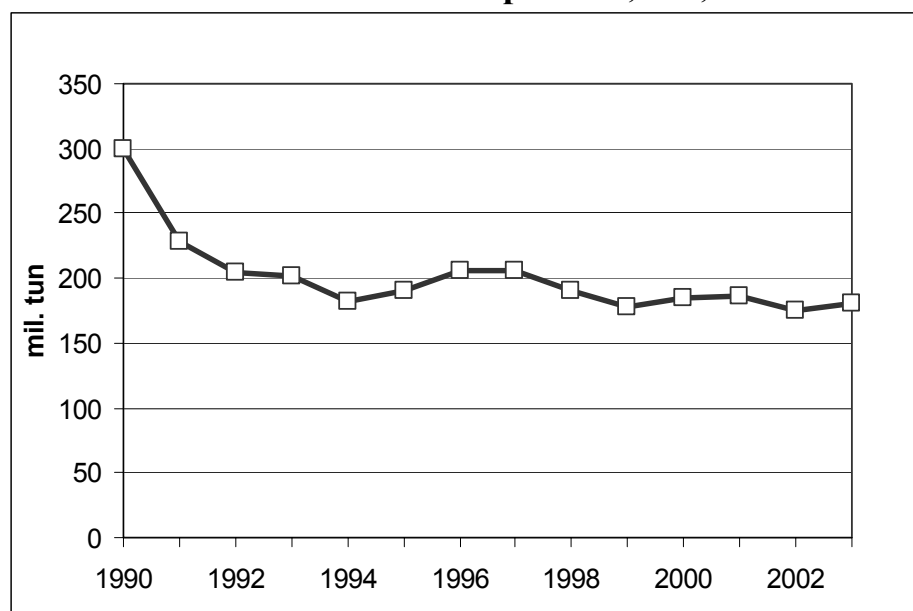
³ Eurostat (2001): Economy-wide material flow accounts and derived indicators. A Methodological Guide. Luxembourg, 92 p.

Tabulka 7.1: Domácí materiálová spotřeba podle skupin materiálů (mil. tun), ČR, 1990-2003

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Energetické nerostné suroviny	131,1	113,8	104,2	96,2	83,7	83,5	88,8	86,6	79,6	70,5	77,4	76,4	71,6	73,2
Rudy	11,4	0,9	5,1	4,9	1,9	6,9	5,6	5,0	6,0	3,9	5,8	5,9	5,6	7,0
Nerudní a stavební suroviny	117,6	74,6	67,8	67,4	68,9	71,1	78,5	81,8	74,7	75,0	75,0	74,2	72,4	80,4
Biomasa	46,3	43,5	33,7	37,5	34,0	34,7	37,1	36,8	35,4	33,4	32,7	35,2	33,9	28,7
Výrobky konečné spotřeby	-6,8	-4,1	-6,1	-3,9	-6,7	-5,2	-3,9	-4,0	-5,1	-5,2	-5,8	-5,0	-7,9	-8,1
Celkem	299,6	228,7	204,7	202,1	181,9	191,0	206,1	206,2	190,5	177,6	185,0	186,6	175,7	181,2

Zdroj dat: Univerzita Karlova v Praze, Centrum pro otázky životního prostředí

Graf 7.1: Domácí materiálová spotřeba, ČR, 1990-2003

Zdroj dat: Univerzita Karlova v Praze, Centrum pro otázky životního prostředí

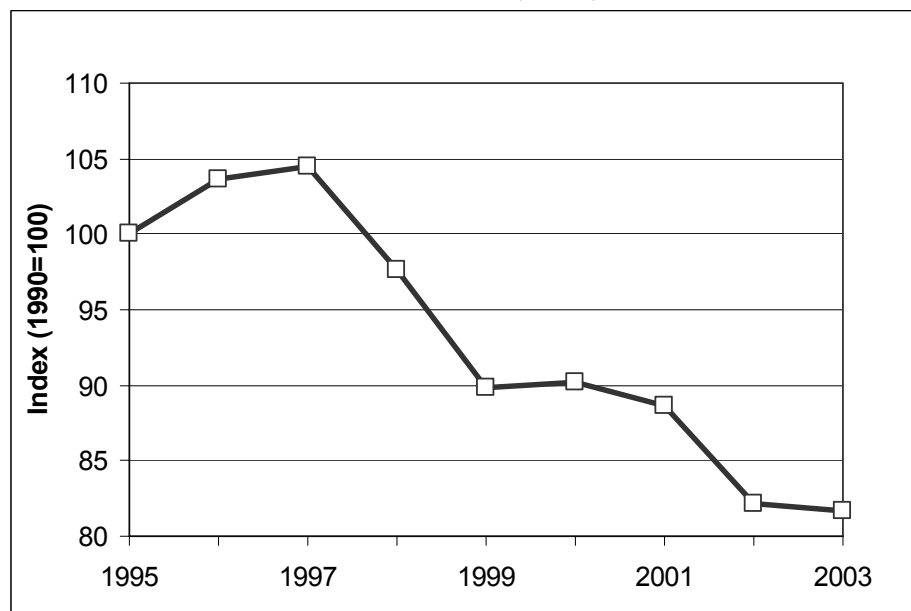
Za celé sledované období poklesla domácí materiálová spotřeba z 299,6 mil.tun v roce 1990 na 181,2 mil.tun v roce 2003⁴. Pokles nastal zejména na počátku 90. let, mírně sestupný trend však byl zachován i po zbytek sledovaného období. V roce 2002 indikátor dosáhl své historicky nejnižší hodnoty (175,7 mil.t), v roce 2003 došlo k jeho mírnému nárůstu. Z poklesu domácí materiálové spotřeby je možné usuzovat, že po celé sledované období docházelo k poklesu celkové zátěže životního prostředí spojené se spotřebou materiálů v České republice.

⁴ Vzhledem k tomu, že počet obyvatel v České republice je velmi stabilní a pohybuje se okolo 10 miliónů obyvatel, odpovídají tyto hodnoty cca 29 tun na osobu v roce 1990 a 18 tun na osobu v roce 2003.

Pokles domácí materiálové spotřeby byl způsoben zejména snížením spotřeby hnědého a černého uhlí v důsledku útlumu energeticky náročných průmyslových odvětví (např. metalurgického průmyslu), celkového zvyšování energetické účinnosti neboli efektivity přeměny paliva na užitečnou práci díky zavádění moderních technologií a v důsledku plynofikace (z tuny plynu je možné vyrobit více energie než z tuny uhlí, proto se ho spotřebovává menší množství). Co se týče ostatních složek domácí materiálové spotřeby (rudy, nerudní suroviny, stavební suroviny, biomasa), jejich spotřeba výrazně klesla na samém počátku 90. let v souvislosti s poklesem hospodářské výkonnosti a poté sledovala mírně stoupající trend v případě rud, nerudných a stavebních surovin a mírně klesající trend v případě biomasy. Poněkud výjimečné postavení má skupina materiálů označená jako výrobky konečné spotřeby. Vzhledem k tomu, že ČR vyváží více výrobků než dováží, byla bilance této skupiny materiálů v letech 1990-2003 negativní (spotřeba výrobků vyprodukovaných v ČR se v této kategorii neodrazí, protože jsou započítány v ostatních kategoriích jako suroviny potřebné na jejich výrobu). Negativní bilance výrobků konečné spotřeby odráží snahu ČR vyvážet výrobky s vysokou přidanou hodnotou. Za zmínku stojí spotřeba obnovitelných zdrojů, jejichž podíl na domácí materiálové spotřebě se během let 1990-2003 výrazněji neměnil a po celou dobu se pohyboval kolem 18 %.

Vývoj materiálové náročnosti HDP v ČR ilustruje graf 7.2.

Graf 7.2: Materiálová náročnost, ČR, 1995-2003

Poznámka: stálé ceny roku 1995

Zdroj dat: DMC – Univerzita Karlova v Praze, Centrum pro otázky životního prostředí, HDP – Český statistický úřad

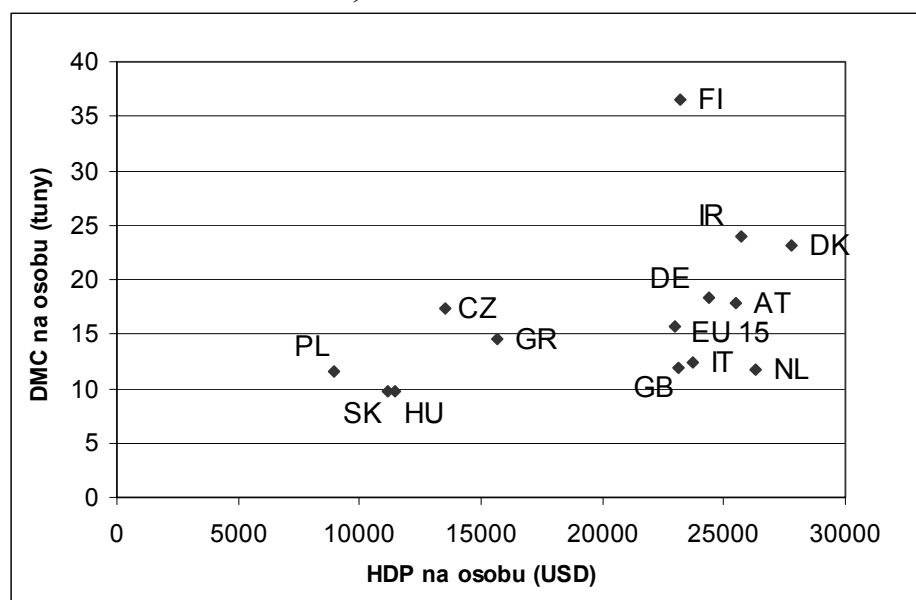
Materiálová náročnost v České republice v letech 1995-2003 nejdříve mírně rostla a poté výrazně klesala. Za celé období došlo k poklesu cca o 18 %. Počáteční vzestup byl zapříčiněn výraznějším růstem domácí materiálové

spotřeby než HDP v letech 1996-1997, zatímco v následujícím období (s výjimkou roku 2000) již vždy domácí materiálová spotřeba klesala a HDP rostlo nebo docházelo k rychlejšímu růstu HDP než spotřeby materiálů. Z poklesu materiálové náročnosti v letech 1998-2003 vyplývá, že docházelo k nárůstu efektivity přeměny materiálů na ekonomický výstup a současně k poklesu zátěže životního prostředí na jednotku HDP.

Mezinárodní srovnání

Graf 7.3 poskytuje mezinárodní srovnání jak domácí materiálové spotřeby na osobu, tak HDP na osobu.

Graf 7.3: Domácí materiálová spotřeba (DMC) a HDP na osobu, mezinárodní srovnání, 1999

Poznámka: HDP přepočítáno pomocí parity kupní síly, CZ – Česká republika, FI – Finsko, IR – Irsko, DK – Dánsko, DE – Německo, AT – Rakousko, GB – Velká Británie, IT – Itálie, NL – Nizozemsko, GR – Řecko, SK – Slovensko, HU – Maďarsko, PL - Polsko

Zdroj dat: DMC České republiky – Univerzita Karlova v Praze, Centrum pro otázky životního prostředí, DMC Polska, Slovenska a Maďarska – odhad Univerzity Karlovy v Praze, Centra pro otázky životního prostředí na základě dat za rok 2000, DMC ostatních států – Eurostat, HDP – OECD

Z mezinárodního srovnání je patrné, že Česká republika dosahuje spíše nadprůměrné hodnoty domácí materiálové spotřeby na osobu, zatímco v případě hrubého domácího produktu se jedná o hodnotu výrazně podprůměrnou v případě EU 15 a mírně nadprůměrnou ve srovnání s novými státy EU. Z pohledu zátěže životního prostředí, která je spojena se spotřebou materiálů, tak Česká republika v evropském kontextu patří mezi horší průměr. Z hodnot domácí materiálové spotřeby a HDP na osobu dále vyplývá, že materiálová

náročnost České republiky (1,28 tun na 1000 USD HDP) je o něco vyšší než v některých nových státech EU (0,87 tun na 1000 USD HDP v případě Slovenska a 0,85 tun na 1000 USD HDP v případě Maďarska), ovšem v některých případech více než dvojnásobná ve srovnání se státy EU 15 (například 0,45 tun na 1000 USD HDP v případě Nizozemska nebo 0,51 tun na osobu na 1000 USD HDP v případě Velké Británie). Nejvyšších hodnot ze všech srovnávaných zemí dosahuje Finsko (1,57 tun na 1000 USD HDP), která se výrazně odchyľuje od průměru EU 15 (0,68 tun na 1000 USD HDP).

Dáme-li si za cíl snižování materiálové náročnosti a jako referenční hodnotu stanovíme průměr EU 15, bude v dalším období nutné nezvyšovat či dále snižovat spotřebu materiálů a současně výrazně zvýšit ekonomickou výkonnost. Z klíčové je v tomto směru považováno další zavádění moderních technologií méně náročných na materiálové vstupy a produkujících méně odpadních toků a zvyšování míry recyklace.

8. Přepavní náročnost v osobní dopravě

Význam a souvislosti indikátoru

Indikátor *Přepavní náročnost v osobní dopravě* vyjadřuje podíl přepavních výkonů k HDP. V rámci principů udržitelného rozvoje je žádoucí oddělení vývoje HDP od přepavních výkonů tak, že HDP poroste a přepavní výkony budou stagnovat nebo v lepším případě klesat.

Metodika výpočtu indikátoru

Tento indikátor je vytvořen podílem indikátorů *Přepavní výkon v osobní dopravě* a indikátoru *HDP*. Indikátor je vyjádřen v jednotkách oskm/Kč, přičemž HDP je brán ve stálých cenách (nyní roku 1995).

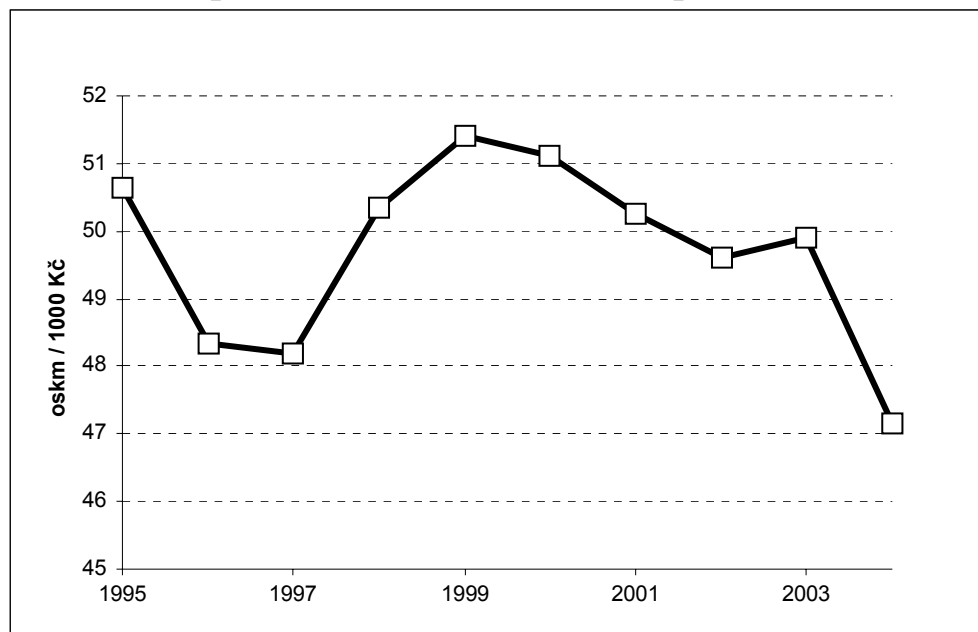
Přepavní výkon v osobní dopravě se udává bilančně v osobových kilometrech (což je jednotka udávající přepravu jednoho cestujícího na vzdálenost jednoho kilometru) a do celkového počtu je zahrnut přepavní výkon železniční a veřejné autobusové dopravy, které jsou zjišťovány prostřednictvím resortního statistického systému Ministerstva dopravy. Dále je v něm zahrnut odborný odhad přepavního výkonu v rámci individuální automobilové dopravy vycházejících z objemu vozových kilometrů, odhadu průměrného ročního průběhu osobního automobilu a průměrné obsazenosti osobního automobilu. Tento odhad provedlo Centrum dopravního výzkumu.

Hrubý domácí produkt (HDP) je makroagregátem, který vyjadřuje ekonomickou hodnotu vytvořenou v národním hospodářství za uplynulé období (zpravidla rok). HDP měří toky peněz v ekonomice. Je možné jej také interpretovat jako hodnotu zboží a služeb domácího původu určených ke konečnému užití. HDP tak vyjadřuje monetární hodnotu tržních i netržních činností v daném roce a bývá často považován za ukazatel materiální životní úrovně obyvatel.

Vývoj indikátoru v ČR

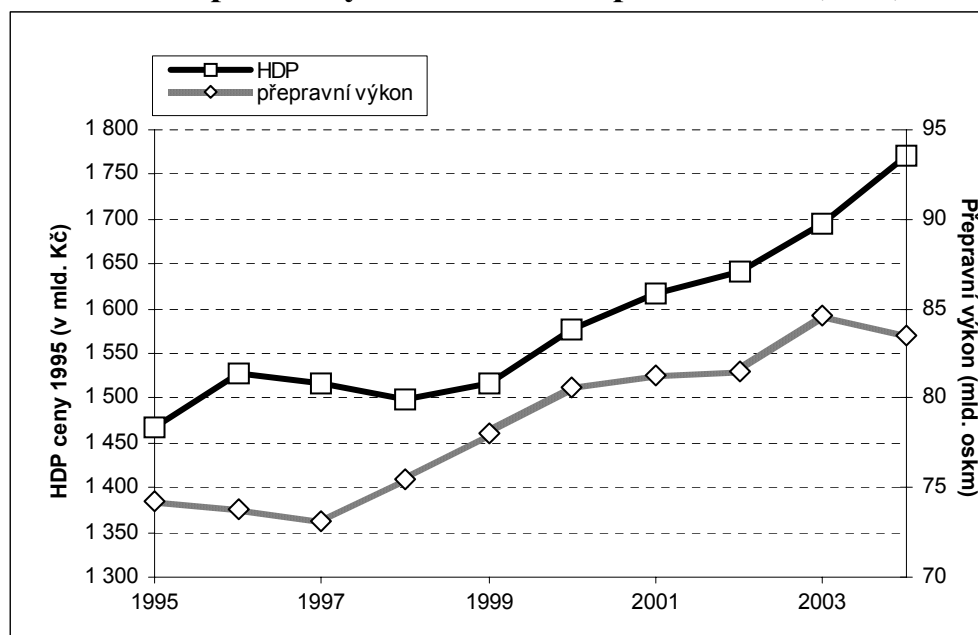
Vývoj indikátoru ve sledovaném období do značné míry kopíruje vývoj přepavních výkonů v osobní dopravě. V letech 1995 až 1997 dochází k poklesu hodnot indikátoru v důsledku rozdílného vývoje HDP (roste) a přepavních výkonů (klesají). Od roku 1998 do 2000 hodnota indikátoru roste což je způsobeno tím, že přepavní výkony kopírují růst HDP. V období 2000 – 2003 došlo k mírnému snížení hodnot. V posledním sledovaném roce došlo k poklesu sledovaného indikátoru což je pozitivní z hlediska udržitelného rozvoje. Došlo totiž k oddělení křivek růstu HDP a přepavního výkonu.

Graf 8.1: Přepavní náročnost v osobní dopravě, ČR, 1995-2004

Zdroj dat: Ministerstvo dopravy ČR, Český statistický úřad

Graf 8.2: Přepavní výkon v osobní dopravě a HDP, ČR, 1995-2004

Zdroj dat: Ministerstvo dopravy, Český statistický úřad

Tabulka 8.1: Přepavní výkon v osobní dopravě a HDP, ČR, 1995-2004

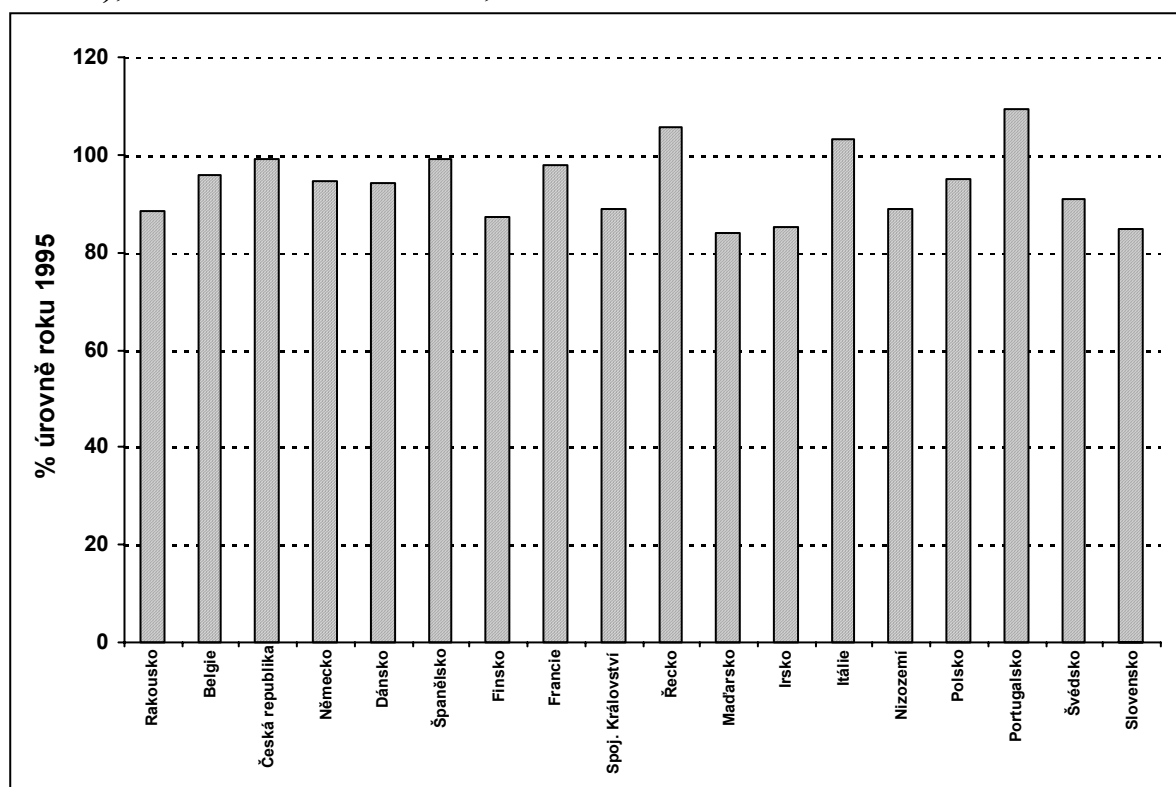
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
HDP ceny 1995 (v mld. Kč)	1 467	1 528	1 517	1 499	1 517	1 576	1 618	1 642	1 695	1 770
oskm - celkem (mil.)	74278	73829	73091	75479	78003	80571	81327	81454	84566	83476

Zdroj dat: Ministerstvo dopravy ČR, Český statistický úřad

Mezinárodní srovnání

V rámci mezinárodního srovnání byl porovnán procentický vývoj přepravní náročnosti v roce 2001 vztažený k výchozímu roku 1995. V tomto porovnání ČR dosahuje podobné hodnoty přepravní náročnosti jako v roce 1995 což dokumentuje, že vývoj přepravních výkonů kopíruje vývoj HDP. Oproti tomu v zemích jako je Finsko, Rakousko, Německo, Nizozemí atd. došlo k poklesu sledovaného indikátoru. Pokles přepravní náročnosti v těchto zemích je způsoben tím, že růst HDP je rychlejší než růst přepravních výkonů.

Graf 8.3: Přepravní náročnost v osobní dopravě (ve stálých cenách r. 1995 v tis. €), mezinárodní srovnání, 2001

Zdroj dat: Eurostat

9. Přepravení náročnost v nákladní dopravě

Význam a souvislosti indikátoru

Indikátor *Přepravení náročnost v nákladní dopravě* vyjadřuje podíl přepravních výkonů k HDP. V rámci principů udržitelného rozvoje je žádoucí oddělení křivek vývoje HDP od přepravních výkonů tak, že HDP poroste a přepravní výkony budou stagnovat nebo v lepším případě klesat.

Metodika výpočtu indikátoru

Tento indikátor je vytvořen podílem indikátorů *Přepravení výkon v nákladní dopravě* a indikátoru *HDP*. Indikátor je vyjádřen v jednotkách tkm/1000 Kč, přičemž HDP je brán ve stálých cenách.

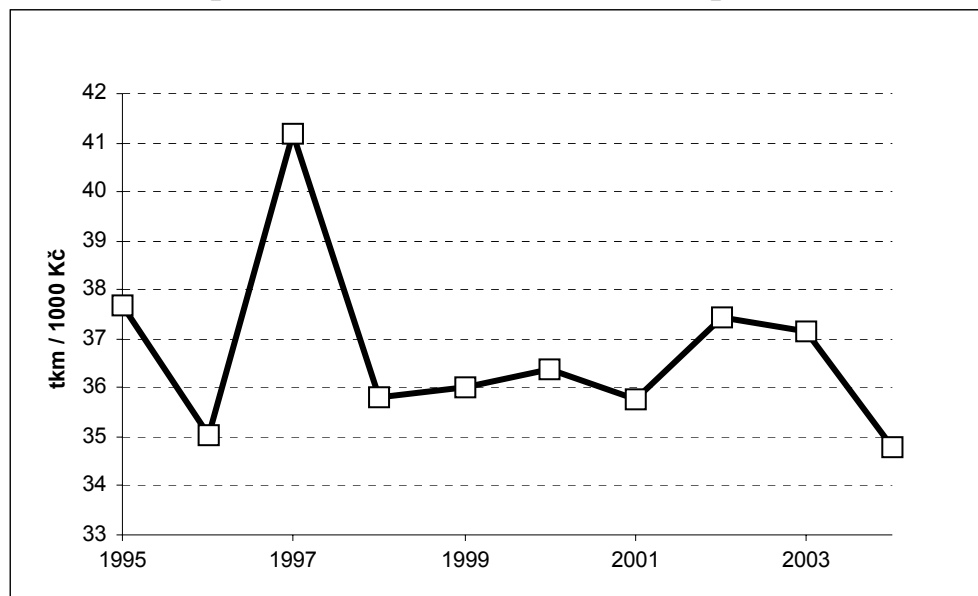
Přepravení výkon v nákladní dopravě se udává v tunových kilometrech (což je jednotka udávající přepravu jedné tuny věcí na vzdálenost jednoho kilometru) a do celkového počtu je zahrnut přepravní výkon železniční, silniční a vnitrozemské vodní dopravy, které jsou zjišťovány prostřednictvím resortního statistického systému Ministerstva dopravy.

Hrubý domácí produkt (HDP) je makroagregátem, který vyjadřuje ekonomickou hodnotu vytvořenou v národním hospodářství za uplynulé období (zpravidla rok). HDP měří toky peněz v ekonomice. Je možné jej také interpretovat jako hodnotu zboží a služeb domácího původu určených ke konečnému užití. HDP tak vyjadřuje monetární hodnotu tržních i netržních činností v daném roce a bývá často považován za ukazatel materiální životní úrovně obyvatel.

Vývoj indikátoru v ČR

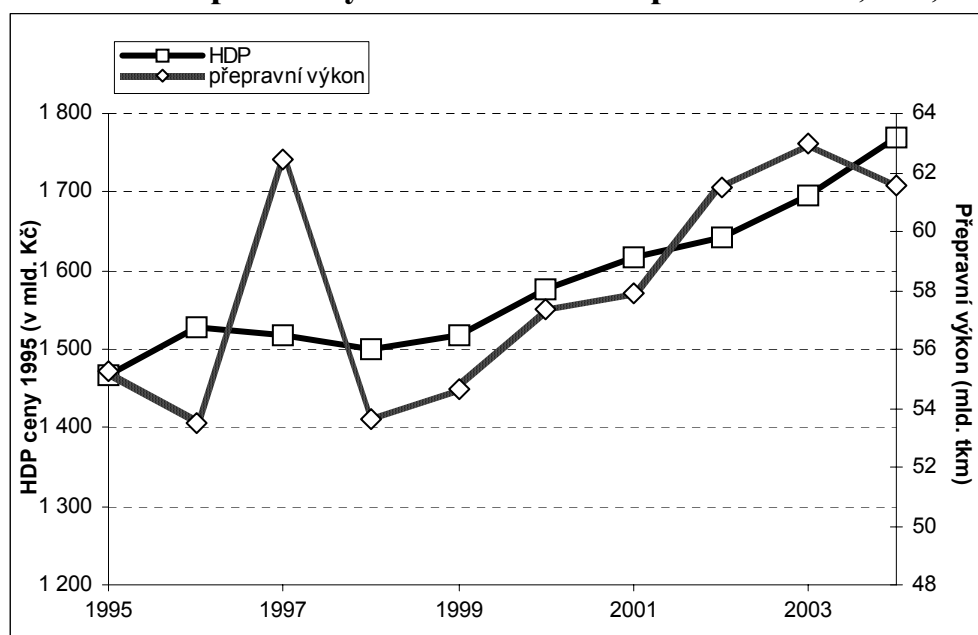
Vývoj indikátoru ve sledovaném období do značné míry kopíruje vývoj přepravních výkonů v nákladní dopravě. V letech 1995 až 1998 dochází k výrazným výkyvům tohoto indikátoru v důsledku vývoje přepravního výkonu. Od roku 1998 do 2001 indikátor stagnuje okolo hodnoty 36 tkm/1000 Kč i přes růst přepravních výkonů. Tento stav je dán tím, že HDP kopíruje růst přepravních výkonů. V období 2002 – 2003 došlo k růstu přepravní náročnosti v důsledku rychlejšího růstu přepravních výkonů oproti HDP. V posledním sledovaném roce došlo k poklesu sledovaného indikátoru což je pozitivní z hlediska udržitelného rozvoje. Došlo totiž k oddělení křivek růstu HDP a přepravního výkonu.

Graf 9.1: Převpravní náročnost v nákladní dopravě, ČR, 1995-2004⁵

Zdroj dat: Ministerstvo dopravy ČR, Český statistický úřad

Graf 9.2: Převpravní výkon v nákladní dopravě a HDP, ČR, 1995-2004

Zdroj dat: Ministerstvo dopravy ČR, Český statistický úřad

Tabulka 9.1: Převpravní náročnost v nákladní dopravě, ČR, 1995-2004

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
HDP ceny 1995 (v mld. Kč)	1467	1528	1517	1499	1517	1576	1618	1642	1695	1770
tkm - celkem (mil.)	55272	53515	62460	53652	54622	57343	57877	61489	62976	61554

Zdroj dat: Ministerstvo dopravy ČR, Český statistický úřad

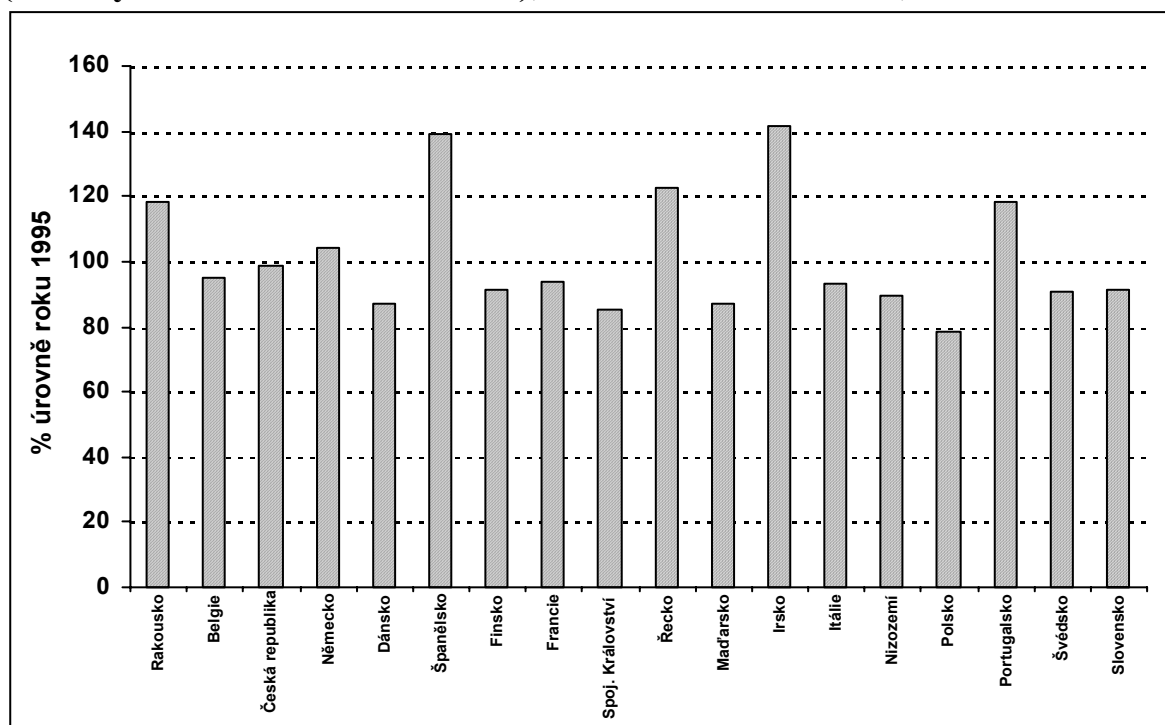
⁵ Vybočující hodnota za rok 1997 je důsledkem změny v přístupu ke sběru a vyhodnocení získaných dat

Mezinárodní srovnání

V rámci mezinárodního srovnání byl porovnán procentický vývoj přepravní náročnosti v roce 2003 vztažený k výchozímu roku 1995. V tomto porovnání ČR dosahuje stejné hodnoty přepravní náročnosti jako v roce 1995 což dokumentuje, že vývoj přepravních výkonů kopíruje vývoj HDP. Oproti tomu v zemích jako je Francie, Dánsko, Švédsko, Nizozemí atd. došlo k poklesu sledovaného indikátoru. Pokles přepravní náročnosti v těchto zemích je způsoben tím, že růst HDP je rychlejší než růst přepravních výkonů.

Přepravní výkon je vztažen pouze na území vykazující země, pro porovnatelnost jednotlivých druhů dopravy.

Graf 9.3: Přepravní náročnost v nákladní dopravě vyjádřený v tkm/HDP (ve stálých cenách r. 1995 v tis. €), mezinárodní srovnání, 2003

Zdroj dat: Eurostat

10. Energetická náročnost HDP

Význam a souvislosti indikátoru

Indikátor energetické náročnosti HDP ukazuje, s jakou účinností jsme schopni transformovat prvotní energetické zdroje do ekonomického výkonu. Jedná se o indikátor vyjádřený v poměrových jednotkách. S poklesem energetické náročnosti všeobecně souvisí nové technologie, inovace a úspory, přechod ekonomiky z těžkého průmyslu na lehký průmysl a služby a ekonomické oživení. Růst bývá spojen s plýtváním, zastarávajícími technologiemi, hospodářským útlumem či exportem sekundárních energií.

Metodika výpočtu indikátoru

Tento indikátor je vytvořen podílem indikátorů *Spotřeba prvotních energetických zdrojů* a *HDP*. Je vyjádřen v jednotkách GJ/ tis. Kč, přičemž HDP je brán ve stálých cenách roku 1995. Indikátor je možné uvádět také jako meziroční srovnání indexované buď k roku výchozímu, nebo roku předcházejícímu.

Spotřeba PEZ (prvotních energetických zdrojů) se udává bilančně v odvozených jednotkách SI (J – Joule resp. PJ – 10^{15} J). Bilance je sestavena jako domácí těžba všech energetických surovin plus jejich dovozy mínus vývozy. Bilanci dále vyvažuje položka skladových zásob a jejich transferů. Energetické zdroje jsou děleny na plynné, kapalně a tuhé a primární elektřinu a teplo (více viz indikátor *Spotřeba prvotních energetických zdrojů*).

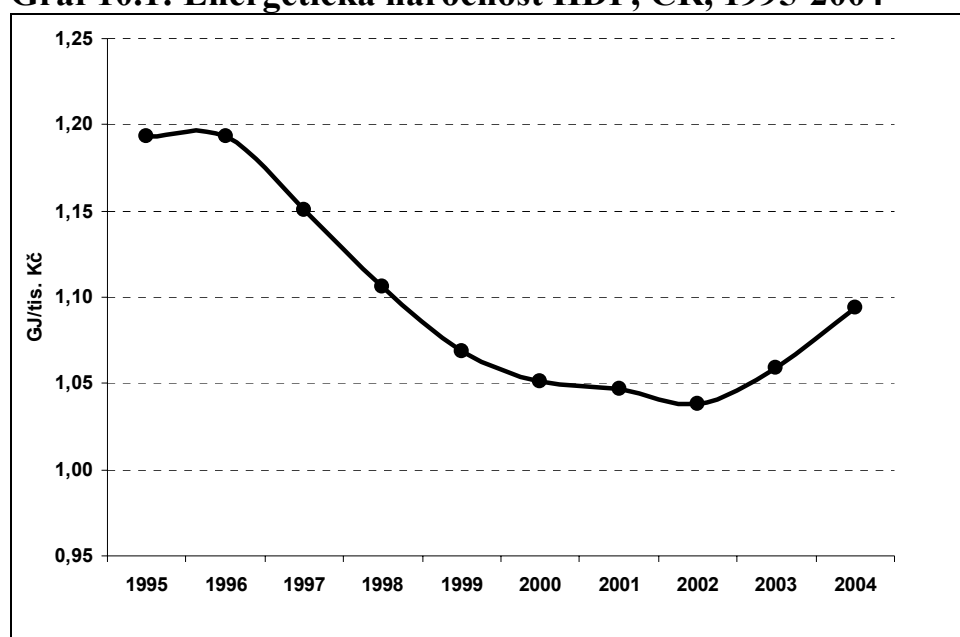
Hrubý domácí produkt (HDP) je makroagregátem, který vyjadřuje ekonomickou hodnotu vytvořenou v národním hospodářství za uplynulé období (zpravidla rok). HDP měří toky peněz v ekonomice. Je možné jej také interpretovat jako hodnotu zboží a služeb domácího původu určených ke konečnému užití. HDP tak vyjadřuje monetární hodnotu tržních i netržních činností v daném roce a bývá často považován za ukazatel materiální životní úrovně obyvatel. Jeho růst je vhodné sledovat v delších časových řadách (více viz indikátor *HDP na osobu*).

Vývoj indikátoru v ČR

Za sledované období poklesla energetická náročnost z 1,19 GJ/tis. Kč v roce 1995 na 1,06 GJ/tis. Kč v roce 2003, což je pokles o 21%. Poměrně stálý je pokles od roku 1996 do roku 2000 kdy energetická náročnost klesala v průměru o 3% ročně. Po tomto období se meziroční rychlost poklesu zpomalila pod 1% (roky 2000-2002) a od roku 2002 je vidět nárůst o 2% oproti předchozímu roku a to navzdory rostoucímu hrubému domácímu produktu. Za tímto nárůstem stojí

zvýšený export sekundárních forem energie, zejména export elektrické energie. Ten mezi léty 2000-2003 vzrostl o cca 40% (data za rok 2004 v době tvorby textu nebyla k dispozici). Problém je, že konverze tepla na elektřinu probíhá s účinností kolem 35%, tedy na kladné straně bilance produkce domácích zdrojů se objeví mnohem více energie než na záporné straně exportu. Protože elektřina je zboží s relativně nízkou přidanou hodnotou, nepřispívá exportovaná elektřina k tvorbě HDP (jmenovatele) stejným faktorem jako přispívá k navyšování spotřeby PEZ (čitatele). Indikativní cíl SEK (Státní energetické koncepce) pro tento ukazatel je zrychlení a následná stabilizace ročního tempa poklesu energetické náročnosti tvorby HDP v intervalu 3,0-3,5% s tím, že v roce 2005 by hodnota dle přijatého scénáře měla být 1,05 GJ/tis. Kč.

Graf 10.1: Energetická náročnost HDP, ČR, 1995-2004

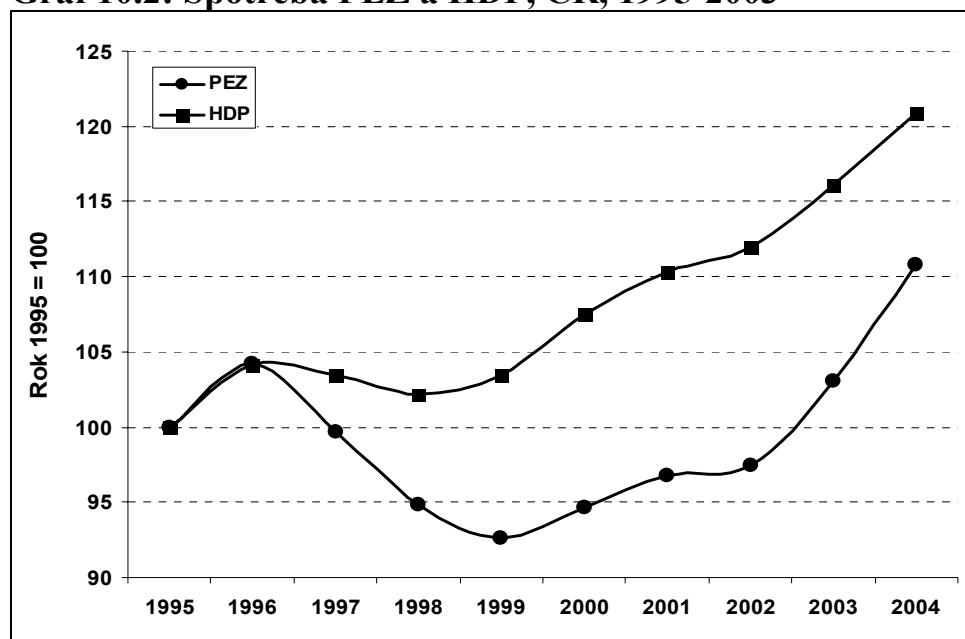
Zdroj dat: Český statistický úřad, Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR

Tabulka 10.1: Základní data pro výpočet indikátoru energetické náročnosti HDP, ČR, 1995-2003

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
PEZ (PJ)	1749	1823	1744	1658	1621	1656	1693	1704	1803	1938
HDP (mil. Kč)	1466	1527	1516	1499	1517	1576	1618	1642	1703	1771

Zdroj dat: Český statistický úřad

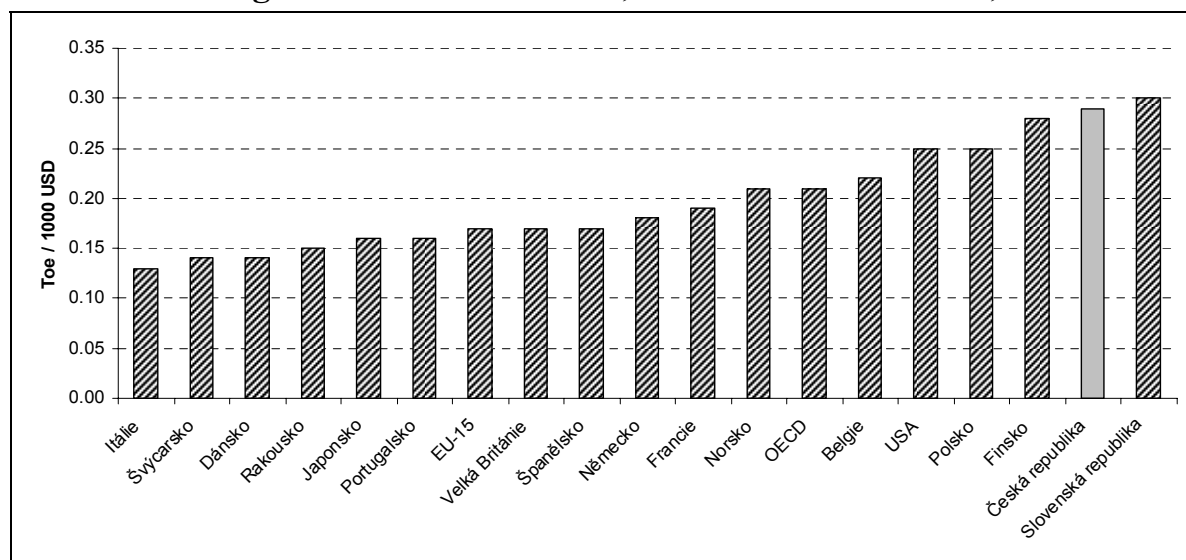
Graf 10.2: Spotřeba PEZ a HDP, ČR, 1995-2003

Zdroj dat: Český statistický úřad

Mezinárodní srovnání

Graf 10.3: Energetická náročnost HDP, mezinárodní srovnání, 2002

Poznámka: primární energetické zdroje (v toe = tunách ropného ekvivalentu) dělené HDP (v USD – dle parity kupní síly a stálých cenách roku 1995)

Zdroj dat: OECD

V mezinárodním srovnání mezi zeměmi OECD zaujímá Česká republika druhé nejhorší místo hned za Slovenskem. Energetická náročnost HDP je v ČR téměř dvakrát vyšší než je průměr EU-15. Toto srovnání ukazuje jaké rezervy má ČR ve snižování tohoto indikátoru. Budeme-li chtít dosáhnout obdobné energetické náročnosti jako je průměr EU-15, nebude stačit pouze růst HDP, ale musíme aktivně snižovat i spotřebu prvotních energetických zdrojů (další informací viz indikátory *Spotřeba prvotních energetických zdrojů a HDP na osobu*).

11. Spotřeba prvotních energetických zdrojů

Význam a souvislosti indikátoru

Indikátor *Spotřeba prvotních energetických zdrojů* ukazuje celkový objem energie potřebné k chodu společnosti a poskytuje zprostředkovanou informaci o tlaku, který společnost vytváří na geobiosféru. Jedná se o indikátor vyjádřený v odvozených jednotkách SI (J – Joule), který je počítán každoročně. Růst tohoto indikátoru bývá spojován s ekonomickým rozvojem a s růstem spotřeby. Jeho absolutní výše je pak odvislá od klimatických podmínek, struktury ekonomiky a ekonomické výkonnosti hodnocené země.

Metodika výpočtu indikátoru

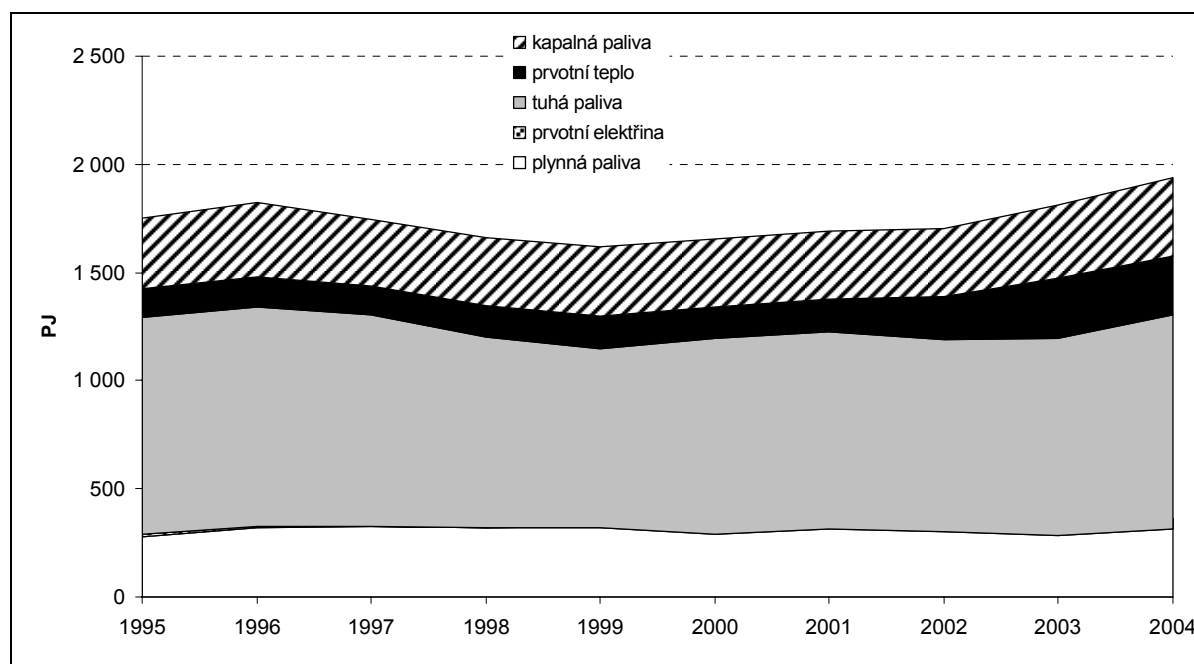
Spotřeba PEZ (prvotních energetických zdrojů) je jednou ze tří částí energetické bilance (dále jsou to *energetické procesy* a *konečná spotřeba energie*). Indikátor je sestaven jako součet domácí těžby všech energetických surovin (výjimkou je primární elektřina a primární teplo, kde je započítána energie samotného nosiče) plus jejich dovozy, mínus vývozy. Bilanci dále vyvažuje položka skladových zásob a jejich transferů. Energetické zdroje jsou děleny na plynné, kapalné a tuhé a primární elektřinu a teplo. Doplnujícím indikátorem je indikátor konečné spotřeby energie, který je k PEZ komplementární. Konečná spotřeba (KS) je spotřeba zjišťovaná před vstupem do spotřebičů, ve kterých se využije pro finální užitný efekt, nikoli pro výrobu jiné energie (s výjimkou druhotných energetických zdrojů). Konečná spotřeba se v energetické bilanci člení dle odvětví spotřeby. Oba tyto indikátory se vyjadřují v PJ (Petajoule – 10^{15} J) a jsou mezinárodně etablované a dobře porovnatelné.

Vývoj indikátoru v ČR

Spotřeba PEZ v ČR (graf 11.1) od roku 1996 až do roku 1999 klesala tempem 3–5 % ročně. Od roku 2000 dochází k pozvolnému ročnímu růstu okolo 2 %, který se zvýšilo na 5 % roce 2003 a na 7 % v roce 2004.

Cíle České republiky týkající se tohoto indikátoru jsou stanoveny ve Státní energetické koncepci (SEK). Dlouhodobým cílem SEK je: „nezvyšování absolutní výše spotřeby prvotních zdrojů energie. Růst ekonomiky zajistit především zvýšením energetické efektivity“ (viz též indikátor *Energetická náročnost HDP*). Dle scénáře SEK by v roce 2005 měla být spotřeba PEZ 1750 PJ zatímco hodnota v roce 2004 je 1940 PJ a je proto pravděpodobné, že se tento cíl nepodaří splnit.

Graf 11.1: Spotřeba prvotních energetických zdrojů, ČR, 1995-2004

Zdroj dat: Český statistický úřad, Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR

Dalším cílem SEK je struktura PEZ. Složení PEZ v roce 2004 a cíle SEK pro rok 2005 jsou vidět v tabulce 11.1. Na základě těchto údajů je možné předpokládat, že tento indikátor také nenaplní cíle vytyčené ve SEK.

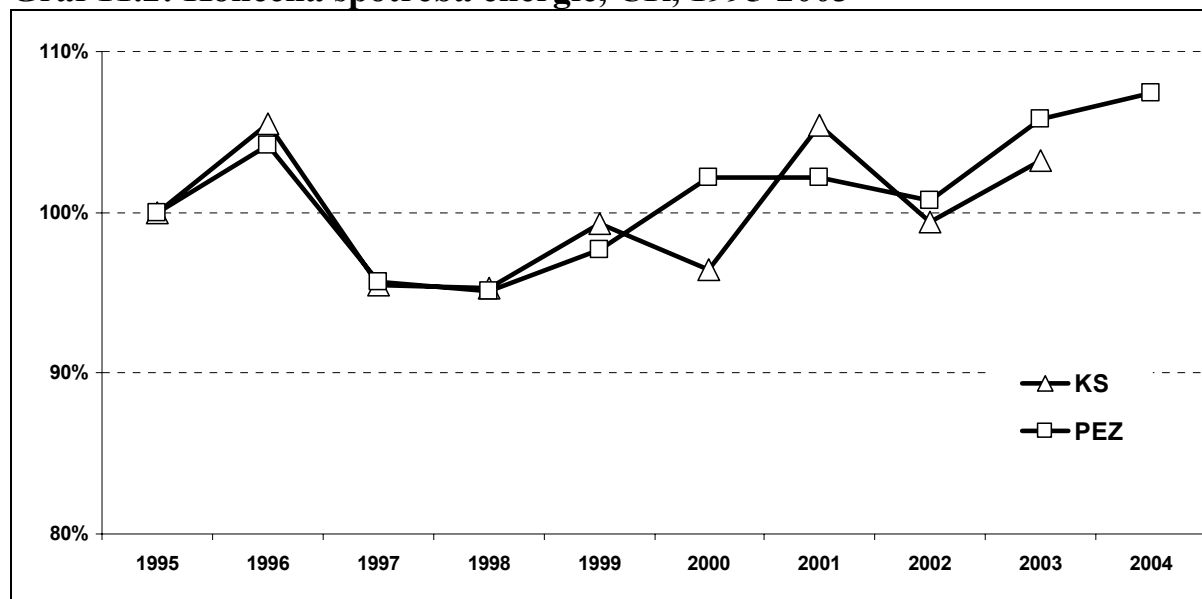
Tabulka 11.1: Složení PEZ a cíle SEK pro rok 2005, ČR, 2004

	2004	SEK 2005
Tuhá paliva	51 %	42-44%
Kapalná paliva	19 %	15-16%
Plynná paliva	19 %	20-22 %
Prvotní teplo	14 %	16-17%
Obnovitelné zdroje	2,89 %	5-6 %

Zdroj dat: Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR

Indikátor KS (viz. graf 11.2), který v druhé polovině devadesátých let velice dobře kopíroval PEZ, nejeví stejný trend i po roce 1999. Vynesením obou proměnných do grafu můžeme ilustrovat rozdělení křivek (decoupling) PEZ a KS. Zatímco u indikátorů dávajících do souvislosti environmentální zátěž a výkon ekonomiky je decoupling žádoucí, v tomto případě je tomu naopak. Příčinou tohoto decouplingu (tedy růstu PEZ a poklesu či mírnějšího růstu KS) je vzrůstající export elektrické energie. Ten mezi léty 2000–2003 vzrostl o cca 40 %. Elektřina (druhotný zdroj energie) se vyrábí z prvotních zdrojů (zejména uhlí a prvotní teplo) s 35% účinností a tedy na každý J vyrobené elektřiny je třeba spotřebovat trojnásobek PEZ.

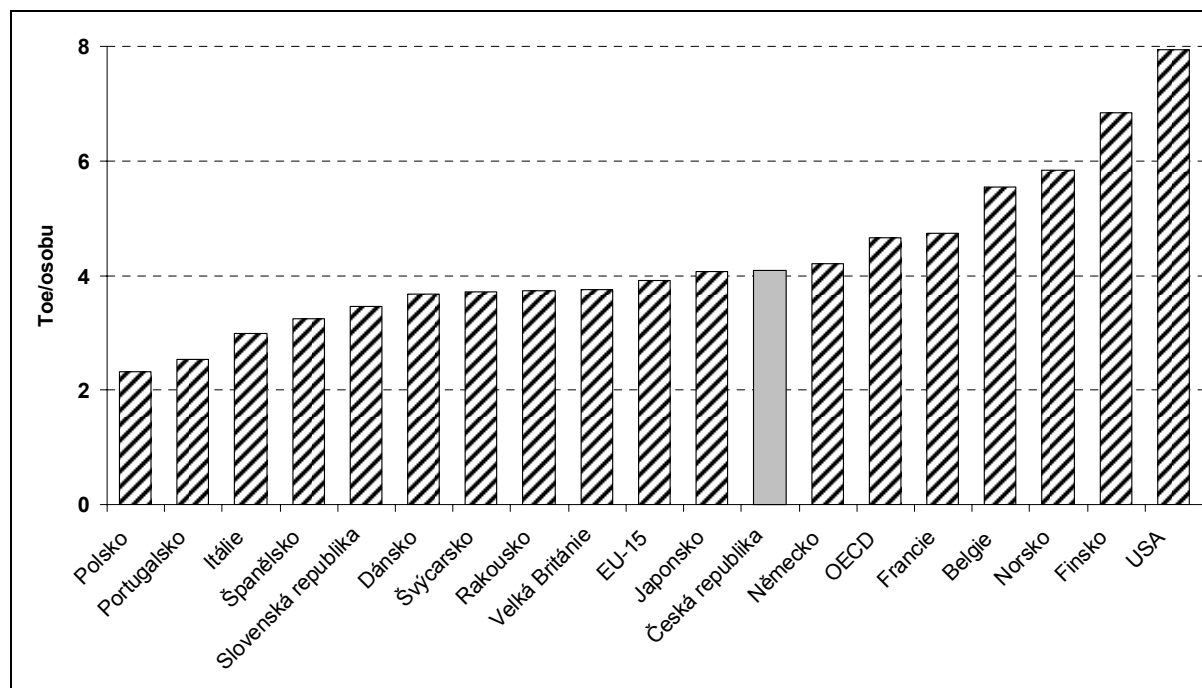
Graf 11.2: Konečná spotřeba energie, ČR, 1995-2003

Zdroj dat: Český statistický úřad

Mezinárodní srovnání

Graf 11.3: Spotřeba prvotních energetických zdrojů, mezinárodní srovnání, 2002

Zdroj dat: OECD

K mezinárodnímu hodnocení je nutno vzít v potaz klimatické podmínky a délku topné sezóny ve srovnávaných zemích. Srovnání je provedeno na osobu, čímž se indikátor normalizuje na různou velikost populací v jednotlivých zemích. V případě mezinárodního srovnání se nachází Česká republika zhruba na úrovni EU-15 a míra spotřeby je zhruba srovnatelná se zeměmi stejných geografických

podmínek. Srovnání na jednotku ekonomického výkonu viz indikátor *Energetická náročnost HDP*.

12. Podíl energie z obnovitelných zdrojů

Význam a souvislosti indikátoru

Obnovitelné zdroje energie (OZE) jsou jediné zdroje energie použitelné v dlouhodobém horizontu. Je proto nutné, aby obnovitelné zdroje do budoucna postupně nahrazovaly zdroje neobnovitelné.

Obnovitelné zdroje jsou definovány zákonem (180/2005 Sb.) jako: „obnovitelné nefosilní přírodní zdroje energie, jimiž jsou energie větru, energie slunečního záření, geotermální energie, energie vody, energie půdy, energie vzduchu, energie biomasy, energie skládkového plynu, energie kalového plynu a energie bioplynu“. Za obnovitelný zdroj není považována jaderná energie, třebaže nepochází z fosilních paliv. Pro účely této zprávy budeme používat dva indikátory – celkové obnovitelné zdroje energie a obnovitelné zdroje použité na výrobu elektřiny.

Metodika výpočtu indikátoru

Indikátor je sestaven z výsledků statistických šetření prováděných Ministerstvem průmyslu a obchodu (bioplyn, tuhé komunální odpady, biomasa, solární systémy, tepelná čerpadla) a údajů Energetického regulačního úřadu (vodní a větrné elektrárny), v případě celkové spotřeby prvotních energetických zdrojů jsou využívána i data z šetření Českého statistického úřadu. Celý indikátor v ročním úhrnu kompiluje Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR. Indikátor je prezentován v odvozených jednotkách SI - v J (Joulech), resp. v násobcích (PJ - petajoule - 10^{15} J) a v případě elektrické energie ve Wh (Wathodinách), resp. v násobcích (MWh – megawatt hodina – 10^6 Wh).

Procento elektřiny vyrobené z OZE je vypočítáváno jako podíl hrubé výroby elektřiny z OZE a hrubé výroby elektřiny celkem (kategorie Výroba elektřiny - výroba a rozvod elektřiny a tepla /OKEČ 401, 403/ a Výroba elektřiny – ostatní). Tím dostaneme trochu nižší hodnotu, než kdybychom ve jmenovateli měli výsledek bilance elektrické energie (tedy hrubou výrobu plus dovozy, mínus vývozy), ale výsledek pak přesněji vystihuje situaci v ČR.

Vývoj indikátoru v ČR

Na území České republiky je dlouhodobě využívána zejména vodní energie a energie z biomasy. Bohužel tento indikátor je systematicky sledován až od minulého roku, proto jsou dlouhodobě spolehlivá data pouze za hydroenergetiku (viz. graf 12.1).

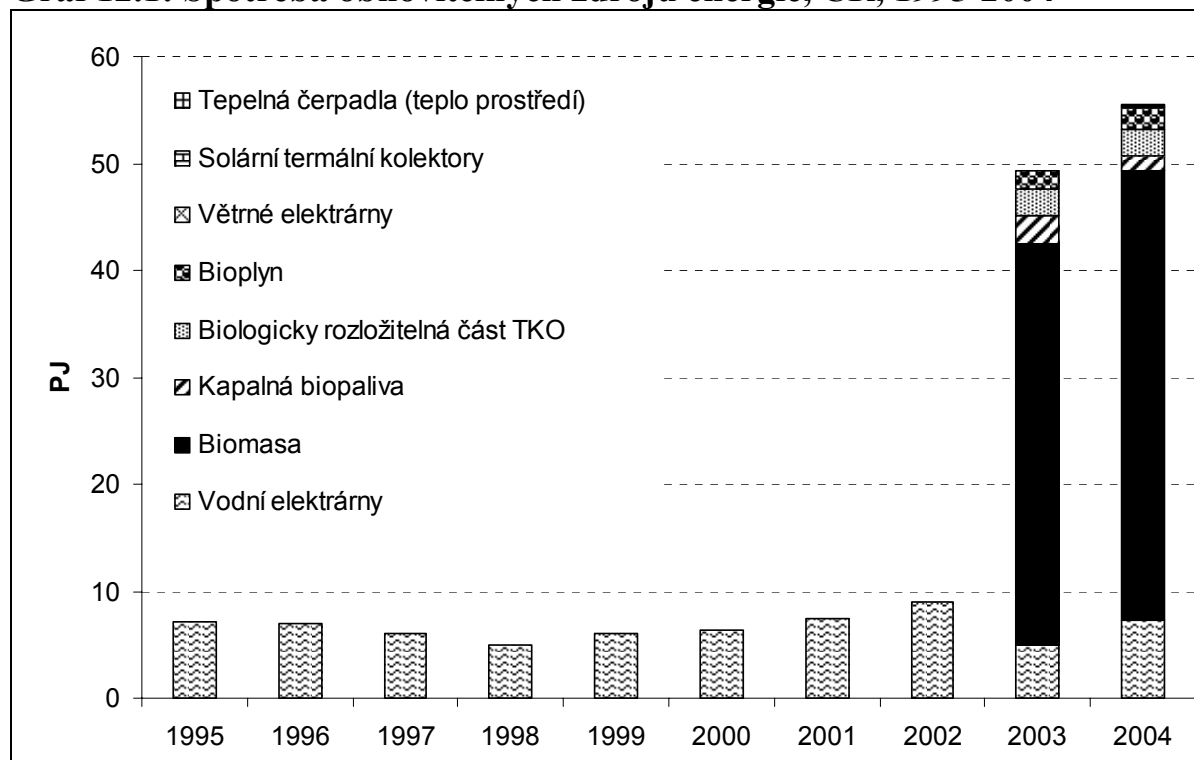
Z hlediska hydroenergetiky lze říci, že příležitosti na stavbu velkých vodní elektráren jsou již vyčerpané, zatímco malé vodní elektrárny ještě potenciál

mají, ale v celkovém úhrnu nečiní velký podíl. Vodní energie je ovlivněna zejména klimatickými podmínkami daného roku. Příkladem mohou být rozdíly mezi lety 2002 a 2003, kdy je rozdíl mezi povodňovým rokem následovaným extrémně suchým rokem zřetelně vidět.

Z celkového rozdělení v roce 2003 a 2004 (graf 12.1) je vidět, že největší roli hraje biomasa. V roce 2003 dosáhla spotřeba OZE (obnovitelných zdrojů energie) 2,76 % z celkové spotřeby prvotních zdrojů. V roce 2004 toto číslo narostlo zhruba o jednu desetinu procentního bodu na 2,89 %. Cíl Státní energetické koncepce je mít v roce 2005 takovou strukturu prvotních energetických zdrojů, kdy OZE budou uspokojovat 5–6 % celkové spotřeby (viz též indikátor *Spotřeba prvotních energetických zdrojů*). Při pohledu na stav v roce 2004 je třeba konstatovat, že se tento cíl pravděpodobně nepodaří splnit. Evropská unie jako celek chce dosáhnout stavu, kdy v roce 2010 bude 12 % prvotních energetických zdrojů pokryto zdroji obnovitelnými.

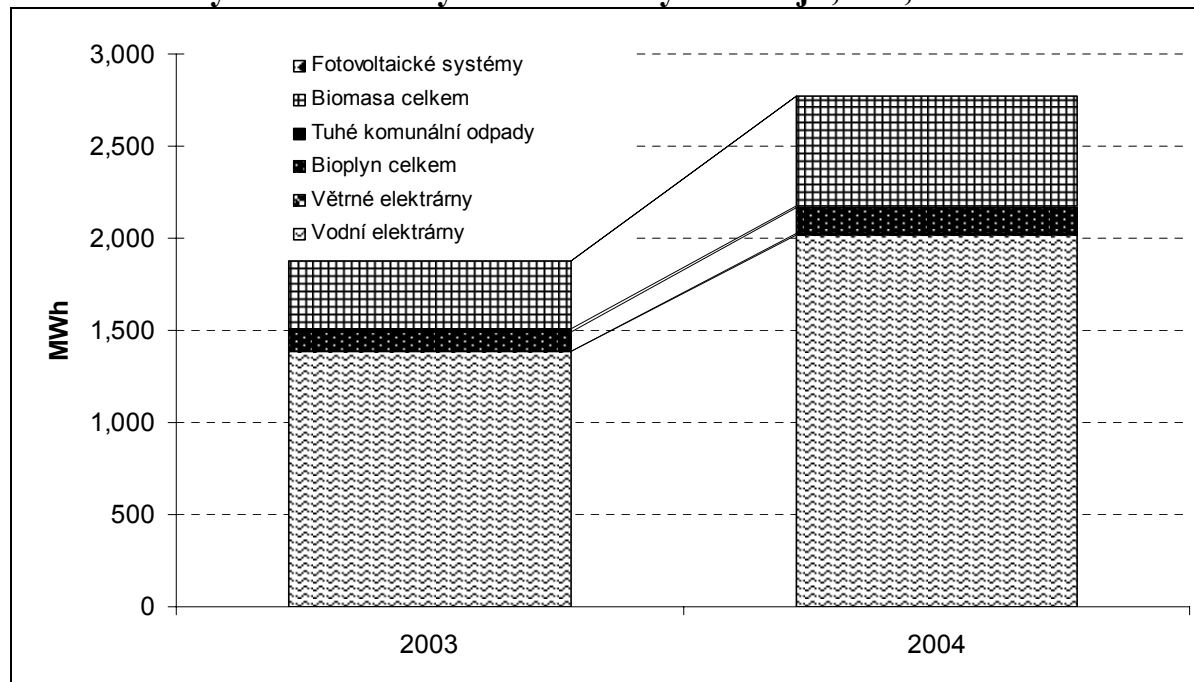
Výroba elektřiny z obnovitelných zdrojů na území České republiky je kryta zejména z velkých vodních elektráren (viz graf 12.2). Stejně jako v případě celkových OZE jsou data před rokem 2003 v současné době nespolehlivá s výjimkou hydroenergetiky, která je ovšem již jednou prezentována v grafu 12.1. V roce 2004 tvořily vodní elektrárny 73 % celkové výroby elektrické energie z OZE, následovány 21 % výroby z biomasy a 5 % výroby z bioplynu. Ostatní zdroje byly zanedbatelné. Na celkové tuzemské hrubé výrobě elektřiny se v roce 2004 výroba elektřiny z obnovitelných zdrojů podílela 3,29 %. Růst mezi lety 2003 a 2004 je zejména způsoben suchým rokem 2003, kdy hydroenergetika nevyprodukovala takové množství elektřiny jako obvykle. Cíle pro tento indikátor jsou stanovené v zákoně o obnovitelných zdrojích (180/2005 Sb.). Cíl je dosáhnout 8 % produkce elektřiny z OZE v roce 2010. Státní energetická koncepce vytýčila ještě jeden indikativní cíl a to: „Zajistit podmínky pro naplnění národního cíle užití obnovitelných zdrojů energie – v podílu OZE na hrubé spotřebě elektřiny v roce 2005 ve výši 5-6 %“. Odhady za rok 2005 zatím k dispozici nejsou, ale lze předpokládat, že tento cíl naplněn nebude.

Graf 12.1: Spotřeba obnovitelných zdrojů energie, ČR, 1995-2004

Poznámka: data pro jiné zdroje než vodní energii nejsou před rokem 2003 k dispozici
Zdroj dat: Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR, Český statistický úřad

Graf 12.2: Výroba elektřiny z obnovitelných zdrojů, ČR, 2003-2004

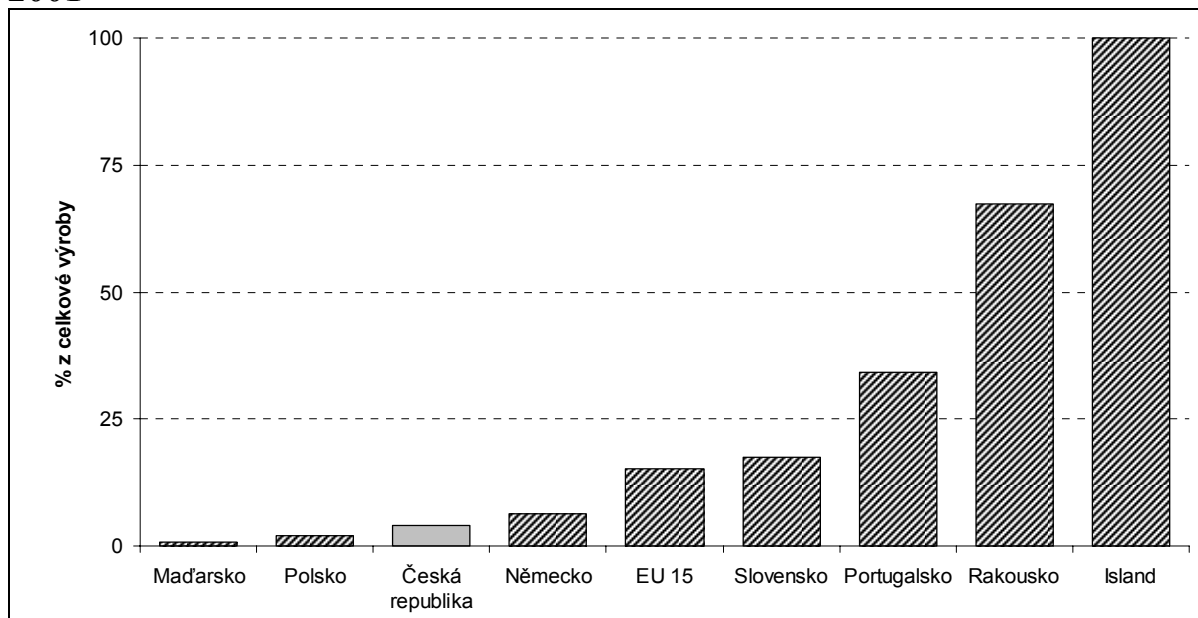
Zdroj dat: Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR, Energetický regulační úřad

Mezinárodní srovnání

Z mezinárodního srovnání produkce elektřiny z obnovitelných zdrojů je vidět, že Česká republika dosahuje nižších hodnot než kupříkladu Německo, ale je na

tom lépe nežli Maďarsko a Polsko. Při srovnání je třeba přihlídnout zejména ke geografickým podmínkám (vodní energie, geotermální energie) a k převládajícím klimatickým podmínkám (větrná energie, energie z biomasy). Proto jsou v grafu pro ilustraci uvedené i výjimečné hodnoty tohoto indikátoru (Rakousko – hydroenergetika, Island – geotermální zdroje).

Graf 12.3: Obnovitelné zdroje pro výrobu elektřiny, mezinárodní srovnání, 2001

Poznámka: v případě ČR se jedná o odhady Eurostatu pro rok 2001

Zdroj dat: Eurostat

13. Emise CO₂ na obyvatele

Význam a souvislosti indikátoru

Indikátor emisí CO₂ na obyvatele ukazuje množství emisí na jednoho obyvatele a dovoluje porovnávat jednotlivé státy. Indikátor znázorňuje, jakým množstvím obyvatel jednotlivých zemí přispívají ke zvyšující se koncentraci hlavního z antropogenních skleníkových plynů v atmosféře, a tudíž ke globálním změnám klimatu. Vypovídá také o hospodářské vyspělosti daného státu, energetické základně a sociálně-kulturních podmínkách. Pokles nebo vzestup hodnoty je spojen se změnou palivo-energetické základny či s úsporami a hospodárnějším využíváním energií.

Metodika výpočtu indikátoru

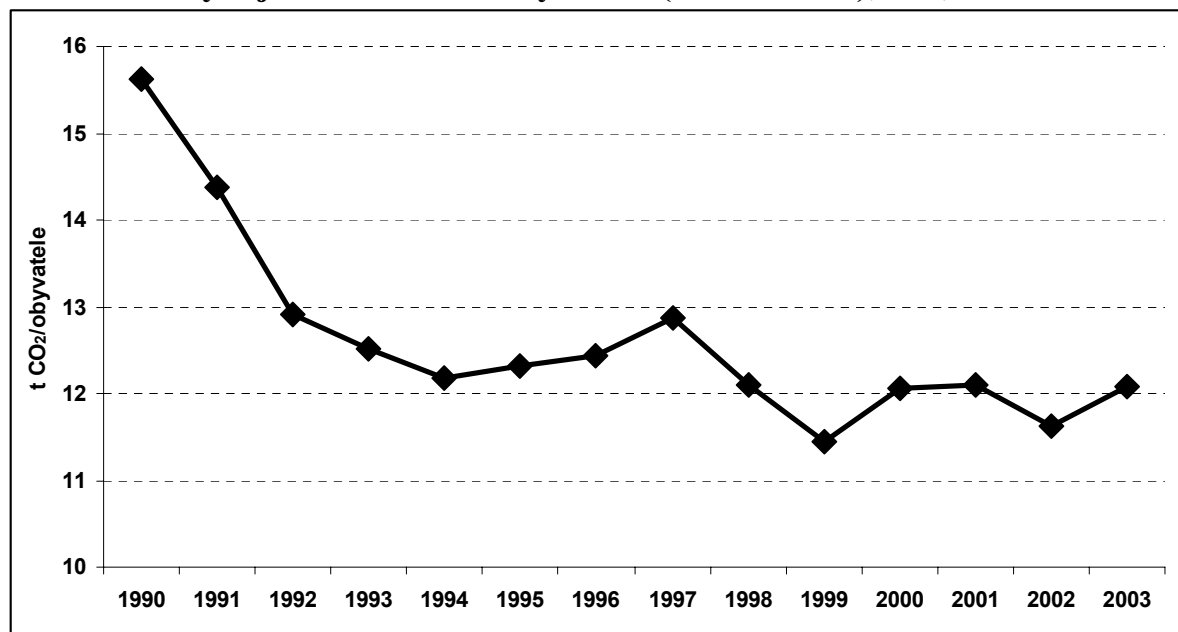
Tento indikátor je vytvořen podílem indikátoru emise CO₂ a počtu obyvatel. Jednoduchá konstrukce tohoto indikátoru dovoluje konstruovat delší časové řady. Indikátor se vyjadřuje v jednotkách t CO₂ / obyvatele. Jediným problémem je výběr počtu obyvatel, který je udáván buď jako průměrná hodnota daného roku, nebo k 1.1. daného roku. Vhodnější je použití průměrného počtu obyvatel. Tento indikátor usnadňuje mezinárodní srovnání a používá se při stanovení cílů Národního programu na zmírnění dopadů změny klimatu v České republice.

Vývoj indikátoru v ČR

Vývoj emisí CO₂ na obyvatele v ČR v letech 1990–2003 znázorňuje graf 13.1.

V průběhu sledovaného období došlo k poklesu hodnoty emisí CO₂ na obyvatele. Tento pokles proběhl převážně v první polovině devadesátých let a byl způsoben snižováním celkových emisí, což bylo způsobeno restrukturalizací průmyslu a zvyšováním podílu obchodu a služeb a dalších opatření na snižování energetické náročnosti.

Graf 13.1: Vývoj emisí CO₂ na obyvatele (střední stav), ČR, 1990 – 2003

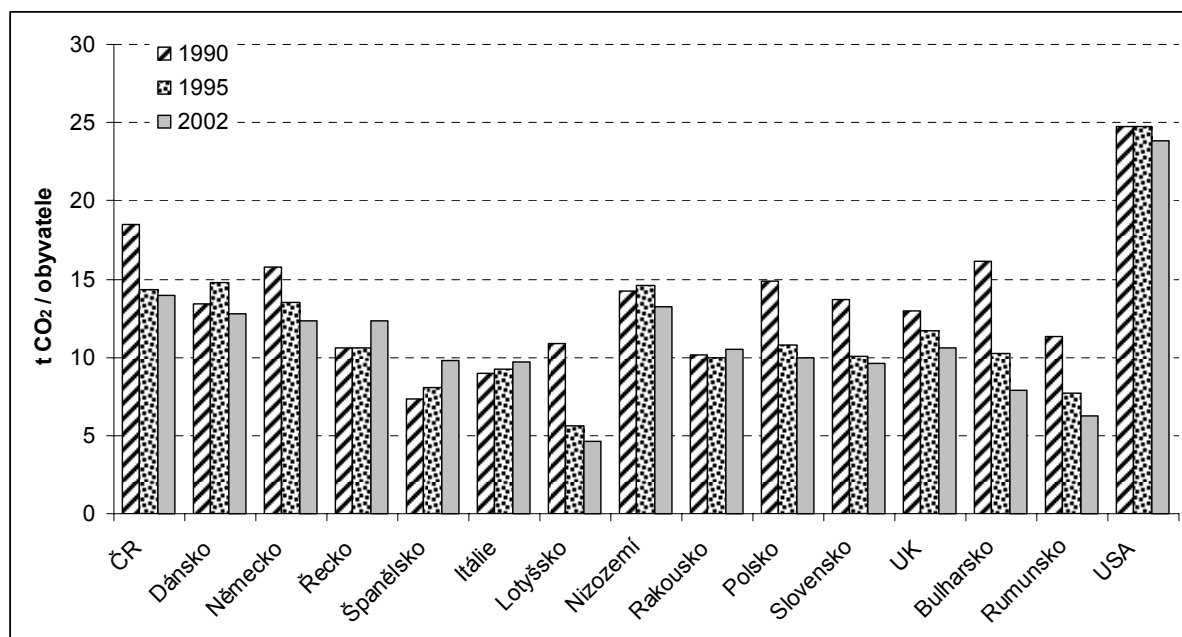
Zdroj dat: Český hydrometeorologický ústav, Český statistický úřad

Mezinárodní srovnání

Porovnání vývoje emisí CO₂ na obyvatele (t CO₂/obyvatele) v období 1990 – 2002 znázorňuje graf 13.2.

Mezinárodní srovnání není pro ČR příznivé. Mezi zeměmi zobrazenými v grafu 13.2 zaujímá první místo ve velikosti tohoto indikátoru s výjimkou USA. V rámci Evropy patří mezi státy s vyššími emisemi na obyvatele. Vysoká hodnota tohoto indikátoru v ČR je způsobena složením primárních energetických zdrojů (vysoký podíl tuhých paliv) a vysokou energetickou náročností ekonomiky.

Graf 13.2: Emise CO₂ na obyvatele, mezinárodní srovnání, 1990, 1995 a 2002

Zdroj dat: Sekretariát Rámcové Úmluvy OSN o změně klimatu – údaje o národních emisích, Eurostat a OECD – údaje o počtu obyvatel

14. Emise CO₂ na jednotku hrubého domácího produktu

Význam a souvislosti indikátoru

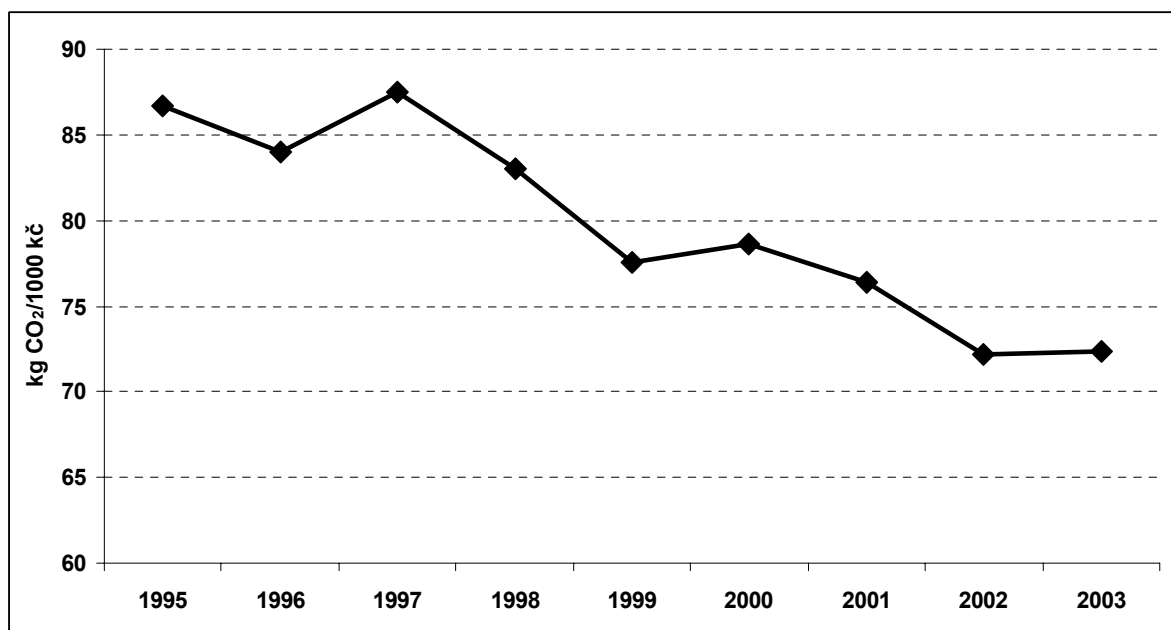
Indikátor emisí CO₂ na jednotku HDP ukazuje s jakou efektivitou je daný stát schopen transformovat primární energetické zdroje a některé suroviny (např. vápenec) do ekonomického výkonu. Oproti indikátoru energetické náročnosti, také podává informaci o primárních energetických zdrojích (negerující CO₂ – atomová, vodní, alternativní zdroje energie; generující CO₂ – plynná, kapalná a pevná paliva). V případě ČR složení primárních energetických zdrojů, kde je vysoký podíl využívání tuhých paliv, negativně ovlivňuje hodnotu tohoto indikátoru. Pokles emisí CO₂ na jednotku HDP souvisí se změnou technologií, inovacemi, úsporou energie a materiálů, přechodem od energeticky náročných druhů hospodářství k méně náročným, a to k obchodu a službám.

Metodika výpočtu indikátoru

Emise CO₂ tvoří většinu národních emisí skleníkových plynů v průměru okolo 80 %. Ve státech, jejichž energetika je založena na tuhých palivech, je tento podíl vyšší, např. v případě ČR nebo Polska se jedná o 86 % respektive 83 %.

Tento indikátor je vytvořen podílem indikátoru emise CO₂ a indikátoru HDP. Základním problémem tohoto indikátoru je vhodný výběr vyjádření HDP. Vyjádření HDP je možné mnoha způsoby (v kupních cenách, v základních cenách, v běžných cenách, v cenách stálých vztažených k danému roku a v různých měnách – nejčastěji CZK, EUR, USD). Pro meziroční srovnání byl zvolen HDP ve stálých cenách roku 1995. Pro mezinárodní srovnání je pak HDP indexovaný na paritu kupní síly a jako měna byl použit americký dolar. Indikátor se vyjadřuje v jednotkách t CO₂/dané jednotky HDP.

Graf 14.1: Vývoj emisí CO₂ na jednotku HDP (HDP sc. 1995), ČR, 1995 – 2003

Zdroj dat: Český hydrometeorologický ústav, Český statistický úřad

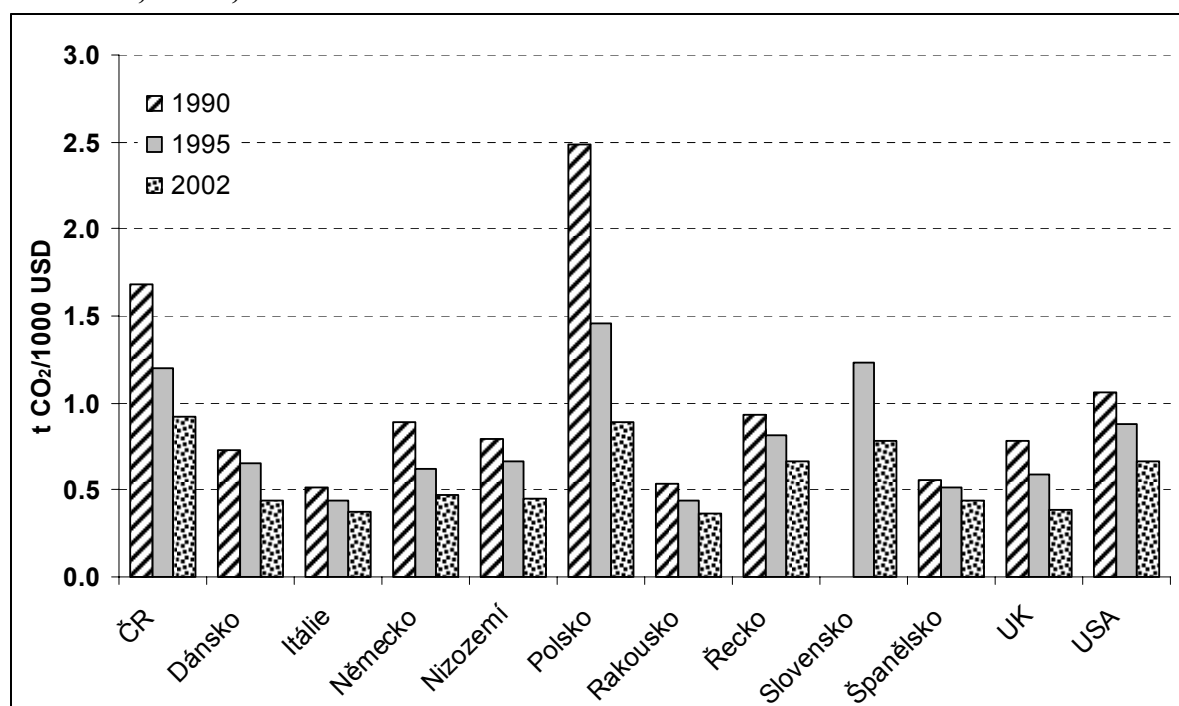
Vývoj indikátoru v ČR

Vývoj emisí CO₂ na jednotku HDP v ČR v letech 1995–2003 znázorňuje graf 14.1. V průběhu sledovaného období došlo k poklesu hodnoty emisí CO₂ na jednotku HDP. Tento pokles je způsoben výrazným nárůstem HDP a stagnací či mírným snížením celkových emisí. Tento pokles zachovává stabilní trend po celé sledované období.

Mezinárodní srovnání

Mezinárodní porovnání vývoje emisí CO₂ na jednotku HDP (v USD, PPP) v období 1990-2002 znázorňuje graf 14.2.

Graf 14.2: Vývoj emisí CO₂ na jednotku HDP (v USD, PPP), mezinárodní srovnání, 1990, 1995 a 2002

Zdroj dat: Sekretariát Rámcové Úmluvy OSN o změně klimatu, OECD

Hodnota a vývoj tohoto ukazatele pro postkomunistické země je obdobná, stejně tak pro hospodářsky vyspělé země, kdy nejsou v rámci zemí těchto dvou skupin výrazné rozdíly. I přes pokles hodnoty tohoto indikátoru v postkomunistických zemích dosahuje v porovnání s hospodářsky vyspělými zeměmi více než dvojnásobku. Možnosti snížení této hodnoty jsou nejen ve snížení celkových emisí, ale zejména ve zvýšení hospodářské výkonnosti. Na indikátoru je možno pozorovat, že pokles indikátoru v ČR je v porovnání s ostatními postkomunistickými zeměmi pomalejší. ČR byla předstižena Polskem i Slovenskem, které na začátku sledovaného období měly hodnotu tohoto ukazatele vyšší či stejnou. ČR v tomto ukazateli dosahuje nejhorších hodnot v Evropě.

15. Materiálové využití odpadů

Význam a souvislosti indikátoru

Materiálové využití odpadů je považováno za vhodný indikátor pro měření recyklace odpadů. Na rozdíl od recyklace je materiálové využití odpadů definováno zákonem č. 185/2001 Sb., o odpadech a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, jako „náhrada prvotních surovin látkami získanými z odpadů, které lze považovat za druhotné suroviny, nebo využití látkových vlastností odpadů k původnímu účelu nebo k jiným účelům, s výjimkou bezprostředního získání energie“. Indikátor je součástí Soustavy indikátorů odpadového hospodářství ČR, která je určena k vyhodnocování plnění cílů Plánu odpadového hospodářství ČR. (Indikátor I.6 – podíl materiálově využitých odpadů). Indikátor vyjadřuje procentuální poměr materiálově využitých/recyklovaných odpadů na produkci odpadů.

Metodika výpočtu indikátoru

Indikátor se stanoví jako poměr všech odpadů v ČR materiálově využitých k celkové produkci odpadů v ČR. Je vymezen kódy způsobů nakládání R2 až R11 a N1 dle vyhlášky MŽP č. 383/2001 Sb., o podrobnostech nakládání s odpady, v platném znění. (pozn. podle vyhlášky č. 41/2005 Sb. tam v příštích letech budou ještě dále patřit kódy N8, N10, N11, N12, N13 a N15, které se budou vykazovat až v roce 2006 za rok 2005). Pro výpočet indikátoru je zcela zásadní vymezení pro materiálové využití odpovídajících způsobů nakládání, které se doposud zcela v EU neustálilo.

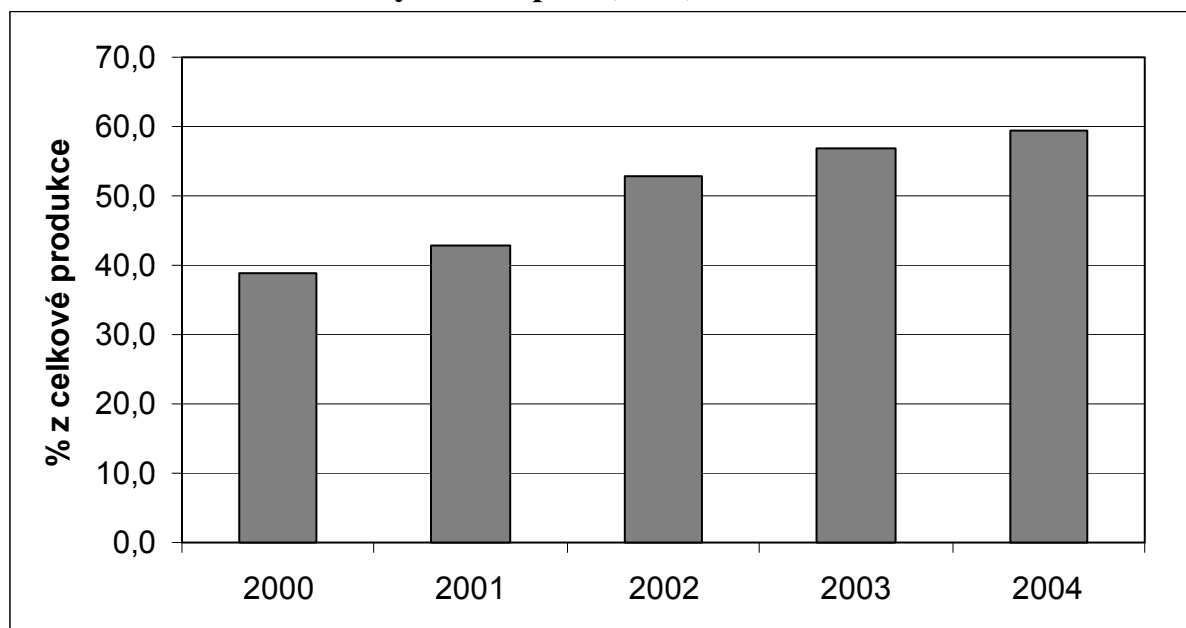
Vývoj indikátoru v ČR

Vývoj podílu materiálově využitých odpadů v ČR v letech 2000 – 2004 je patrný z grafu 15.1. V celém sledovaném období dochází k trvalému růstu množství využitých odpadů z celkové produkce odpadů. Nižší hodnoty v letech 2000 a 2001 jsou ovlivněny jinou platnou legislativou, podle které se používal jiný způsob kódování nakládání s odpady a jednotlivé tehdejší kódy nakládání nelze vždy jednoznačně přiřadit ke kódům nakládání používaným od roku 2002.

Podíl recyklovaných/materiálově využitých odpadů (R2-R11, N1) činil v ČR 52,8 % v roce 2002 a 56,5 % v roce 2003.

Plán odpadového hospodářství České republiky předpokládá zvýšení využívání odpadů s upřednostněním recyklace na 55 % všech vznikajících odpadů do roku 2012 a zvýšení materiálového využití komunálních odpadů na 50 % do roku 2010 ve srovnání s rokem 2000.

Graf 15.1: Materiálové využití odpadů, ČR, 2000 – 2004

Zdroj dat: Výzkumný ústav vodohospodářský T.G.M – Centrum pro hospodaření s odpady

Mezinárodní srovnání

V oficiálních statistických souborech OECD a Eurostatu tento indikátor není dosud sledován. V EU není standardizován ani postup výpočtu a způsoby nakládání s odpady, považované za materiálového využití/recyklaci. Uvedené statistiky vykazují vždy podíl recyklace pouze pro vybrané toky odpadů, zejména obaly a odpady z obalů nebo komunální odpady. MŽP v dubnu 2005 požádalo EK a některé státy EU o výklad postupu stanovování hodnoty materiálového využití/recyklace, aby bylo možné provést mezinárodní srovnání. Na základě doporučení Rady OECD k materiálovým tokům a produktivitě zdrojů z dubna 2004 se předpokládá i postupné ujednacení metodiky pro mezinárodně srovnatelné sledování indikátoru charakterizujícího podíl materiálově využívaných odpadů na celkových surovinových vstupech do národního hospodářství s akceptováním návrhu Japonska.

16. Spotřeba základních živin v průmyslových hnojivech

Význam a souvislosti indikátoru

Spotřeba základních živin v průmyslových hnojivech je považována za jeden z nejdůležitějších indikátorů ekologizace zemědělství. Půda vzniká zvětráváním hornin a činností živých organismů. Tento proces je tak pomalý, že půdu můžeme považovat za neobnovitelný zdroj. Zemědělství má na půdy mnohdy velmi negativní vliv. Jeden z faktorů, který snižuje kvalitu půd, je nadměrné užívání minerálních hnojiv, spojené zejména s okyselováním půd, půdní erozí a následně s celkovým snížením úrodnosti. Užívání minerálních hnojiv se také ve vysoké míře podílí na eutrofizaci vod a kontaminaci pitné vody.

Metodika výpočtu indikátoru

Indikátor se vypočítá podílem množství aplikovaných hnojiv v kilogramech čistých živin na hektar zemědělské půdy. Čím je podíl vyšší, tím je nižší trvalá udržitelnost.

Vývoj indikátoru v ČR

Vývoj spotřeby základních živin v průmyslových hnojivech v jednotlivých letech ukazuje následující tabulka:

Tabulka 16.1: Spotřeba hnojiv (v kg čistých živin na ha), ČR, 1986-2004

Rok	N	P ₂ O ₅	K ₂ O	celkem živin
1986	88,7	69,2	74,2	232,1
1987	99,2	67,4	71,4	238,0
1988	98,8	68,4	66,5	233,7
1989	98,5	63,5	55,9	217,9
1990	89,8	56,8	50,8	197,4
1991	46,0	11,0	8,0	65,0
1992	48,2	10,5	7,1	65,8
1993	40,0	13,0	10,5	63,5
1994	57,6	10,2	13,0	80,8
1995	55,4	14,6	12,8	82,8
1996	61,3	11,8	8,0	81,1
1997	55,1	11,7	10,1	76,9
1998	53,3	12,6	7,3	73,2
1999	51,1	8,6	5,9	65,6
2000	58,9	10,8	6,2	75,9
2001	72,6	12,3	7,3	92,2
2002	72,3	12,3	7,6	92,2
2003	60,6	11,7	7,3	79,6
2004	75,8	13,7	10,9	100,4

Zdroj: Ministerstvo zemědělství ČR

Po roce 1989 došlo k výraznému snížení používání průmyslových hnojiv, a to především z důvodu zvýšení jejich ceny. Nejnižší propad hnojení byl zaznamenán u dusíku, protože hnojení dusíkem nejvíce ovlivňuje výnos plodiny.

V roce 2004 došlo poprvé k výraznějšímu zvýšení hnojení průmyslovými hnojivy (cca o 25 %). Důvodem je především vstup ČR do EU, kdy zemědělci mají k dispozici více finančních prostředků na nákup vstupů do zemědělství, aniž by docházelo ke strukturální reformě způsobu hospodaření nebo k plošnému přechodu na dostatečně šetrné postupy hospodaření.

Mezinárodní srovnání

Pokud srovnáme spotřebu průmyslových hnojiv v ČR s vyspělými evropskými státy, tak ve všech těchto státech je spotřeba základních živin vyšší. Podrobnosti za rok 2000 ukazuje následující tabulka:

Tabulka 16.2: Spotřeba hnojiv (v kg čistých živin na ha), mezinárodní srovnání, 2000

Země	N	P₂O₅	K₂O	celkem živin
Irsko	127	79	105	311
Švýcarsko	131	54	88	273
Velká Británie	144	46	59	249
Nizozemí	110	39	75	224
Německo	135	34	51	221
Belgie	111	32	71	214
Francie	122	45	45	213
Norsko	107	33	64	204
Portugalsko	93	51	33	177
Španělsko	89	49	36	174
Rakousko	91	35	41	167
Dánsko	103	17	41	161
Řecko	98	35	21	154
Itálie	75	44	29	147
Finsko	74	27	31	132
Švédsko	85	20	22	127

Zdroj: Ministerstvo zemědělství ČR

17. Spotřeba přípravků na ochranu rostlin

Význam a souvislosti indikátoru

Spotřeba přípravků na ochranu rostlin je považována za jeden z nejdůležitějších indikátorů ekologizace zemědělství. Obdobně jako průmyslová hnojiva také pesticidy přímo kontaminují půdu a potraviny cizorodými látkami, které poškozují zdraví lidí.

Metodika výpočtu indikátoru

Indikátor se vypočítá podílem množství aplikovaných přípravků v kilogramech na hektar zemědělské půdy. Čím je podíl vyšší, tím je nižší udržitelnost.

Vývoj indikátoru v ČR

Vývoj spotřeby přípravků na ochranu rostlin v jednotlivých letech ukazuje následující tabulka:

Tabulka 17.1: Spotřeba přípravků na ochranu rostlin, ČR, 1986-2004

Rok	Spotřeba přípravků (t)	Spotřeba účinných látek (t)	Spotřeba přípravků (kg/ha)	Spotřeba účinných látek (kg/ha)
1986	23 610	9 740	5,45	2,25
1987	20 027	8 953	4,63	2,07
1988	20 445	8 710	4,73	2,01
1989	20 620	8 550	4,78	1,98
1990	20 888	8 620	4,86	2,01
1991	15 200	6 730	3,54	1,57
1992	11 150	4 682	2,60	1,09
1993	8 451	3 645	2,04	0,88
1994	8 692	3 680	2,08	0,88
1995	9 103	3 782	2,13	0,88
1996	9 196	3 908	2,15	0,91
1997	8 978	3 889	2,10	0,91
1998	10 152	4 136	2,37	0,97
1999	9 009	4 197	2,10	0,98
2000	9 675	4 303	2,26	1,01
2001	10 196	4 388	2,38	1,03
2002	10 684	4 689	2,93	1,28
2003	9 635	4 308	2,25	1,01
2004	9 062	4 177	2,12	0,99

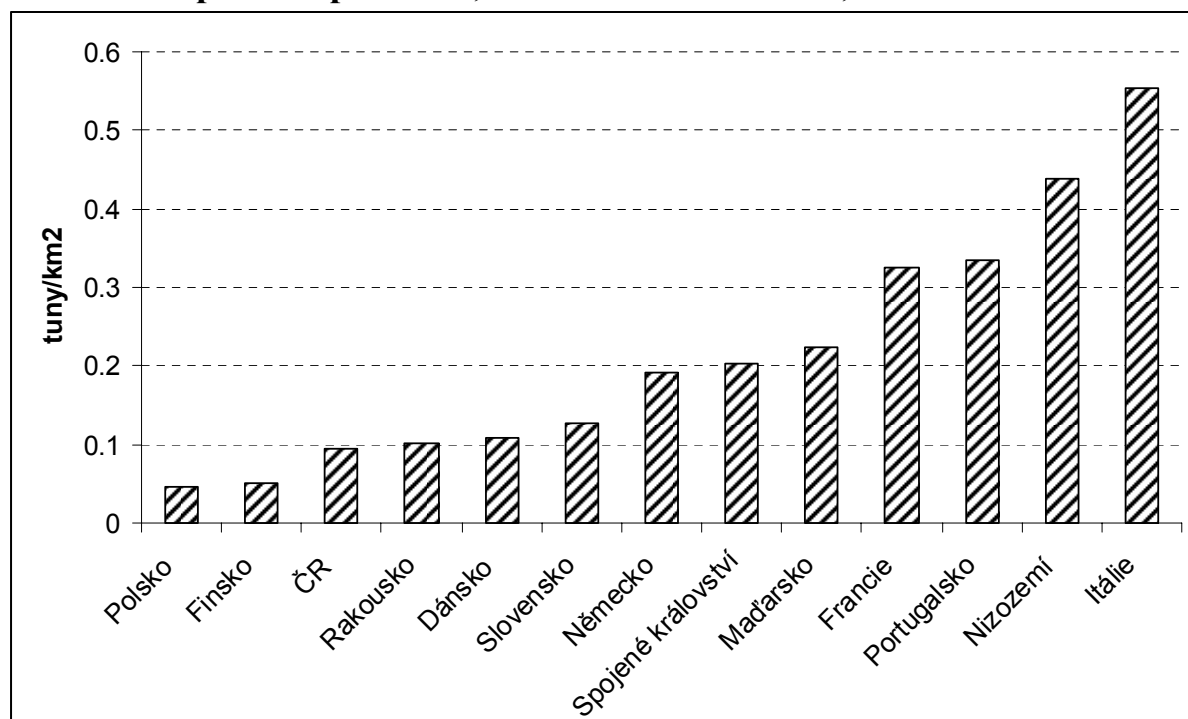
Zdroj: Ministerstvo zemědělství ČR

Ve spotřebě přípravků na ochranu rostlin lze zaznamenat obdobný trend jako v oblasti průmyslových hnojiv, tedy výrazné snížení spotřeby v první polovině 90. let z důvodu zvýšení cen pesticidů a celkové transformace zemědělství. Ke snižování spotřeby přípravků na ochranu rostlin vedla i snaha snížit negativní vlivy pesticidů na životní prostředí. Od roku 1993 lze pozorovat velmi pozvolný nárůst spotřeby přípravků na ochranu rostlin.

Mezinárodní srovnání

Z mezinárodního srovnání vyplývá, že ČR patří mezi státy s velmi nízkým zatížením zemědělské půdy aplikací přípravků na ochranu rostlin. Obdobná situace je také v prodeji přípravků, kdy mezi prvních pět států s největším prodejem přípravků (počítáno v tunách účinných látek celkem v dané zemi) patří Francie, Itálie, Velká Británie, Německo a Španělsko. Eurostat v současné době pracuje na analýze přehledu poskytování a získávání dat týkajících se prodeje a používání přípravků na ochranu rostlin ve všech členských státech EU-25.

Graf 17.1: Spotřeba pesticidů, mezinárodní srovnání, 1999

Zdroj dat: Food and Agriculture Organization

18. Index běžných druhů volně žijících ptáků

Význam a souvislosti indikátoru

Jako indikátory biodiverzity byly obvykle používány údaje o rozloze chráněných území nebo statutu ohrožených druhů. Tyto ukazatele však mají řadu nedostatků a je žádoucí doplnit sadu indikátorů týkajících se biodiverzity o další. Proto se v celosvětovém měřítku i měřítku zemí EU rozvíjejí indikátory trendů jednotlivých taxonomických skupin, populační trendy vybraných taxonomických skupin pak patří i mezi hlavní indikátory vybrané v rámci Úmluvy o biologické rozmanitosti (CBD). Mezi nejlépe prozkoumané taxony patří ptáci, pro které jsou k dispozici dlouhodobé údaje o změnách početnosti z většiny evropských států, ČR nevyjímaje. I když ne bezvýhradně, ptáci jsou vhodnými indikátory biodiverzity, i vzhledem k popularitě mezi veřejností.

Metodika výpočtu indikátoru

Jako zdroj dat pro sestavení indikátoru byly použity výsledky monitorovacího programu „Jednotný program sčítání ptáků v ČR“ (JPSP), který poskytuje výsledky pravidelně každý rok. Použitá metodika je standardní metodikou pro sčítání ptáků a JPSP patří mezi další obecně akceptované standardní monitorovací programy v Evropě. JPSP v současnosti produkuje relativní změny početnosti jednotlivých druhů na sčítaných lokalitách a zejména souhrnně pro území ČR, do budoucna je připraveno vylepšení metodiky, které umožní stanovovat i denzity jednotlivých druhů. Meziroční změny početnosti druhů jsou vyjadřovány indexem v procentech ve vztahu k základnímu roku (100 %) (obvykle první rok časové řady). Analýza dat probíhá moderní metodou výpočtu populačních trendů programem TRIM (TREnds and Indices for Monitoring data) a odpovídá metodám používaným jinde v Evropě. Vlastní indikátor je kombinovaný index složený z indexů změn početnosti jednotlivých druhů, který vznikne jako geometrický průměr druhových indexů. Druhy, jejichž indexy tvoří indikátor, jsou vybrány na základě hlavních typů prostředí, v nichž se vyskytují a na nichž jsou závislé. Ke složenému vícedruhovému indexu (indikátoru) je možno vypočítat i intervaly spolehlivosti. Index je též možno analyzovat programem pro analýzu časových řad TrendSpotter. Tento postup odpovídá postupu výpočtu indikátoru běžných druhů ptáků v Evropě. Každý vícedruhový složený index je též možno rozložit na indexy jednotlivých druhů a díky tomu tak podrobněji analyzovat, které druhy jsou odpovědné za celkový průběh indikátoru a nepřímou tak usuzovat na příčiny změn početnosti.

Jako hlavní indikátor běžných druhů ptáků slouží kombinovaný index změn početnosti 66 druhů ptáků a zvlášť jsou prezentovány jeho složky, tj.

kombinované indexy skupin druhů podle typu prostředí – index druhů zemědělské krajiny, index lesních druhů a index ostatních druhů.

Vývoj indikátoru v ČR

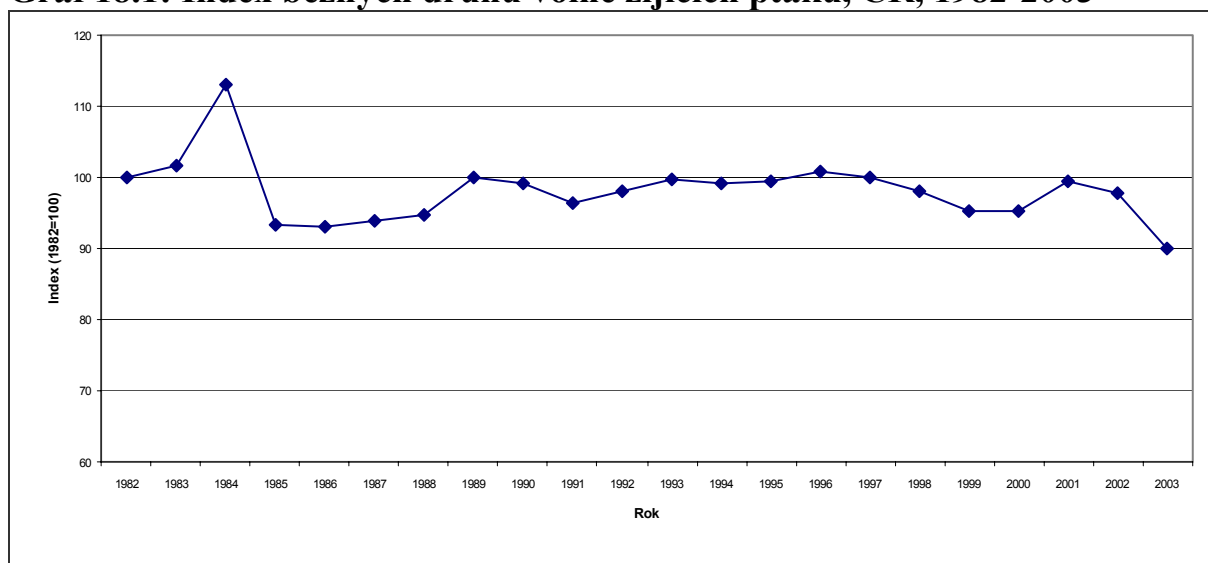
Vývoj indexu v letech 1982-2003 je zachycen na grafu 18.1. Index je prezentován celkově pro všech 66 vybraných ptačích druhů. V grafu 18.2 je pak jako příklad index druhů zemědělské krajiny.

Celková hodnota indexu vykazuje pokles za sledované období, hodnota indexu v roce 2003 je o cca 10 % nižší než v roce 1982. V průběhu grafu lze vysledovat pokles hodnoty v 80. letech a následný mírný vzestup na počátku 90. let, který je posléze následován opět poklesem. Rozdělení indexu na skupiny podle hlavních typů prostředí pak ukazuje rozdíly mezi těmito skupinami. Početnost ptáků zemědělské krajiny klesala zejména v první polovině 80. let 20. století, na konci 80. let došlo ke stabilizaci stavů a počátkem 90. let k nárůstu, index však po roce 1996 vykazuje další pokles. Příčinou tohoto trendu je intenzifikace zemědělství, její pokles na počátku 90. let a poté pravděpodobně její opětovný nárůst.

Naproti tomu index lesních druhů ptáků vykazuje mírný vzestup s několika výraznějšími fluktuacemi. Ve srovnání s druhy zemědělské krajiny nejsou příčiny trendu této skupiny tak zřejmé. Podobně nejsou jasné příčiny poměrně jednoznačného poklesu hodnoty indexu ve skupině ostatní druhy, která z větší části zahrnuje druhy, které nejsou striktně vázány na jeden typ prostředí.

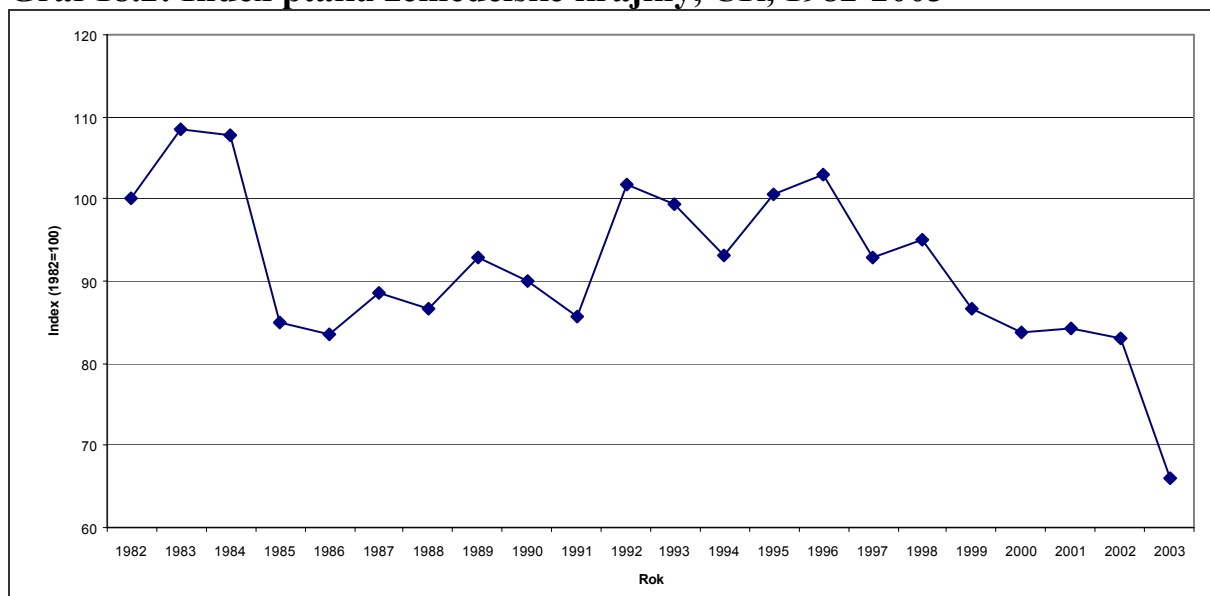
Celkově pak index běžných druhů volně žijících ptáků ukazuje, že dochází k úbytku početnosti těchto druhů a mezi hlavní známé příčiny patří intenzifikace zemědělství.

Graf 18.1: Index běžných druhů volně žijících ptáků, ČR, 1982-2003

Zdroj dat: Česká společnost ornitologická

Graf 18.2: Index ptáků zemědělské krajiny, ČR, 1982-2003

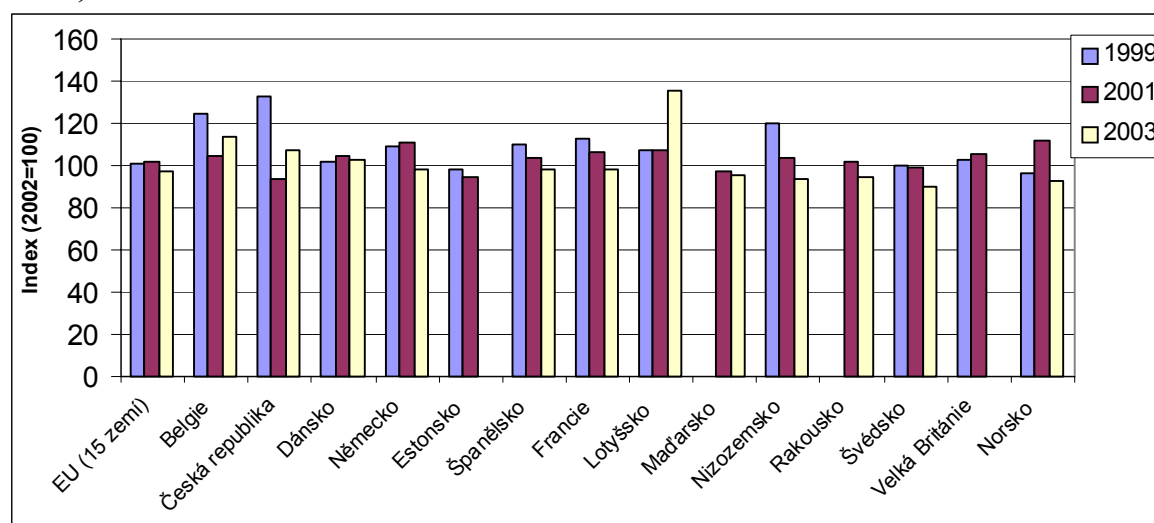

Zdroj dat: Česká společnost ornitologická

Mezinárodní srovnání

Celoevropský index je založen na údajích ze starých a některých nových (Česko, Polsko, Maďarsko, Lotyšsko a Estonsko) členských zemí EU, Norska a Švýcarska. Ve Velké Británii je index ptačích populací zařazen mezi „indikátory kvality života“ – tedy indikátory udržitelného rozvoje jako jeden z hlavních indikátorů. Celoevropský i britský index ukazují podobné trendy, a to výrazný pokles populací ptáků zemědělské krajiny a víceméně setrvalý stav či nárůst ptáků lesních ekosystémů. Navrhovaný indikátor „Index běžných druhů volně žijících ptáků“ tedy metodicky odpovídá i indikátorům akceptovaným pro podobné účely na mezinárodní úrovni.

Graf 18.3: Index ptáků zemědělské krajiny, mezinárodní srovnání, 1999, 2001, 2003

Zdroj dat: Eurostat

19. Index zavlečených druhů rostlin

Význam a souvislosti indikátoru

Antropogenně podmíněný přenos taxonů přes hranice biogeografických oblastí patří k nevyhnutelným jevům doprovázejícím rostoucí globální výměnu zboží a služeb. Šíření zavlečených taxonů má významné ekologické, ekonomické a sociální důsledky. Index významně ukazuje rovněž stupeň bezpečnosti životního prostředí ve vztahu k biodiverzitě. Roční ztráty na úrovni států mohou dosahovat desítek až stovek miliard dolarů a jedna z nejnovějších studií odhaduje, že biologické invaze stojí lidstvo až 5 % světového HDP. Zavlečené druhy představují riziko nejenom pro vzácné a ohrožené původní druhy, ale v podobě škůdců či chorob představují nebezpečí i pro hospodářsky významné organizmy. Zavlečené a invazní druhy jsou vnímány jako jedna z celosvětově nejvýznamnějších hnacích sil změny biodiverzity. Nepůvodní druhy se nacházejí v různých stádiích invazního cyklu. Pokud druh překoná environmentální bariéry a začne se spontánně vyskytovat, jedná se o přechodné zavlečení. Zavlečený druh schopný vytvářet v přírodě životaschopné populace a rozmnožující se nezávisle na člověku, označujeme jako naturalizovaný (zdomácnělý). Teprve když se druh začne šířit na větší vzdálenosti od zdrojových populací, hovoříme o invazi. Ačkoliv ne všechny druhy jsou v invazním stádiu, ukazuje se, že se zvýšeným výskytem přechodně zavlečených druhů roste pravděpodobnost jejich přechodu do dalších stádií invazního procesu. Rostlinné invaze dobře ukazují míru změny biodiverzity a ekologických procesů v určité oblasti. Index výhledově může ukazovat rovněž stupeň ohrožení biodiverzity a účinnost prevence, kontrolních programů a karanténních opatření. Index počtu invazních druhů je rovněž doporučen k přijetí ve státech, které jsou smluvními stranami Úmluvy o biologické rozmanitosti.

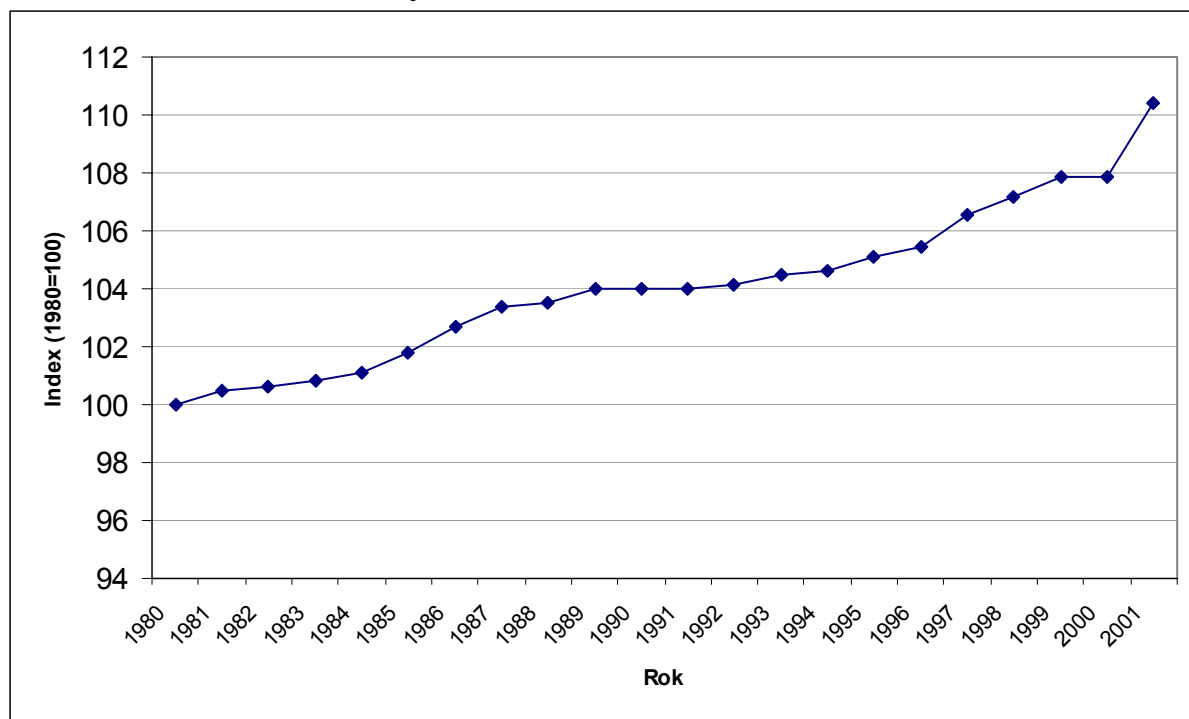
Metodika výpočtu indikátoru

Zdrojem dat pro výpočet indexu je Katalog zavlečených druhů flóry České republiky, který byl zpracován v Botanickém ústavu AV ČR v Průhonicích. Katalog shrnuje informace o této skupině rostlin na našem území od historických dob až po dnešek. Současně vznikla databáze zavlečených druhů, jež obsahuje informace o biologických a ekologických vlastnostech druhů a geografických a historických aspektech jejich invaze; ta je spravována Botanickým ústavem AV ČR a průběžně doplňována. Nepůvodní flóra České republiky zahrnuje podle současných znalostí 1378 taxonů, patřících do 542 rodů a 99 čeledí; z toho je 184 kříženců nebo hybridogenních taxonů. Podíl zavlečených taxonů na flóře České republiky tedy činí 33,4 %. Zavlečená flóra obsahuje 332 archeofytů a 1 046 neofytů. Většinu taxonů, celkem 892, je

považováno za přechodně zavlečené, 397 za naturalizované a 90 za invazní. Z celkového počtu 1 046 neofytů došlo k úspěšné naturalizaci u 229 druhů (21,9 %) a z nich je 69 (6,6 % z celkového počtu introdukcí) invazních.

Pro výpočet indexu byly vybrány neofyty, které zahrnují nejvíce druhů podílejících se na výměně bioty. Za výchozí rok pro výpočet byl zvolen rok 1980 (Index = 100). Indikátor je založený na všech doložených výskytech nepůvodních druhů v daném časovém období. Ačkoliv je index možné vypočítat i pro delší časové období, průběh za posledních 20 let dostatečně ilustruje dynamiku invazí v ČR. Index je vypočítán na základě kumulativních údajů (graf 19.1). Růst indexu znamená další roční nárůst počtu zavlečených druhů, což ukazuje zvýšené riziko zahájení procesu invaze.

Graf 19.1: Index zavlečených druhů rostlin

Zdroj dat: Katalog zavlečených druhů flóry ČR, Botanický ústav AV ČR (Pyšek et al. 2002)

Vývoj indikátoru v ČR

Informace, které máme o naší nepůvodní flóře, patří k nejlepším v Evropě a mohou prozradit zajímavé skutečnosti z historie rostlinných invazí na naše území. Dostupná data naznačují, že invaze neofytů do flóry České republiky v posledních 200 letech probíhaly rovnoměrně, nicméně pravděpodobnost, že k nám bude druh zavlečen, závisela na řadě faktorů. Druhy z ostatních částí eurasijského kontinentu se k nám dostávaly v průměru nejdříve a pravděpodobnost zavlečení byla dále ovlivněna dobou kvetení. Čím časněji druh kvete, tím dříve k nám byl zavlečen; v našich zeměpisných šířkách jsou totiž

mnohé nepůvodní druhy omezovány příliš krátkou vegetační dobou, takže nestačí vytvořit semena. Doba imigrace byla také průkazně ovlivněna způsobem zavlečení. Druhy zavlečené úmyslně z užitkových důvodů (plodiny) se objevovaly v průměru dříve než okrasné rostliny a neúmyslně zavlečené taxony přicházely nejpozději.

Propojení časové dynamiky zavlékání archeofytů a neofytů do společného schématu poskytuje ucelenou představu o vlivu rostlinných invazí na biodiverzitu české a moravské flóry. Celkový počet taxonů evidovaných na našem území přesahuje 4 000. Je třeba mít samozřejmě na paměti, že kumulativní charakter (graf 19.1) nebere v úvahu vyhynulé rostliny původní (celkem 4,5 % taxonů). Přesto jasně dokumentuje, že pokud jde o celkový počet druhů, představují invaze její velmi výrazné obohacení. Tuto skutečnost však není možné interpretovat jako pozitivní vliv invazí na biodiverzitu. Jak bylo zmíněno v úvodu, při hodnocení biodiverzity nejde jen o prostý počet druhů, ale zejména o jejich identitu, velikost populací a stupeň ohrožení. Kříženci a hybridogenní taxony tvoří 13,3 % celkového počtu nepůvodních taxonů; celkem je evidováno 66 kříženců nepůvodních druhů se zástupci domácí flóry. Genetické změny často hrají v procesu rostlinných invazí významnou roli; hybridizace může mít nejen pozitivní vliv na invazní populace, ale také ohrožovat původní vzácné druhy, které křížením ztrácejí svoji genetickou identitu. Šíření invazních druhů vykazuje značnou časoprostorovou dynamiku a variabilitu. Příklady konkrétních invazních druhů, pro něž existují data umožňující rekonstruovat průběh invaze ukazují, že počet obsazených polí velikosti 11×12 km, tvořících síť fytogeografického mapování ve střední Evropě, se v průběhu invaze zdvojnásobil v průměru za 11 let.

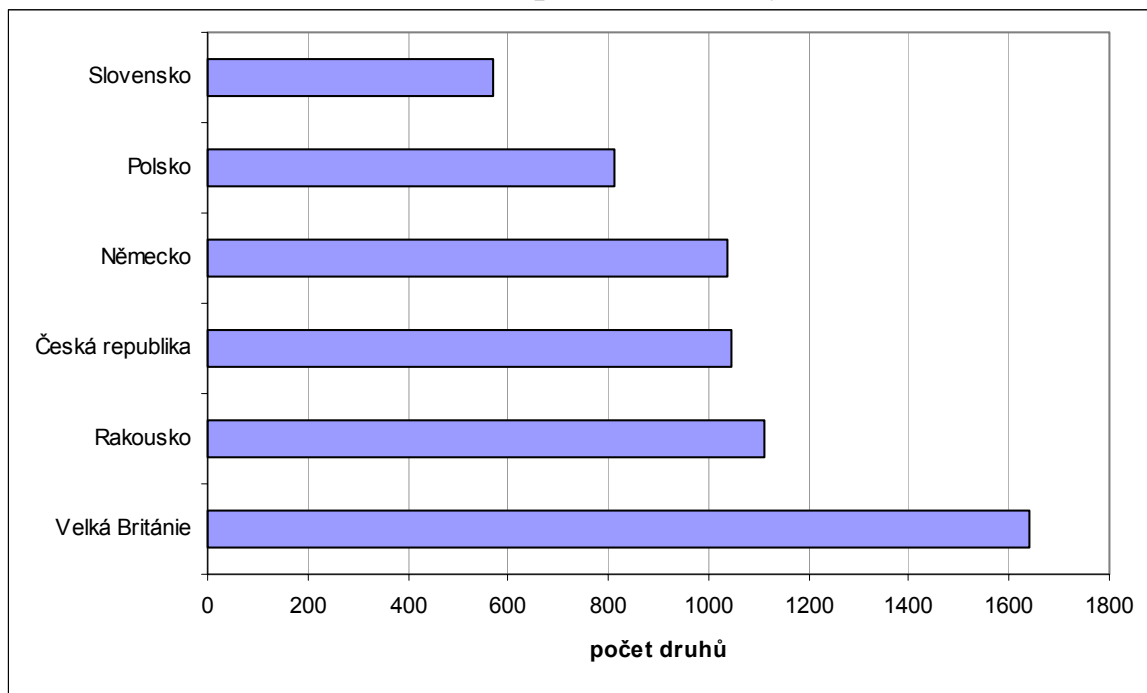
Mezinárodní srovnání

Pokud jde o zdroje dat v rámci evropského kontinentu, situace není příliš uspokojivá. Nejucelenějším pramenem je *Flora Europaea*, která uvádí informace o naturalizovaných druzích. Tato data jsou bohužel v současnosti dosti zastaralá a do značné míry odrážejí intenzitu floristického výzkumu a taxonomickou úroveň v jednotlivých zemích. Poskytují sice poměrně dobrou představu o celkovém počtu naturalizovaných druhů v rámci Evropy – celkem jejích udáváno 1568 – ale jsou mnohem méně spolehlivá na úrovni jednotlivých zemí.

Solidní informace o celkovém počtu nepůvodních druhů, tj. včetně přechodně zavlečených, existují v Evropě pouze pro Velkou Británii, Rakousko a Českou republiku, a rovněž pro některé další země (graf 19.2). Kvalitní informace o nepůvodních druzích České republiky a intenzivní výzkum rostlinných invazí umožnily zapojení do mezinárodní spolupráce v 6. rámcovém programu Evropské unie. V současnosti jsou řešeny dva rozsáhlé projekty zaměřené na biologické invaze. Integrovaný projekt ALARM (www.alarmproject.net) je

zaměřen na hodnocení velkoplošných rizik vyplývajících z některých aspektů lidské činnosti a propojuje biologické invaze se změnami klimatu, chemickou zátěží prostředí a úbytkem opylovačů. Projekt DAISIE programu STREP (<http://www.daisie.ceh.ac.uk>) má zacetit již zmíněné mezery v informacích o zavlečených druzích rostlin a živočichů v Evropě. Výhledově tedy budou dostupná kvalitnější data pro mezinárodní srovnání indikátoru.

Graf 19.2: Mezinárodní srovnání počtu zavlečených druhů rostlin

Zdroj dat: Flora Europaea

20. Podíl ekologického zemědělství na celkové výměře zemědělské půdy

Význam a souvislosti indikátoru

Podíl ekologického zemědělství na celkové výměře zemědělské půdy je považován za základní a jednoznačně kvantifikovatelný indikátor stupně rozvoje ekologického zemědělství. Ekologické zemědělství je šetrné k životnímu prostředí, zvyšuje biodiverzitu v krajině, ekologičtí zemědělci a výrobci biopotravin nepoužívají chemické látky (pesticidy, průmyslová hnojiva, stimulanty růstu, konzervační látky nebo stabilizátory). Prostřednictvím ekologického zemědělství a výroby biopotravin jsou vytvářeny nové podnikatelské možnosti (agroturistika, produkce regionálních specialit), ekologické zemědělství je také alternativou při řešení problému vyčisťování venkova.

Metodika výpočtu indikátoru

Indikátor se vypočítá podílem výměry zemědělské půdy zařazené do ekologického zemědělství na celkové výměře zemědělské půdy v ČR. Čím je podíl vyšší, tím je vyšší i trvalá udržitelnost.

Vývoj indikátoru v ČR

Vývoj podílu ekologického zemědělství včetně výměry zemědělské půdy zařazené do ekologického zemědělství v jednotlivých letech ukazuje následující tabulka:

Tabulka 20.1: Ekologické zemědělství, ČR, 1989-2004

Rok	Výměra zemědělské půdy v ekologickém zemědělství (ha)	Podíl ekologického zemědělství ze zem. půdního fondu (%)
1989	-	-
1990	480	-
1991	17 507	0,41
1992	15 371	0,36
1993	15 667	0,37
1994	15 818	0,37
1995	14 982	0,35
1996	17 022	0,40
1997	20 239	0,47
1998	71 621	1,67
1999	110 756	2,58
2000	165 699	3,86

2001	217 869	5,09
2002	235 136	5,50
2003	254 995	5,97
2004	263 299	6,16

Zdroj dat: Ministerstvo zemědělství ČR

V České republice se vznik ekologického zemědělství datuje od roku 1990. Již koncem tohoto roku byly uvolněny první finanční prostředky na podporu vzniku ekologicky hospodařících podniků. Dotace pokračovaly až do roku 1992 a byly zřejmě hlavním důvodem nárůstu ploch až na cca 15 000 ha, což představovalo podíl cca 0,4 % celkové výměry zemědělského půdního fondu. Rozhodnutí MZe ČR zrušit dotace způsobilo v letech 1993-1996 stagnaci ploch, ale zároveň mělo pozitivní vliv na kvalitativní rozvoj ekologického zemědělství.

Důležitým krokem pak bylo v roce 1998 obnovení finanční podpory pro ekologické farmáře, které mělo za následek další dynamický rozvoj ekologického zemědělství, který pokračuje až do současnosti, kdy došlo k rozšíření ekologického zemědělství na více než 6 % z celkové výměry zemědělského půdního fondu (celková výměra zemědělského půdního fondu v ČR je cca 4,2 mil. ha). Strukturální problém ovšem představuje struktura těchto ploch, protože asi 90 % z nich tvoří louky a pastviny, zatímco ekologicky obhospodařované orné půdy či sadů nebo vinic je relativně málo.

Mezinárodní srovnání

Podíl ekologického zemědělství v roce 2004 převyšuje průměr států EU-15, který je asi 4 %. Z těchto států má v současné době největší podíl ekologického zemědělství Rakousko (11 %), Itálie (8 %), Dánsko, Finsko a Švédsko (7 %), Německo a Velká Británie (4%). Podíl cca 3 % mají Nizozemí, Španělsko a Portugalsko, podíl cca 2 % je v Belgii, Francii a Lucembursku a podíl cca 1 % je v Řecku a Irsku.

21. Očekávaná délka života

Význam a souvislosti indikátoru

Ukazatel střední délky života je základním indikátorem popisujícím úmrtnost populace, a tím charakterizuje také její zdravotní stav. Ukazatel je dobře mezinárodně srovnatelný, odhlíží od rozdílů z hlediska věkových specifik úmrtnosti v kontextu s věkovou strukturou populace. Je široce užívaný a snadno interpretovatelný. Vyjadřuje průměrný počet let, který, za předpokladu zachování stávajících úmrtnostních poměrů, zbývá jedinci v jistém věku na dožití.

Metodika výpočtu indikátoru

Ukazatel vychází z úmrtnostních tabulek, charakterizujících pomocí specifických funkcí řád vymírání populace. Úmrtnostní tabulky jsou odvozovány od věkově specifických pravděpodobností úmrtí, střední délka života je pak vyjadřována pro určitý věk (věkové kategorie), odděleně za obě pohlaví. V praxi se nejčastěji používá střední délka života ve věku 0, tedy při narození. Ta vyjadřuje hypotetickou délku života osoby právě narozené za předpokladu, že řád vymírání zůstane po celou dobu jeho života stejný. Je vyjadřována v letech.

Ukazatel se počítá ročně, v České republice je jeho výpočet zajišťován Českým statistickým úřadem na základě jeho dat o úmrtnosti. Tato zdrojová data (v členění podle věku a pohlaví) jsou zasílána Světové zdravotnické organizaci (WHO), která je rovněž zpracovává a podle vlastní metodiky počítá ukazatel střední délky života, užívaný pro mezinárodní srovnání.

Vývoj indikátoru v ČR

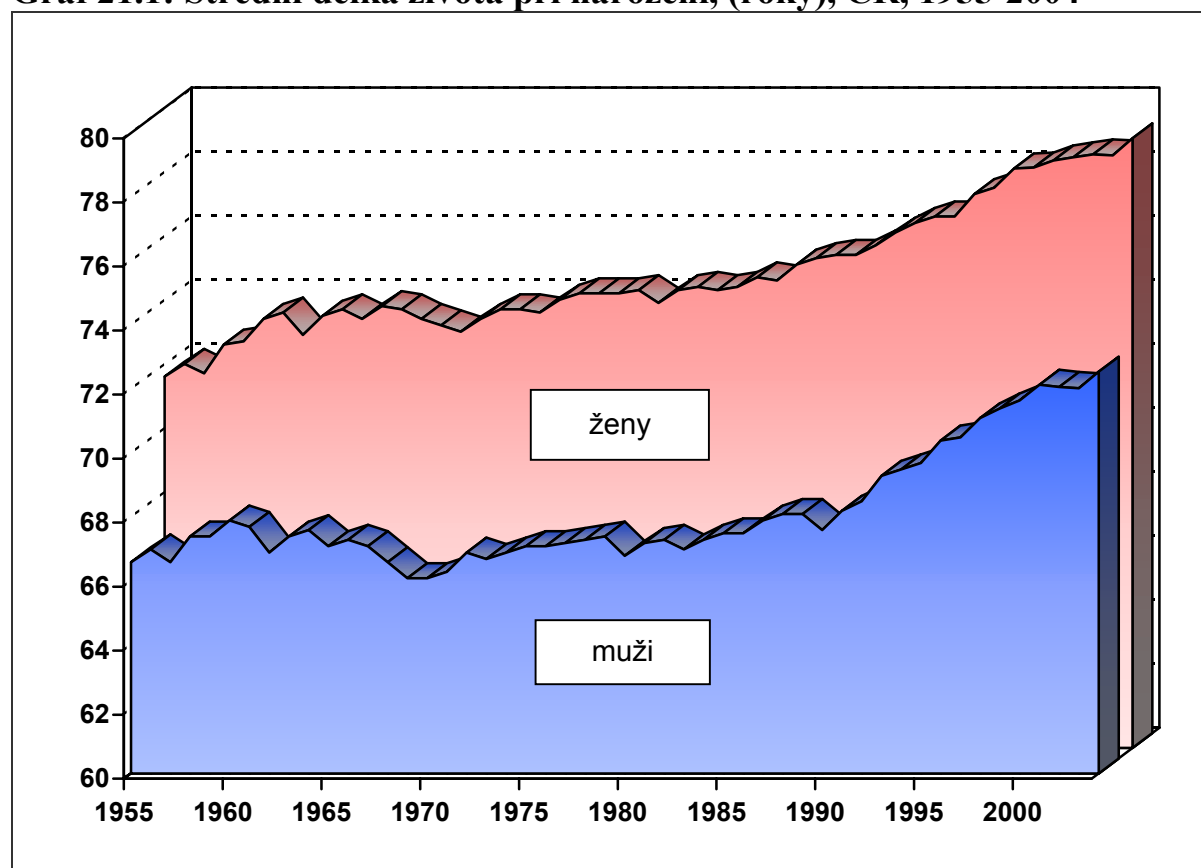
Na začátku 60. let patřila Česká republika k zemím s příznivými hodnotami střední délky života, poté však začala střední délka života stagnovat. Naproti tomu v zemích západní Evropy průběžně rostla. K opětovnému zlepšení začalo u nás docházet koncem 80. let a výrazné zrychlení tempa růstu střední délky života nastalo po roce 1990. Zatímco v období 1980 – 1990 došlo k prodloužení střední délky života při narození u mužů o 0,8 roku a u žen o 1,5 roku, období 1990 – 2003 přineslo nárůst 4,4 roku u mužů a 3,1 u žen, ovšem v posledních třech letech nastala u obou pohlaví stagnace. K opětovnému nárůstu, a to o 0,5 roku u obou pohlaví, došlo v roce 2004. V roce 2004 měl novorozený chlapec naději dožít se věku 72,55 let, novorozená dívka 79,04 let.

Tabulka 21.1: Střední délka života (roky), ČR, 1955-2004

Rok	Střední délka života							
	při narození		ve věku 15 let		ve věku 45 let		ve věku 65 let	
	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy
1955	66,60	71,60	54,50	59,00	26,90	30,50	12,20	13,90
1960	67,90	73,40	55,10	60,10	27,50	31,40	12,50	14,50
1970	66,10	73,00	53,20	59,70	25,70	30,90	11,10	14,10
1980	66,80	73,90	53,50	60,30	25,70	31,20	11,20	14,30
1990	67,60	75,40	53,70	61,30	25,80	32,30	11,60	15,20
1995	69,70	76,60	55,60	62,40	27,60	33,30	12,70	16,00
2000	71,65	78,35	57,19	63,81	28,92	34,60	13,72	17,09
2001	72,07	78,41	57,58	63,82	29,29	34,63	13,95	17,09
2002	72,07	78,54	57,60	63,99	29,28	34,77	13,93	17,16
2003	72,03	78,51	57,53	63,93	29,19	34,68	13,84	17,14
2004	72,55	79,04	58,01	64,44	29,64	35,16	14,21	17,49

Zdroj dat: Český statistický úřad

Graf 21.1: Střední délka života při narození, (roky), ČR, 1955-2004

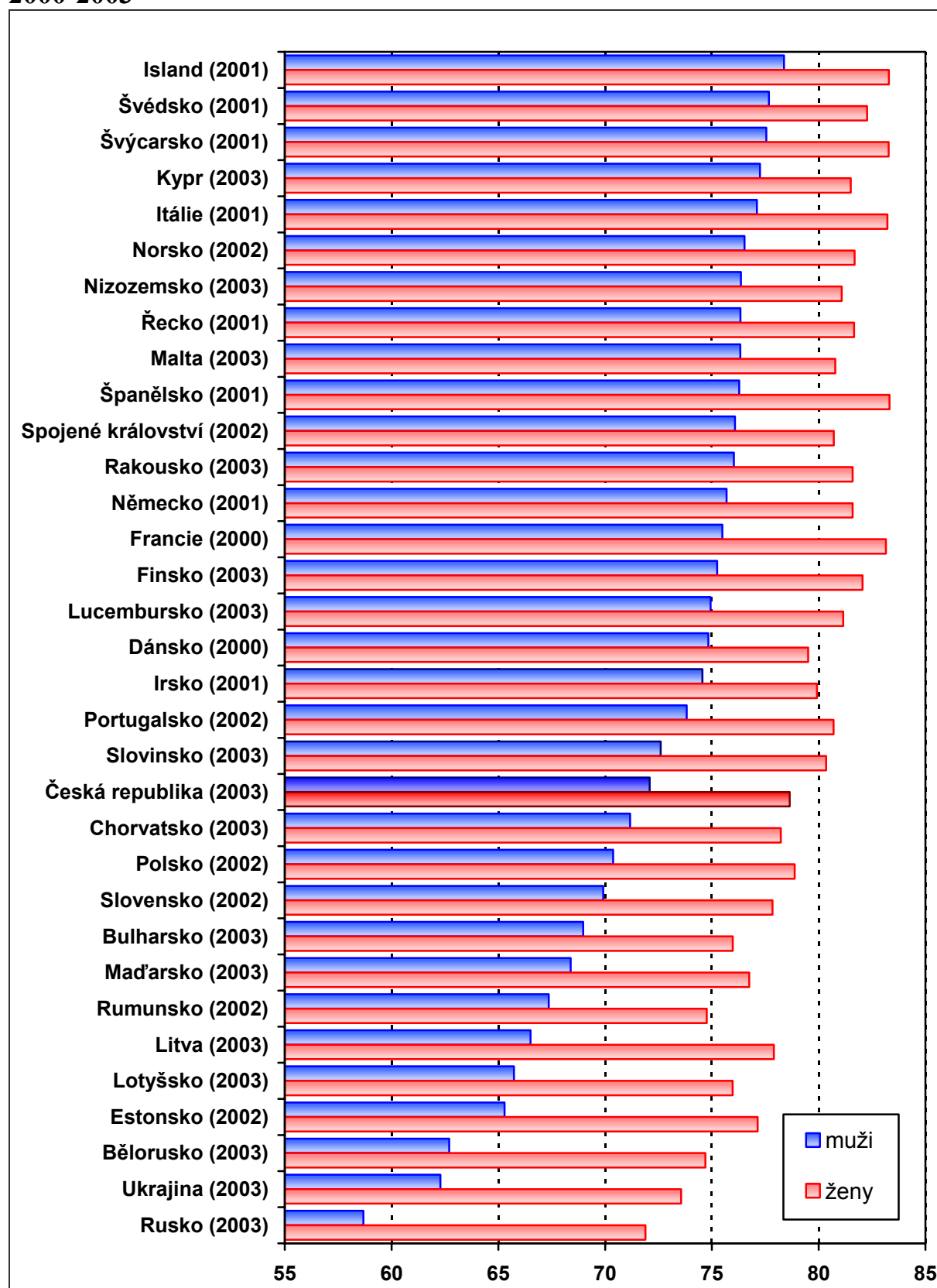

Zdroj dat: Český statistický úřad

Mezinárodní srovnání

Přes mimořádné zvýšení střední délky života po roce 1990, v rámci Evropy ojedinělé, se pozice České republiky mezi evropskými zeměmi nemění. Stále nedosahuje ani nejnižší hodnoty v zemích bývalé EU 15 a za zeměmi s nejvyšší nadějí dožití při narození zaostává o 5–6 let u mužů a o zhruba o 4,5 roku u žen. Mezi postkomunistickými zeměmi střední a východní Evropy zaujímá druhé místo za Slovinskem.

Graf 21.2: Střední délka života při narození (roky), mezinárodní srovnání, 2000-2003

Zdroj dat: Světová zdravotnická organizace – databáze Health for All

22. Míra úmrtnosti

Význam a souvislosti indikátoru

Úmrtnost, spolu s nemocností, je jedním z velice významných ukazatelů vypovídajících o zdravotním stavu populace a o rozšíření a závažnosti některých onemocnění. Ukazatel celkové úrovně úmrtnosti je však ovlivněn rozdíly jednotlivých populací z hlediska věkové struktury. Pro případy srovnávání populací s odlišnou věkovou strukturou je proto vhodné užít ukazatele, který tyto nedostatky eliminuje, tedy věkově standardizovanou úmrtnost. Ta vyjadřuje počet zemřelých vztažený k počtu obyvatel za předpokladu, že věková struktura sledované populace by byla shodná s věkovou strukturou zvolené standardní populace.

Metodika výpočtu indikátoru

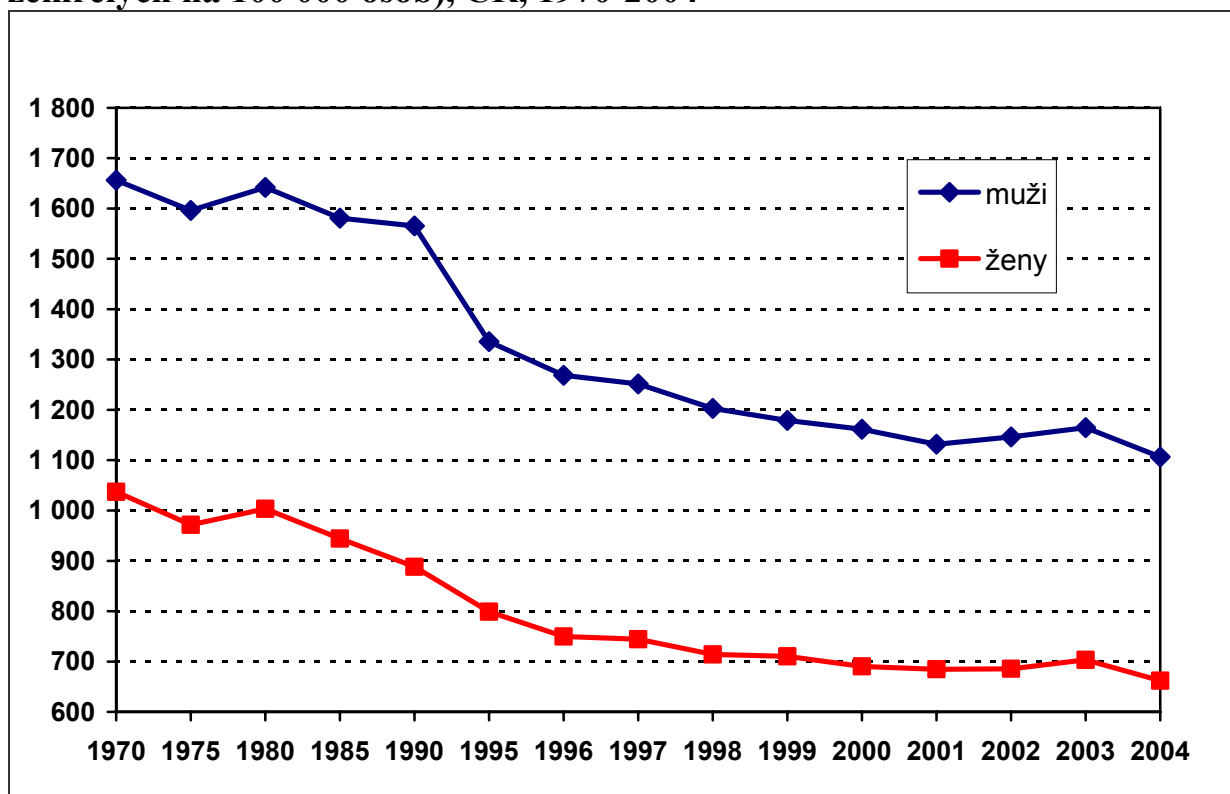
Ukazatel vychází z běžně dostupných dat o zemřelých a obyvatelstvu podle věku. Nejčastěji je výpočet proveden za užití metody přímé standardizace, kdy jsou věkově specifické míry úmrtnosti reálné populace aplikovány na populaci standardní. Jako standardní populace je užíván nejčastěji „Světový“ či „Evropský standard“ (věková struktura modelové populace stanovená WHO).

Přepočtem podle příslušného vzorce, získáváme hodnotu úmrtnosti, která by se vyskytovala v reálné populaci za předpokladu, že její věková struktura by odpovídala věkové struktuře populace standardní. Standardizovaná úmrtnost se běžně uvádí v přepočtu na 100000 obyvatel.

Vývoj indikátoru v ČR

V roce 1970 se hodnota standardizované úmrtnosti mužů pohybovala okolo 1 650 zemřelých na 100000 osob standardní populace, u žen ukazatel dosahoval hodnoty mírně převyšující 1000 zemřelých na 100000 osob. Po přechodném období stagnace úmrtnosti v 60. a 70. letech se v průběhu dalších let ukazatel nejprve mírně, od roku 1987 pak výrazně snižoval, a to až do roku 2001, kdy ukazatel dosáhl hodnot 1132 zemřelých na 100000 osob pro muže a 685 pro ženy. V posledních několika letech se pokles úmrtnosti zastavil, a to nejen z hlediska celkové úmrtnosti, kdy počet zemřelých roste s tím, jak obyvatelstvo stárne, ale i z hlediska standardizované úmrtnosti. V roce 2004 se po tříleté stagnaci ukazatele jeho hodnota opět mírně snížila na současných 1107 u mužů a 662 u žen. Celkově se tak úroveň standardizované úmrtnosti u obou pohlaví ve srovnání s rokem 1970 snížila o přibližně 35 %.

Graf 22.1: Standardizovaná úmrtnost (evropský standard) (počet zemřelých na 100 000 osob), ČR, 1970-2004

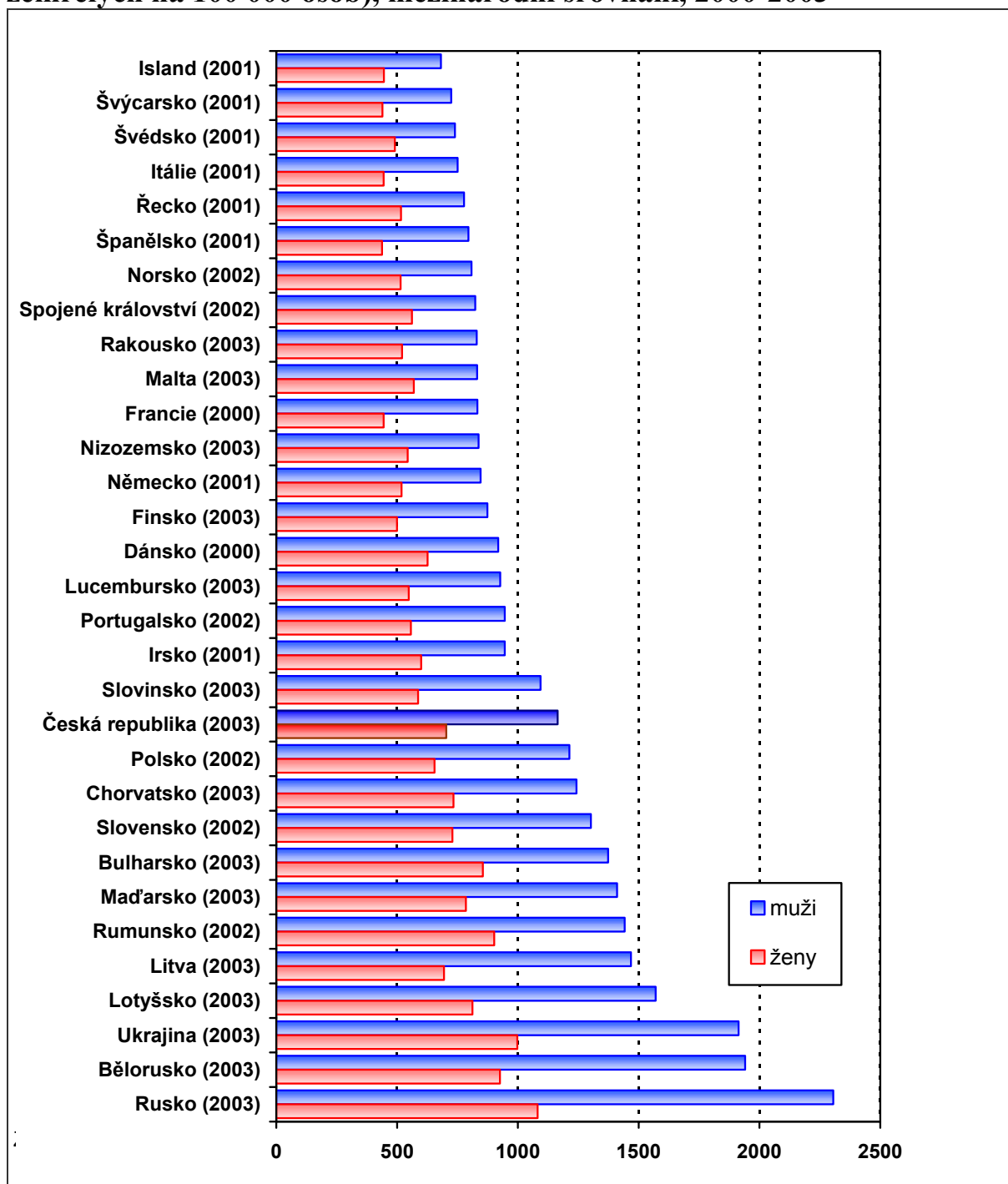

Zdroj dat: Český statistický úřad

Mezinárodní srovnání

I přes výrazné zlepšení úmrtnostních poměrů v 90. letech Česká republika za zeměmi západní Evropy stále zaostává. Hodnota standardizované úmrtnosti v roce 2001 v České republice převyšovala průměr za země EU15 o téměř 40 %. V rámci postkomunistických zemí dosahuje Česká republika v tomto ukazateli druhou nejnižší hodnotu za Slovinskem.

Graf 22.2: Standardizovaná úmrtnost (evropský standard) (počet zemřelých na 100 000 osob), mezinárodní srovnání, 2000-2003

Zdroj dat: Světová zdravotnická organizace – databáze Health for All

23. Obecná míra nezaměstnanosti

Význam a souvislosti indikátoru

Obecná míra nezaměstnanosti představuje základní ukazatel pro hodnocení situace na trhu práce. Vychází z údajů výběrového šetření pracovních sil, které je prováděno ve všech státech EU na základě metodiky Eurostatu a Mezinárodní organizace práce (ILO) a zaručuje plnou mezinárodní srovnatelnost výsledků.

Metodika sestavování indikátoru

Obecná míra nezaměstnanosti je definována jako podíl nezaměstnaných osob na pracovní síle vyjádřený v procentech. Podle metodiky Eurostatu se vztahuje výpočet míry na věkovou skupinu 15-74 let.

Za nezaměstnaného je dle definice ILO považována osoba, která v referenčním období neměla zaměstnání ani nebyla samostatně výdělečně činná, práci aktivně hledala a byla schopna nástupu do 14 dnů.

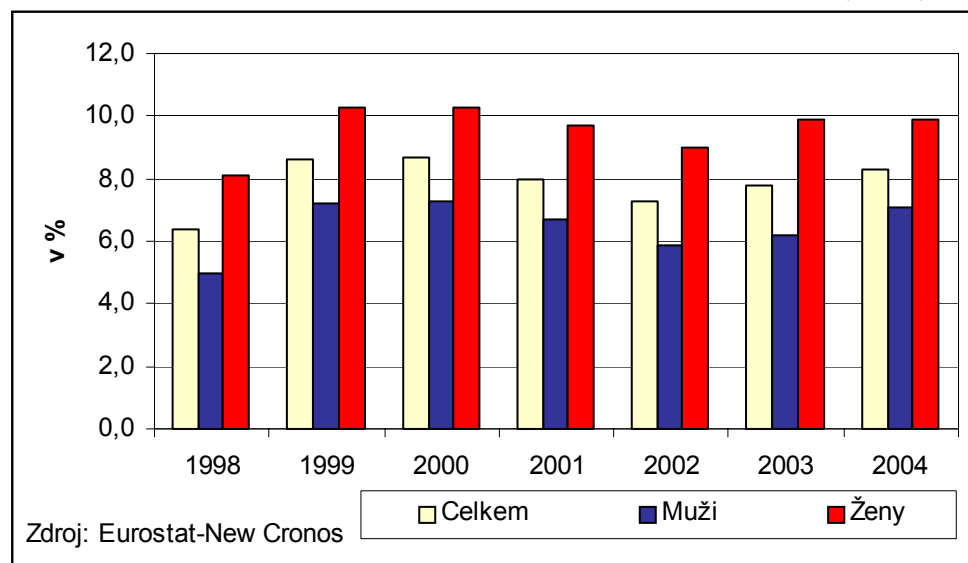
Pracovní sílu tvoří zaměstnaní a nezaměstnaní. Za zaměstnaného je považována osoba, která v referenčním týdnu odpracovala alespoň jednu hodinu za plat či odměnu nebo s cílem dosažení zisku nebo měla práci, ve které nebyla přítomna. Mezi zaměstnané nejsou zahrnovány osoby na rodičovské dovolené.

Vývoj indikátoru v ČR

Po kulminaci nezaměstnanosti v roce 2000 nebyl další vývoj v tomto decenniu jednoznačný. Po dvou letech výrazného poklesu míry nezaměstnanosti byla v roce 2002 nižší než v zemích EU-15, ale od roku 2003 byl patrný růst míry nezaměstnanosti až na 8,3% v minulém roce, což byla jedenáctá nejvyšší hodnota v rámci zemí EU-25.

ČR je zemí s trvale vyšší mírou nezaměstnanosti žen než mužů. Výkyvy ve vývoji nezaměstnanosti v posledních letech byly u obou pohlaví podobné, jen v roce 2004 byl způsoben nárůst celkové nezaměstnanosti výhradně nárůstem nezaměstnanosti mužů. Podle dosavadního vývoje v letošním roce signalizují výsledky výběrového šetření pokles nezaměstnanosti.

Graf 23.1: Obecná míra nezaměstnanosti mužů a žen, ČR, 1998-2004

Mezinárodní srovnání

Použitá jednotná metodika umožňuje v případě obecné míry bezprostředně porovnávat hodnoty daného ukazatele v členských státech EU. Obecná míra nezaměstnanosti v zemích EU-25 dosáhla v roce 2004 9,0% a v porovnání s rokem 1998 byla o 0,5 procentního bodu nižší. Tento pokles se projevil především v zemích EU-15, ve kterých se snížila míra nezaměstnanosti v tomto období o 1,2 procentního bodu na 8,1%. Na rozdíl od vývoje v ČR se míra nezaměstnanosti snížila ve většině členských zemí. V minulém roce byla míra nezaměstnanosti v ČR nižší než v úhrnu zemí EU-25, ve kterém se výrazně pomítla vysoká míra nezaměstnanosti v Polsku a na Slovensku, byla ale vyšší než v úhrnu zemí EU-15.

Tabulka 23.1: Obecná míra nezaměstnanosti (v %), mezinárodní srovnání, 1998, 2000 a 2004

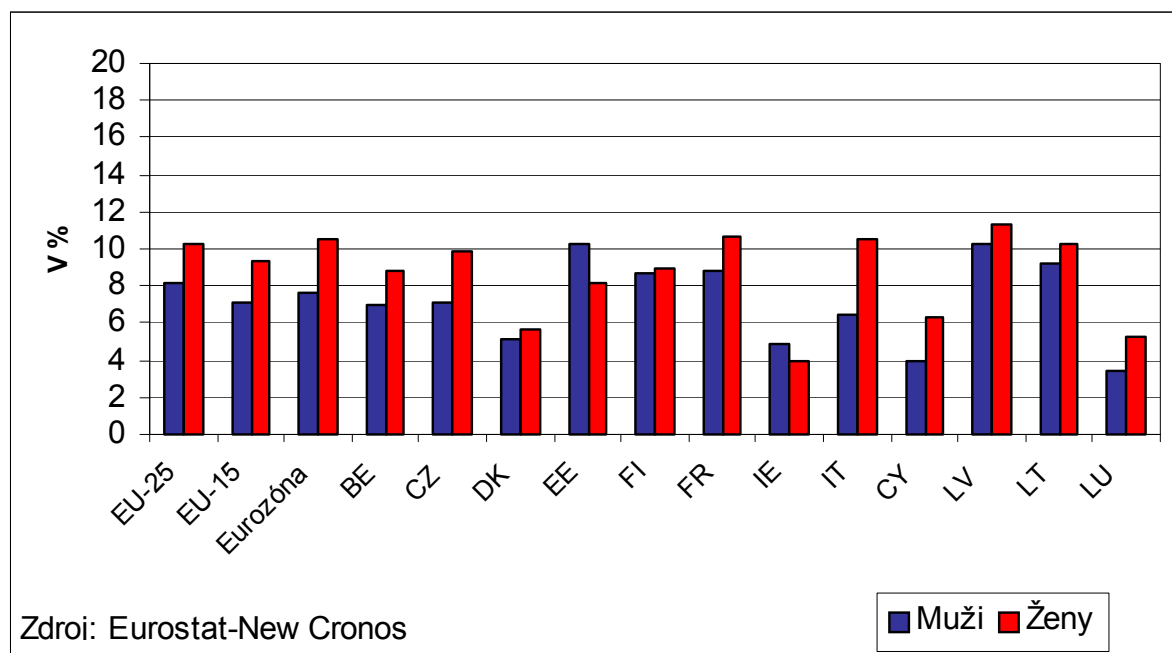
Země	1998	2000	2004	Rozdíl 2004-1998	Rozdíl 2004-2000
EU-25	9,5	8,6	9,0	-0,5	0,4
EU-15	9,3	7,6	8,1	-1,2	0,5
Eurozóna	10,0	8,1	8,9	-1,1	0,8
Belgie	9,3	6,9	7,8	-1,5	0,9
Česká republika	6,4	8,7	8,3	1,9	-0,4
Dánsko	4,9	4,4	5,4	0,5	1,0
Estonsko	9,2	12,5	9,2	0,0	-3,3
Finsko	11,4	9,8	8,8	-2,6	-1,0
Francie	11,1	9,1	9,7	-1,4	0,6
Irsko	7,5	4,3	4,5	-3,0	0,2
Itálie	11,3	10,1	8,0	-3,3	-2,1
Kypr	:	5,2	5,0	:	-0,2

Litva	13,2	16,4	10,8	-2,4	-5,6
Lotyšsko	14,3	13,7	9,8	-4,5	-3,9
Lucembursko	2,7	2,3	4,2	1,5	1,9
Maďarsko	8,4	6,3	5,9	-2,5	-0,4
Malta	:	6,8	7,3	:	0,5
Německo	8,8	7,2	9,5	0,7	2,3
Nizozemsko	3,8	2,8	4,6	0,8	1,8
Polsko	10,2	16,4	18,8	8,6	2,4
Portugalsko	5,1	4,1	6,7	1,6	2,6
Rakousko	4,5	3,7	4,5	0,0	0,8
Řecko	10,9	11,3	10,5	-0,4	-0,8
Slovensko	:	18,7	18,0	:	-0,7
Slovinsko	7,4	6,6	6,0	-1,4	-0,6
Spojené království	6,2	5,4	4,7	-1,5	-0,7
Španělsko	15,3	11,4	11,0	-4,3	-0,4
Švédsko	8,2	5,6	6,3	-1,9	0,7

Zdroj dat: Eurostat-New Cronos

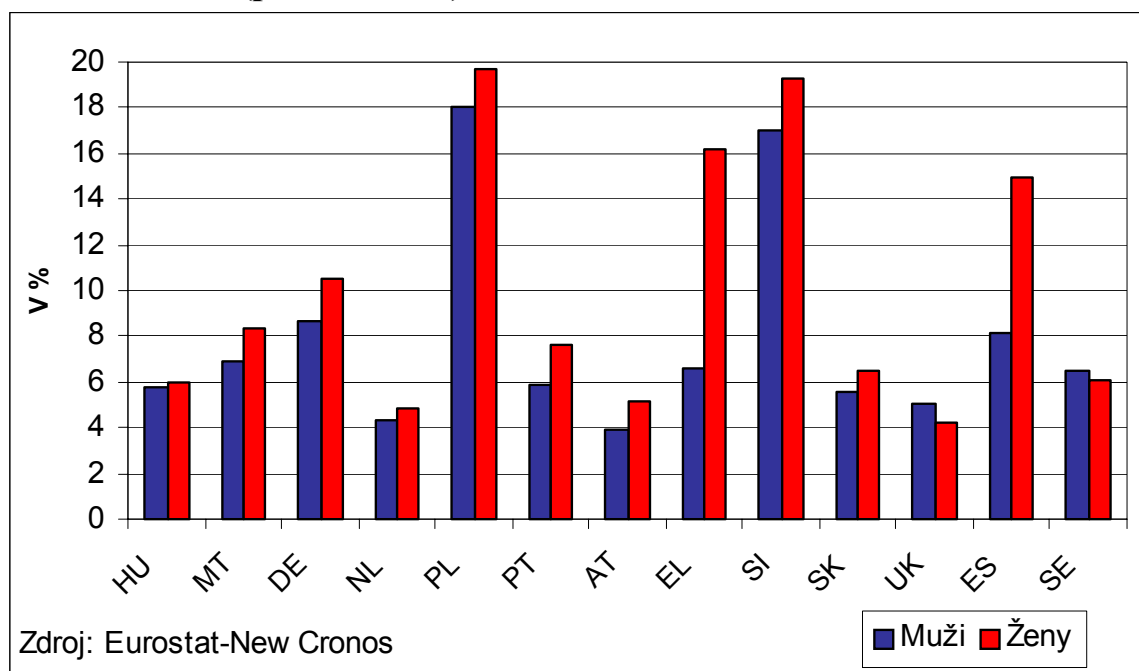
Ve většině členských umí EU je obecná míra nezaměstnanosti žen vyšší než u mužů, neplatí to však pro Estonsko, Irsko, Švédsko a Spojené království. Tyto země se s výjimkou Estonska vyznačují celkově nižší mírou nezaměstnanosti, přičemž Estonsko náleží ke státům s vykázaným nejrychlejším poklesem této míry v posledních čtyřech letech.

Graf 23.2: Obecná míra nezaměstnanosti mužů a žen, mezinárodní srovnání, 2004

Poznámka: BE – Belgie, CZ – Česká republika, DK – Dánsko, EE - Estonsko, FI – Finsko, FR – Francie, IE - Irsko, IT – Itálie, CY – Kypr, LV - Lotyšsko, LT – Litva, LU – Lucembursko

Graf 23.3: Obecná míra nezaměstnanosti mužů a žen, mezinárodní srovnání, 2004 (pokračování)

Poznámka: HU – Maďarsko, MT – Malta, DE – Německo, NL – Nizozemsko, PL – Polsko, PT – Portugalsko, AT – Rakousko, SI - Slovinsko, SK – Slovenská republika, UK – Velká Británie, ES – Španělsko, SE - Švédsko

24. Registrovaná míra nezaměstnanosti

Význam a souvislosti indikátoru:

Indikátor míra registrované nezaměstnanosti procentuálním způsobem vyjadřuje podíl uchazečů o zaměstnání (čítatel) na celkové pracovní síle (jmenovatel). Uchazeč o zaměstnání je podrobně vymezen zákonem 435/2004 Sb. o zaměstnanosti.

Uchazečem o zaměstnání může podle § 24 být fyzická osoba, která osobně požádá o zprostředkování vhodného zaměstnání úřad práce, v jehož správním obvodu má bydliště a při splnění zákonem stanovených podmínek je úřadem práce zařazena do evidence uchazečů o zaměstnání. Uchazečem o zaměstnání nemůže být zejména fyzická osoba, která je v pracovním nebo obdobném vztahu, vykonává samostatnou výdělečnou činnost, nebo se připravuje soustavně na povolání (podrobněji viz § 25 tohoto zákona).

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR ve snaze maximálně přiblížit metodiku registrované nezaměstnanosti metodice obecné míry nezaměstnanosti Mezinárodní organizace práce zavedlo ukazatel tzv. dosažitelných uchazečů. Jedná se o uchazeče o zaměstnání, kteří mohou bezprostředně nastoupit do zaměstnání při nabídce vhodného pracovního místa, tj. uchazeče o zaměstnání, kteří nemají žádnou objektivní překážku pro přijetí zaměstnání. Za dosažitelné se nepovažují uchazeči o zaměstnání ve vazbě, ve výkonu trestu, uchazeči v pracovní neschopnosti, uchazeči, kteří jsou zařazeni na rekvalifikační kurzy nebo uchazeči, kteří vykonávají krátkodobé zaměstnání a dále uchazeči, kteří pobírají peněžitou pomoc v mateřství nebo kterým je poskytováno hmotné zabezpečení po dobu mateřské dovolené.

Metodika výpočtu indikátoru

Do 30. 6. 2004 platila následující metodika výpočtu registrované míry nezaměstnanosti:

registrovaná míra nezaměstnanosti (v %) = uchazeči o zaměstnání / pracovní síla

Čítatel: počet uchazečů o zaměstnání evidovaných na ÚP ke konci sledovaného měsíce.

Jmenovatel (pracovní síla): počet zaměstnaných v národním hospodářství s jediným nebo hlavním zaměstnáním podle výsledků výběrových šetření pracovních sil – VŠPS (klouzavý průměr posledních čtyř čtvrtletí) + průměrný počet evidovaných uchazečů o zaměstnání ve stejném období (klouzavý průměr posledních 12-ti měsíců).

Součet ve jmenovateli představoval pracovní sílu, která se během čtvrtletí neměnila.

V souvislosti se změnami na trhu práce vyvolanými vstupem ČR do EU a v souvislosti se snahou přiblížit míru registrované nezaměstnanosti mezinárodně srovnatelné obecné míře nezaměstnanosti, která je vykazována Český statistický úřad zavedlo Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR s účinností od 1.4.2004 novou metodiku výpočtu míry registrované nezaměstnanosti.

Vychází z počtu dosažitelných uchazečů o zaměstnání a dále se mezi uchazeče o zaměstnání i pro výpočet míry nezaměstnanosti nově zahrnují případní uchazeči o zaměstnání ze zemí EU i EHP (Evropský hospodářský prostor)⁶. Zároveň se rozšiřuje pracovní síla o legálně pracující cizince na území ČR, kteří v šetřeních VŠPS zahrnutí nejsou, nebo jsou zahrnutí pouze v omezeném rozsahu:

Čítatel: přesná evidence registrovaných – dosažitelných, neumístěných uchazečů o zaměstnání, občanů ČR a občanů EU, vedená úřady práce podle bydliště⁷ uchazeče ke konci sledovaného měsíce.

Jmenovatel: počet zaměstnaných v národním hospodářství s jediným nebo hlavním zaměstnáním podle výsledků výběrových šetření pracovních sil - VŠPS (klouzavý průměr posledních čtyř čtvrtletí) + počet pracujících cizinců ze třetích zemí s platným povolením k zaměstnávání, zaměstnaných občanů EU registrovaných ÚP (klouzavý průměr posledních 12-ti měsíců) a cizinců s platným živnostenským oprávněním (klouzavý průměr za poslední 2 pololetí) + přesná evidence registrovaných - dosažitelných, neumístěných uchazečů o zaměstnání, občanů ČR a občanů EU, vedená úřady práce podle bydliště uchazeče (klouzavý průměr posledních 12 měsíců).

Součet ve jmenovateli představuje pracovní sílu, která se během čtvrtletí nemění.

⁶ EHP - země EU (Belgie, Dánsko, Finsko, Francie, Irsko, Itálie, Lucembursko, Nizozemsko, Německo, Portugalsko, Rakousko, Spojené království, Španělsko, Švédsko, Řecko a od 1.5.2004 – ČR, SR, Polsko, Maďarsko, Slovinsko, Estonsko, Litva, Lotyšsko, Kypr, Malta) plus státy Norsko, Lichtenštejnsko a Island

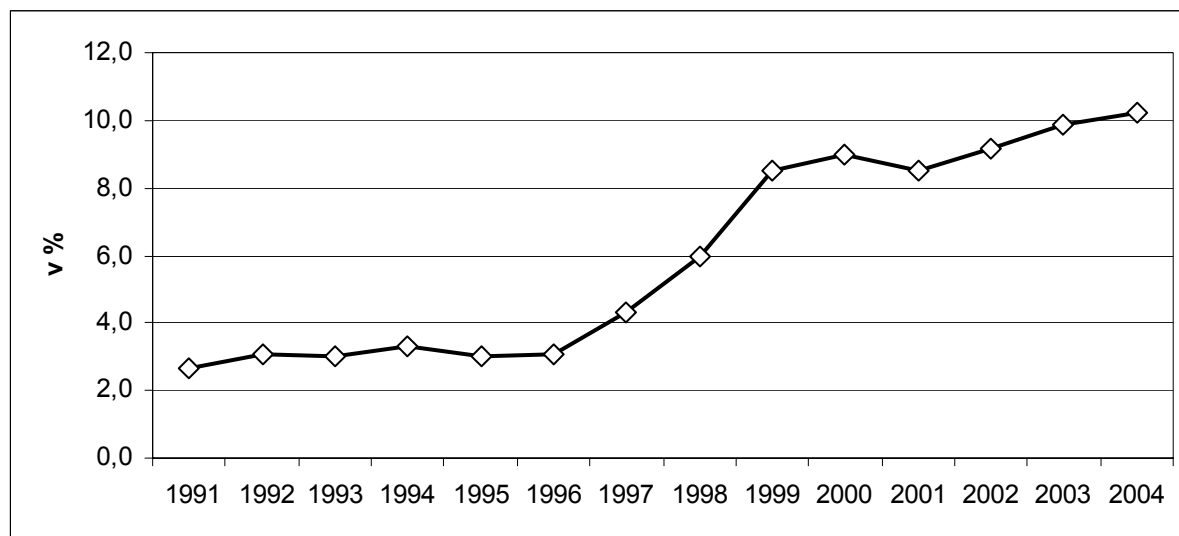
⁷ Bydliště

u státního občana České republiky adresa místa trvalého pobytu na území České republiky,
u cizince, který je občanem Evropské unie nebo jeho rodinným příslušníkem, adresa trvalého nebo přechodného pobytu na území České republiky a pokud takový pobyt nemá, adresa místa, kde se na území České republiky obvykle zdržuje,
u cizince, který není občanem Evropské unie nebo jeho rodinným příslušníkem, adresa místa trvalého pobytu na území České republiky

Vývoj indikátoru v ČR

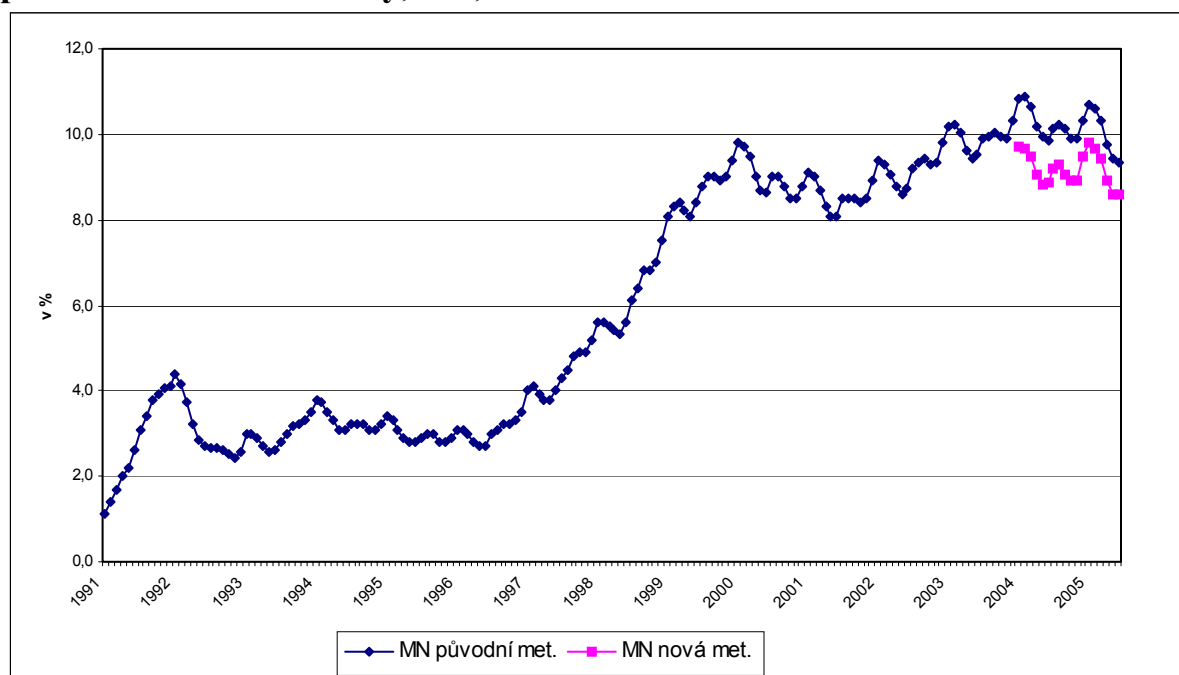
Na počátku transformace ekonomiky a společnosti byla nezaměstnanost neznámým jevem. Po skokovém růstu nezaměstnanosti z nuly v roce 1989 na 4,1 % v r. 1991 se míra nezaměstnanosti v letech 1992-1996 držela v intervalu 3–4 %. Zlom nastal v období recese v roce 1997, kdy začala míra nezaměstnanosti růst, a to až na hodnotu 9,8 % v lednu 2000. Poté došlo v souvislosti s hospodářským oživením k mírnému poklesu a následně stagnaci nezaměstnanosti. Tento poměrně příznivý trend pokračoval do prosince 2001, odkdy nezaměstnanost začala zejména vlivem recese ve světě, zhoršujících se odbytových možností našich výrobců, opět narůstat. Pozitivní vývoj byl zaznamenán opět v roce 2004, kdy po historicky nejvyšších hodnotách na počátku roku se úroveň nezaměstnanosti snižovala a ve druhém pololetí její úroveň klesla na úroveň roku 2003. Pozitivní vývoj, daný oživením ekonomiky, přílivem zahraničních investic, jako i uplatňováním nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti pokračuje i v roce 2005, kdy se nezaměstnanost drží zatím pod úrovní předchozího roku.

Graf 24.1: Míra registrované nezaměstnanosti – roční průměry, původní metodika, ČR, 1991-2004

Zdroj dat: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR

Graf 24.2: Míra registrované nezaměstnanosti – měsíční hodnoty, srovnání původní a nové metodiky, ČR, 1991-2005

Zdroj dat: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR

Mezinárodní srovnání

Pro mezinárodní srovnání se používá obecná míra nezaměstnanosti z výběrových šetření pracovních sil (Český statistický úřad) založených na doporučeních Mezinárodní organizace práce a Eurostatu, která jsou pro členské země EU závazná. Údaje z těchto šetření doplňují údaje z administrativních zdrojů – v případě ČR z evidence úřadů práce, které jsou základem pro rozhodování v oblasti politiky zaměstnanosti.

Registrovaní uchazeči o zaměstnání jsou definováni vždy národní legislativou. V řadě zemí jsou proto mezi obecnou mírou nezaměstnanosti a mírou registrované nezaměstnanosti značné rozdíly, což vyplývá především z rozdílné legislativy, ale též z míry aktivní politiky zaměstnanosti a dalších oblastí sociální politiky jednotlivých zemí.

25. Míra zaměstnanosti starších pracovníků

Význam a souvislosti indikátoru

Ukazatel popisuje situaci na trhu práce pro osoby ve věku 55-64 let. Vychází z údajů výběrového šetření pracovních sil, které je prováděno ve všech státech EU na základě metodiky Eurostatu a zaručuje plnou mezinárodní srovnatelnost výsledků.

Metodika výpočtu indikátoru

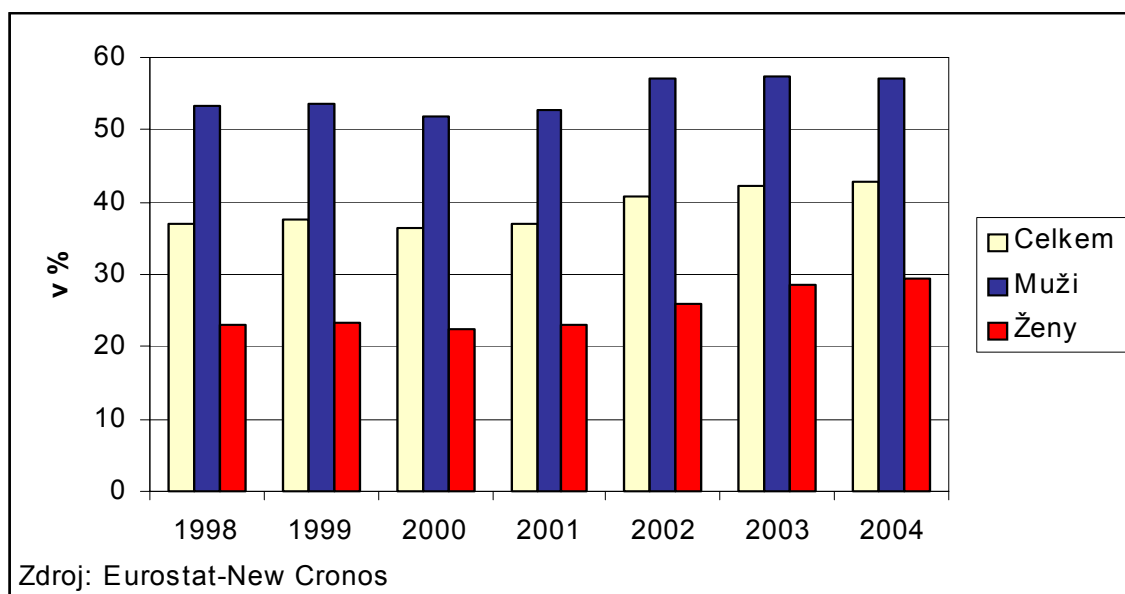
Míra zaměstnanosti starších pracovníků je definován jako podíl zaměstnaných osob ve věku 55-64 let na počtu všech osob v této věkové skupině. Údaje jsou harmonizovány s údaji demografické statistiky a národních účtů.

Za zaměstnaného ve věkové skupině 55-64 let je považována osoba ve věku 55-64 let, která v referenčním týdnu odpracovala alespoň jednu hodinu za plat či odměnu či s cílem dosažení zisku nebo měla práci, ve které nebyla přítomna.

Vývoj indikátoru v ČR

Míra zaměstnanosti mužů a žen ve věku 55-64 se v období let 1998-2004 s výjimkou roku 2000 stále zvyšovala, přičemž relativně rychleji rostla zaměstnanost žen (o 6,5 procentního bodu) než mužů (o 4,0 procentního bodu). Česká republika však přesto nadále patří k těm státům, kde míra zaměstnanosti mužů v této věkové skupině je podstatně vyšší než míra zaměstnanosti stejně starých žen. Rozdíl v míře dosáhl v roce 2004 v ČR 27,8 procentního bodu (mužská míra 57,2%, ženská 29,4%) a zařadila se mezi šest států EU s největší diferenciací v míře podle pohlaví. Tento rozdíl je důsledkem v první řadě odlišné věkové hranice odchodu do důchodu, ale i potíží s udržení zaměstnanosti žen v předdůchodovém věku. Větší rozdíl v těchto mírách podle pohlaví než v ČR vykazují pouze středozemní státy Řecko, Španělsko, Kypr a Malta a dále Slovensko a Irsko.

Graf 25.1: Míra zaměstnanosti starších pracovníků ve věku 55-64 let, ČR, 1998-2004

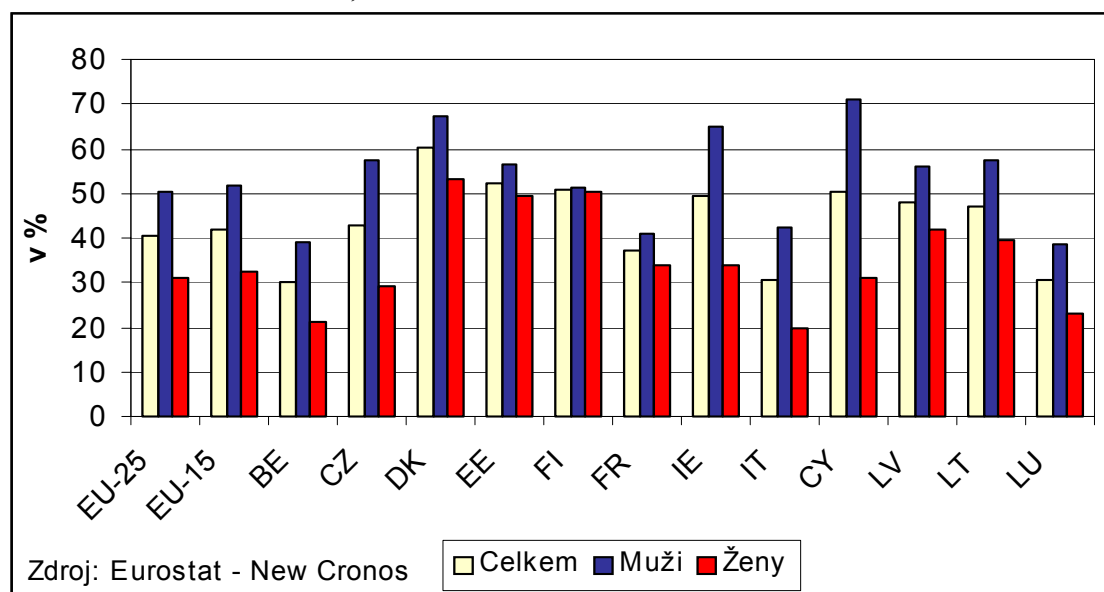

Mezinárodní srovnání

Míra zaměstnanosti starších pracovníků v úhrnu za členské země EU soustavně roste. Od roku 1998 se za úhrn EU-25 zvýšila z 35,8% na 40,5% v minulém roce. Relativně vyšší zaměstnanost je v zemích EU-15, ve které se v tomto období zvýšila o 5,3 procentního bodu na 41,9% v roce 2004.

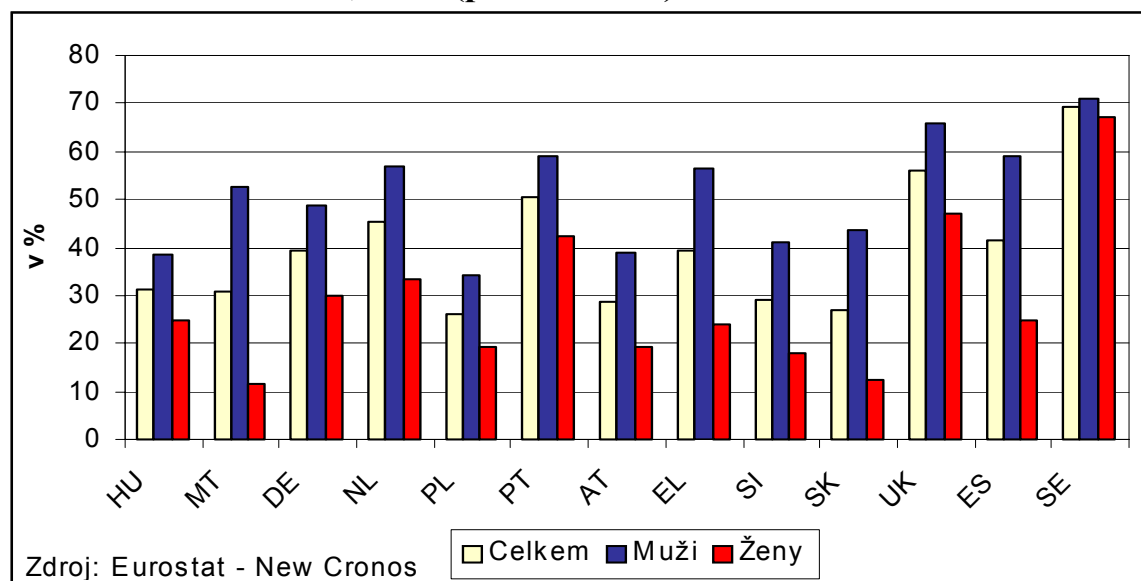
Rozdíly mezi jednotlivými státy jsou značné, na jedné straně v devíti zemích nedosahuje zaměstnanost v této věkové skupině ani třetiny počtu těchto osob (Belgie, Itálie, Lucembursko, Maďarsko, Malta, Rakousko, Polsko, Slovensko, Slovinsko) a naopak v sedmi zemích pracovala v minulém roce více než polovina osob v tomto věku (Dánsko, Estonsko, Kypr, Portugalsko, Finsko, Švédsko - 69,1 %! a Spojené království).

Graf 25.2: Míra zaměstnanosti starších pracovníků ve věku 55-64 let, mezinárodní srovnání, 2004

Poznámka: BE – Belgie, CZ – Česká republika, DK – Dánsko, EE - Estonsko, FI – Finsko, FR – Francie, IE - Irsko, IT – Itálie, CY – Kypr, LV - Lotyšsko, LT – Litva, LU – Lucembursko

Graf 25.3: Míra zaměstnanosti starších pracovníků ve věku 55-64 let, mezinárodní srovnání, 2004 (pokračování)

Poznámka: HU – Maďarsko, MT – Malta, DE – Německo, NL – Nizozemsko, PL – Polsko, PT – Portugalsko, AT – Rakousko, SI - Slovinsko, SK – Slovenská republika, UK – Velká Británie, ES – Španělsko, SE - Švédsko

Míra zaměstnanosti v ČR (42,7 %) je nadprůměrná a dosahuje vyšší úrovně než v Německu a podstatně vyšší úrovně než v ostatních třech sousedních zemích. Vyšší míru zaměstnanosti však ovlivňuje zejména mužská zaměstnanost, zatímco zaměstnanost žen v tomto věku je nižší než v průměru za EU-15, ale i za EU-25.

Růst míry zaměstnanosti byl v ČR dlouhodobě rychlejší než v zemích EU-25 resp. EU-15 (od roku 1998 to bylo o 5,6 procentního bodu proti 4,7 procentního bodu v EU-25, a 5,3 procentního bodu v EU-15); přírůstek míry zaměstnanosti však byl v některých zemích výrazně vyšší než v naší republice (např. ve Finsku o 14,7 procentního bodu a v Maďarsku o 13,8 procentního bodu).

Tabulka 24.1: Míra zaměstnanosti starších pracovníků ve věku 55-64 let (v %), mezinárodní srovnání, 1998, 2004

Země	1998	2004	Rozdíl 2004-1998
EU-25	35,8	40,5	4,7
EU-15	36,6	41,9	5,3
Eurozóna	:	:	:
Belgie	22,9	30,0	7,1
Česká republika	37,1	42,7	5,6
Dánsko	52,0	60,3	8,3
Estonsko	50,2	52,4	2,2
Finsko	36,2	50,9	14,7
Francie	28,3	37,3	9,0
Irsko	41,7	49,5	7,8
Itálie	27,7	30,5	2,8
Kypr	:	50,4	:
Litva	39,5	47,1	7,6
Lotyšsko	36,3	47,9	11,6
Lucembursko	25,1	30,8	5,7
Maďarsko	17,3	31,1	13,8
Malta	:	30,9	:
Německo	37,7	39,2	1,5
Nizozemsko	33,9	45,2	11,3
Polsko	32,1	26,2	-5,9
Portugalsko	49,6	50,3	0,7
Rakousko	28,4	28,8	0,4
Řecko	39,0	39,4	0,4
Slovensko	22,8	26,8	4,0
Slovinsko	23,9	29,0	5,1
Spojené království	49,0	56,2	7,2
Španělsko	35,1	41,3	6,2
Švédsko	63,0	69,1	6,1

Zdroj dat: Eurostat-New Cronos

26. Populace žijící pod hranicí chudoby před a po sociálních transferech

Význam a souvislosti indikátoru

Indikátor *Populace žijící pod hranicí chudoby před a po sociálních transferech* ukazuje efektivitu působení sociálních transferů, resp. jejich dopadu na osoby ohrožené chudobou. Osoby ohrožené chudobou jsou ty osoby, jejichž roční vyrovnaný disponibilní příjem je nižší než 60 % ročního národního vyrovnaného mediánového příjmu na spotřební jednotku. Tento indikátor vyjadřuje procentuální podíl osob (mužů, žen) ohrožených chudobou v příslušných věkových skupinách z celkového počtu osob (mužů, žen) v příslušných věkových skupinách. Výhodou tohoto relativního měření pomocí mediánu (a ne průměru) je to, že není příliš ovlivněno mezními hodnotami, nevýhodou je pak značná rozdílnost nastavených prahů ohrožení chudobou v různých zemích.

Metodika výpočtu indikátoru

Osoby ohrožené chudobou (žijící pod hranicí chudoby) jsou osoby s ročním vyrovnaným disponibilním příjmem (před a po zahrnutí všech sociálních transferů) nižším než 60 % ročního národního vyrovnaného mediánového příjmu na spotřební jednotku. Vyrovnaný mediánový příjem je definován jako celkový disponibilní příjem domácnosti vydělený svojí „ekvivalenční velikostí“ (ve vztahu k dané spotřební jednotce), která zohledňuje velikost a složení domácnosti, a je přisouzen každému členu domácnosti.

Hranice/práh příjmové chudoby představuje 60 % ročního národního vyrovnaného mediánového příjmu na spotřební jednotku EU. Spotřební jednotka podle EU (existuje i podle OECD) stupnice je definována následovně: první dospělý v domácnosti = 1,0; každý další dospělý v domácnosti (osoba starší 13 let) = 0,5; každé dítě (do 13 let včetně) = 0,3. Do příjmů se v rámci nových členských zemí zahrnují i příjmy v naturáliích.

Indikátor míry ohrožení chudobou (podíl osob ohrožených chudobou z celkového počtu osob) lze i dále diferencovat nejen podle věku a pohlaví, ale i podle typu domácnosti či ekonomické aktivity členů domácnosti.

Vývoj indikátoru v ČR

Údaje za ČR vycházejí ze šetření Mikrocensus 2002, které bylo provedeno Českým statistickým úřadem v roce 2003. Při tomto šetření byly zjišťovány příjmy domácností a osob za rok 2002.

Hranice/práh příjmové chudoby (po zahrnutí všech sociálních transferů) činil v roce 2002 ve 100 % vyjádření 123130 Kč a v 60 % 73878 Kč. Pod touto hranicí se nacházelo 822,2 tis. osob, což představovalo 8,13 % z celkového počtu osob v ČR.

Z hlediska pohlaví jsou chudobou více ohroženy ženy (9 %) než muži (7 %). Rozdíl mezi pohlavími se prohlubuje s rostoucím věkem. V kategorii nad 65 let byl podíl žen pod hranicí chudoby 6 % a podíl mužů 1 %.

Míra ohrožení chudobou u dětných domácností činila 11 %, u bezdětných 4 %. Nejvyšší míra ohrožení byla u neúplných rodin (30 %) a u rodin s 3 a více dětmi (20 %). V chudých domácnostech celkově žilo 15 % dětí do 15 let.

Z osob nad 16 let věku byla ohrožena chudobou 2 % zaměstnanců a 7 % osob samostatně výdělečně činných (sebezaměstnaných). Naproti tomu vysoký podíl chudých byl mezi nezaměstnanými (36 %) a ostatními ekonomicky neaktivními osobami kromě důchodců (13 %). Relativně malý podíl ohrožení chudobou figuroval u nepracujících důchodců (4 %).

Sociální transfery významně ovlivnily celkovou míru chudoby v ČR. Bez důchodů a ostatních sociálních transferů by žilo pod hranicí ohrožení chudobou 39 % osob ČR. Vyplacené důchody snížily tuto míru na 21 % a ostatní sociální transfery na konečných 8 %. Sociální transfery míru chudoby snížily o 31 procentních bodů. Největší vliv měly důchody, ostatní dávky vyplacené podle zákona o státní sociální podpoře, dávky nemocenského pojištění, podpora v nezaměstnanosti. Po zahrnutí důchodů do příjmů ostatní sociální transfery snížily chudobu o 13 procentních bodů.

Oproti ostatním státům má však ČR relativně vysokou koncentraci osob těsně nad prahem chudoby. Mezi 60 % a 70 % národního vyrovnaného mediánového příjmu se nalézalo 8 % osob, které představovaly skupinu možných budoucích chudých.

Mezinárodní srovnání

ČR je zemí s nejnižší hodnotou míry ohrožení chudobou (po zahrnutí sociálních transferů) v rámci všech zemí EU-25.

V průměru 15 % populace EU-15 bylo v roce 2000 klasifikováno jako ohrožených chudobou (na základě dat z ECHP - European Community Household Panel). Tato hodnota se významně liší v rámci EU, pohybuje se od 9 % ve Švédsku až do 21 % v Irsku. K zemím s nejvyšší mírou dětské chudoby (osoby do 15 let) patří jižní země: Španělsko, Itálie, Portugalsko (27 %) spolu s Velkou Británií a Irskem, naopak tuto specifickou míru má nejnižší Dánsko (5 %), dále Finsko a Švédsko.

V rámci zemí EU-10 za rok 2002 mělo nejvyšší hodnotu míry ohrožení chudobou Slovensko (21 %), nízké míry kromě ČR mělo také Maďarsko a Slovinsko (obě 10 %). Nejnižší dětská chudoba figurovala ve Slovinsku (7 %), nejvyšší na Slovensku (30 %).

Při posuzování vlivu sociálních transferů na výslednou hodnotu míry ohrožení chudobou z hlediska věku mají velký vliv důchody, po jejichž zahrnutí se rapidně zlepší výsledky pro věkovou skupinu 65 a více let (v průměru EU-15 z 85 % na 25 %, v průměru EU-10 z 85 % na 16 %). Celkový vliv transferů v rámci EU-15 redukuje výchozí míru ohrožení chudobou z 39 % na výsledných 15 %, v rámci EU-10 z 44 % na 15 %.

Tabulka 26.1: Populace žijící pod hranicí chudoby před a po sociálních transferech podle věkových skupin (v %), mezinárodní srovnání (státy EU 15), 2000

Země	Bez všech soc. transferů				Po zahrnutí důchodů				Po zahrnutí všech soc. transferů			
	Celkem	0-15	16-64	65+	Celkem	0-15	16-64	65+	Celkem	0-15	16-64	65+
EU-15	39	32	41	85	24	31	21	25	15	19	14	19
Belgie	38	26	28	91	23	26	21	29	13	12	10	26
Dánsko	31	18	20	93	21	18	17	44	11	5	8	29
Německo	39	31	28	86	21	31	20	16	11	14	10	12
Řecko	39	24	29	81	23	21	19	35	20	18	17	33
Španělsko	37	33	29	71	23	30	21	26	19	26	16	22
Francie	40	32	30	93	24	32	22	23	15	18	14	19
Irsko	36	36	29	77	30	36	25	48	21	26	16	44
Itálie	42	30	34	81	22	27	21	22	19	25	18	17
Lucembursko	40	38	31	88	23	36	22	10	12	18	12	7
Nizozemí	36	28	27	94	21	27	22	6	11	16	11	4
Rakousko	38	35	28	84	22	31	18	29	12	13	9	24
Portugalsko	37	39	28	74	24	31	21	33	20	27	16	30
Finsko	30	18	21	87	19	17	18	22	11	6	10	23
Švédsko	34	22	37		17	20	17		9	7	10	
Velká Británie	40	40	41	89	29	39	22	40	17	24	13	24

Poznámka: švédská data pro skupinu 65+ let jsou zahrnuta ve skupině 16-64 let

Zdroj dat: European Household Community Panel

Tabulka 26.2: Populace žijící pod hranicí chudoby před a po sociálních transferech podle věkových skupin (v %), mezinárodní srovnání (státy EU 10), 2002

Země	Bez všech soc. transferů				Po zahrnutí důchodů				Po zahrnutí všech soc. transferů			
	Celkem	0-15	16-64	65+	Celkem	0-15	16-64	65+	Celkem	0-15	16-64	65+
EU-10	44	38	38	85	26	34	25	16	15	20	14	8
ČR	39	35	30	89	21	33	19	9	8	15	7	4
Estonsko	42	32	34	86	25	29	25	20	18	18	18	16
Kypr	24	16	17	81	18	15	12	59	16	12	18	58
Lotyšsko	43	37	36	81	24	33	24	14	16	19	16	10
Litva	40	34	33	84	24	30	24	17	17	20	16	12
Maďarsko	32	22	24	84	15	27	12	7	10	13	9	8
Malta	30	29	24	70	20	28	17	27	15	21	13	20
Polsko	50	44	45	86	32	37	32	18	17	23	15	7
Slovinsko	36	24	30	81	16	18	15	21	10	7	10	19
Slovenská rep.	43	47	37	79	28	41	26	16	21	30	19	13

Poznámka: Kypr – data za rok 1997, Malta – data za rok 2000, SR – předběžná data

Zdroj dat: národní šetření jednotlivých států

27. Výdaje na výzkum a vývoj

Význam a souvislosti indikátoru

Výše výdajů na vědu a výzkum charakterizuje v každém státě především jeho vědeckotechnický rozvoj a souvisí i s úrovní vzdělanosti obyvatelstva a lidským potenciálem země. V oblasti výzkumu a vývoje je základním cílem České republiky zajistit její mezinárodní konkurenceschopnost jako znalostní společnosti. Spolu se vstupem do Evropské unie vstupuje do popředí i plné zapojení České republiky do rozhodovacích procesů výzkumu a vývoje v evropském kontextu.

Výzkum a vývoj je v České republice financován z mnoha zdrojů – ze zdrojů veřejných, ze zdrojů subjektů podnikatelské sféry, ze zahraničí a ze zdrojů soukromé neziskové sféry. V posledních letech sílí tlak společnosti na sociální „vykazatelnost“ výzkumů především v oblasti přínosů a využitelnosti vynakládaných zdrojů, a to jak veřejných, tak soukromých.

Cílem České republiky je zvýšit úroveň financování výzkumu a vývoje z veřejných zdrojů na úroveň 0,7 % HDP.

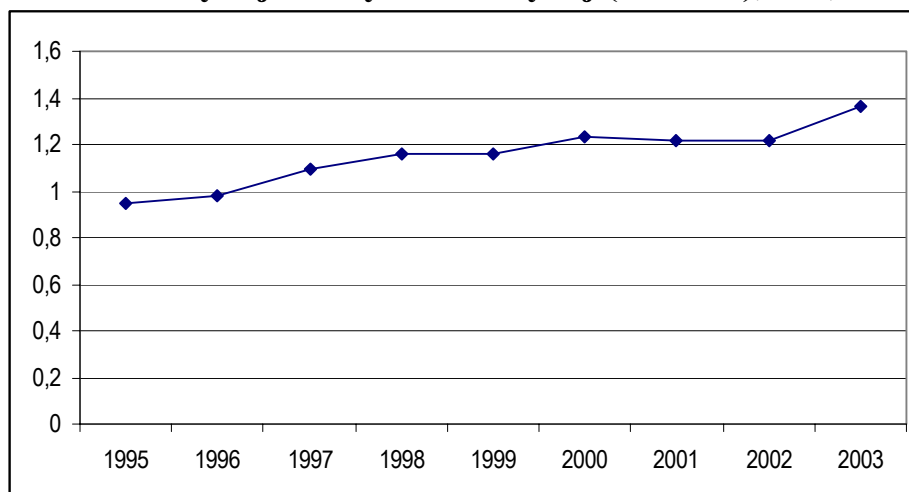
Metodika výpočtu indikátoru

Metodika výpočtu vychází z metodiky Eurostatu. Celkové výdaje na výzkum a vývoj (GERD) zahrnují výdaje z prostředků soukromých podniků (Business enterprise expenditure - BERD), výdajů institucí terciárního vzdělávání (Higher Education expenditure - HERD), veřejných „vládních“ výdajů (Government expenditure – GOVERD) a soukromých neziskových institucí (PNDR). Veškeré údaje se uvádějí jako procento hrubého domácího produktu. Údaje vycházejí z dat vyplněných každoročně do výkazu EUROSTATu a jsou rozčleněny podle zdrojů financování.

Vývoj indikátoru v ČR

Vývoj výdajů na výzkum a vývoj v České republice jako procento HDP popisuje následující graf.

Graf 27.1: Výdaje na výzkum a vývoj (% HDP), ČR, 1995-2003

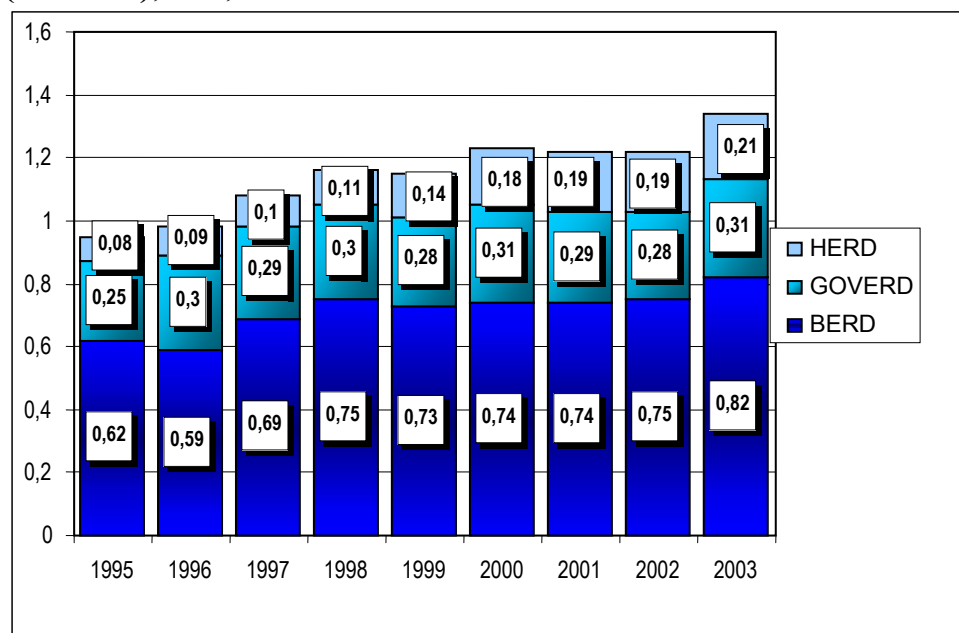
Zdroj dat: Eurostat

Výdaje na výzkum a vývoj v České republice jako % HDP rok do roku narůstají. Ke stagnaci došlo ve sledovaném období pouze mezi roky 1998 a 1999, k mírnému poklesu mezi roky 2000 a 2001. V ostatních letech meziročně výdaje narůstaly, největší nárůst byl zaznamenán mezi roky 2002 a 2003, kdy se jednalo o nárůst o 0,14 procentního bodu.

Z pohledu struktury výdajů na výzkum a vývoj nejvyšší prostředky jsou v České republice vynakládány ze zdrojů podniků (0,82 % HDP v roce 2003), výdaje veřejných škol a výdaje ze státního rozpočtu činily v roce 2003 celkem 0,52 % HDP (z toho 0,31 % HDP byly výdaje ze státního rozpočtu a 0,21 % HDP výdaje vysokých škol).

Výdaje podniků vykazují od roku 1999 stálý nárůst, případně stagnaci, k nejvyššímu nárůstu došlo mezi roky 2002 a 2003 (o cca 0,7 procentního bodu). Obdobný vývoj vykazují i výdaje vysokých škol, které ovšem narůstají již od roku 1996, největší nárůst opět nastal mezi roky 2002 a 2003 (o cca 0,2 procentního bodu).

Graf 27.2: Struktura výdajů na výzkum a vývoj podle zdrojů financování (% HDP), ČR, 1995-2003

Poznámka: HERD – výdaje institucí terciárního vzdělávání; GOVERD – veřejné „vládní“ výdaje; BERD – výdaje z prostředků soukromých podniků

Zdroj dat: Eurostat

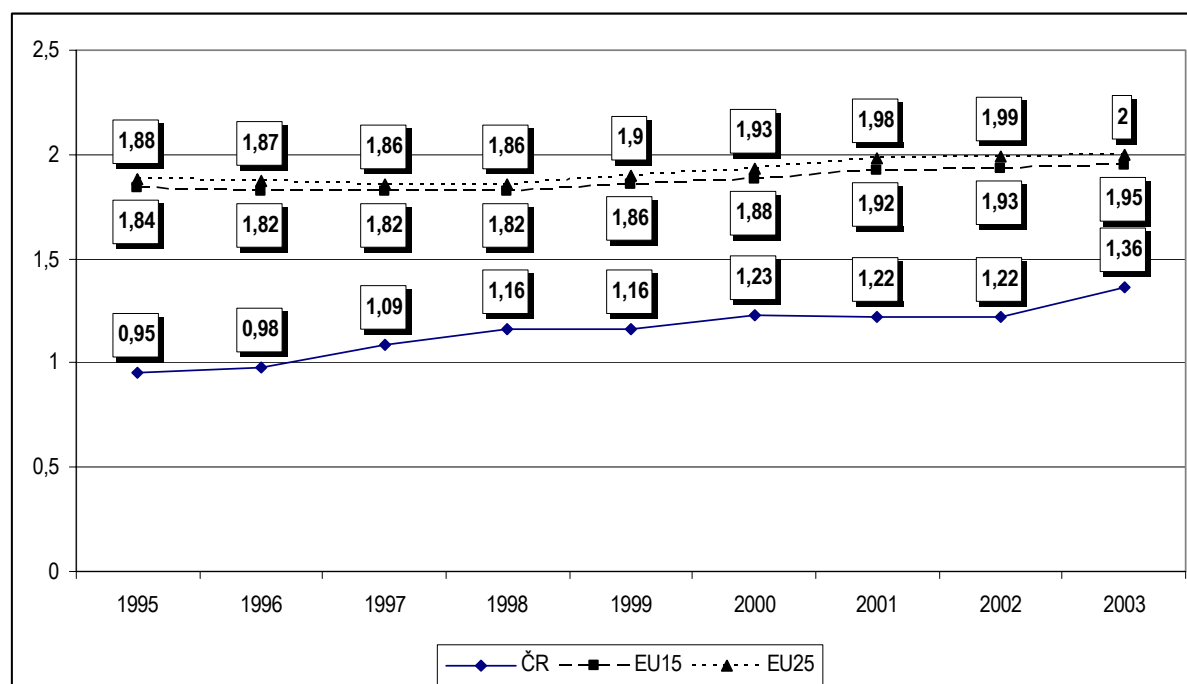
Výdaje na výzkum a vývoj ze státního rozpočtu jsou přímo závislé na celkové finanční situaci státu a na celkové výši státního rozpočtu, proto se v nich mnohem více odrážejí „výkyvy“ v ekonomické situaci země. Ve vztahu k HDP bylo na výzkum a vývoj vynaloženo ze státního rozpočtu (bez výdajů vysokých škol) celkem 0,25–0,31 % výdajů. K většímu poklesu došlo v roce 1999, kdy tyto výdaje poklesly o cca 0,2 procentního bodu na celkem 0,28 % HDP.

Mezinárodní srovnání

V mezinárodním srovnání vydává Česká republika na výzkum a vývoj menší částky ve vztahu k HDP, než je celoevropský průměr. Je však nutné zdůraznit, že hodnot nižších než Česká republika dosahují prakticky všechny nové země Evropské unie a i některé další země – např. Estonsko, Španělsko, Irsko, Kypr, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Polsko, Portugalsko a Slovensko.

Zatímco podíl výdajů na výzkum a vývoj jako podíl HDP v Evropské unii v posledních letech narůstá velmi pomalu, v České republice byl v roce 2003 zaznamenán poměrně vysoký nárůst.

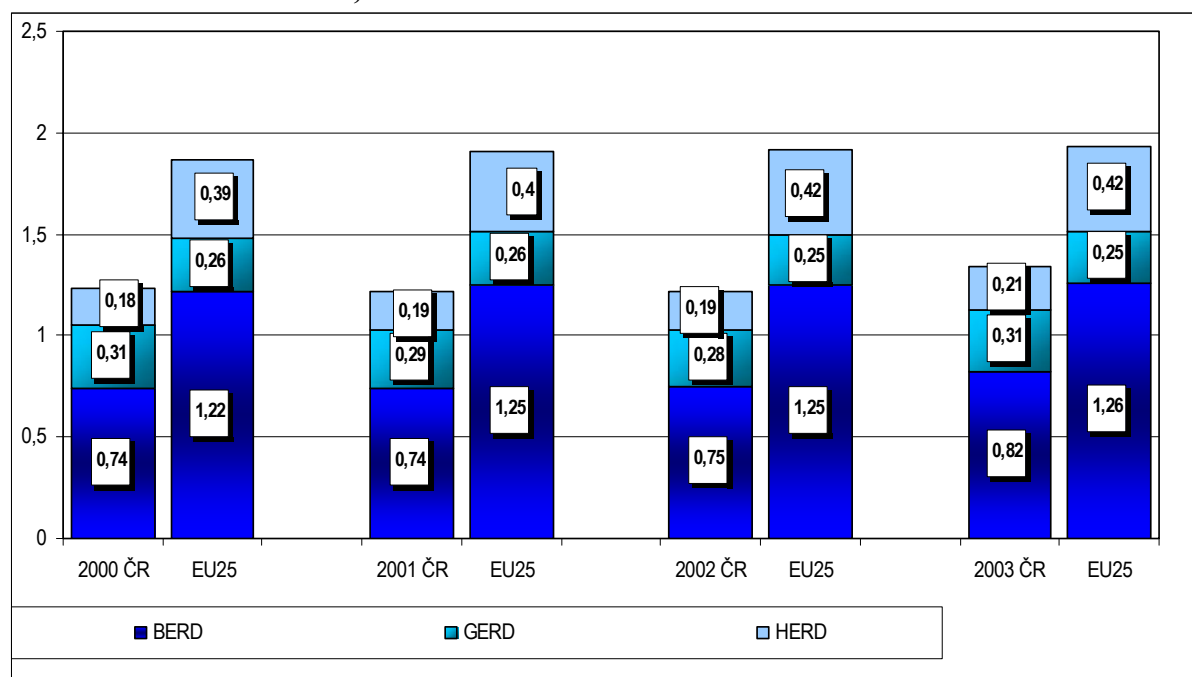
Graf 27.3: Výdaje na výzkum a vývoj (% HDP), mezinárodní srovnání, 1995-2003

Zdroj dat: Eurostat

Zatímco země Evropské unie vynakládají na výzkum a vývoj mnohem více prostředků ze soukromých zdrojů než Česká republika, jsou naopak výdaje České republiky ze státního rozpočtu (po odečtu výdajů vysokých škol) vyšší. Situace by se ale i v České republice měla postupně měnit vzhledem k tomu, že se projevují stále silnější tendence financovat vědu a výzkum ve větší míře ze soukromých zdrojů.

Graf 27.4: Výdaje na výzkum a vývoj podle zdrojů financování (% HDP), mezinárodní srovnání, 1995-2003

Poznámka: HERD – výdaje institucí terciárního vzdělávání; GOVERD – veřejné „vládní“ výdaje; BERD – výdaje z prostředků soukromých podniků

Zdroj dat: Eurostat

28. Nejvyšší dosažené vzdělání

Význam a souvislosti indikátoru

Nejvyšší dosažené vzdělání je indikátor hodnotící celkovou vzdělanost obyvatelstva. Úroveň vzdělanosti patří mezi faktory, které se na jedné straně výrazně podílejí na formování profilu úspěšnosti jednotlivce, na druhé straně úroveň vzdělanosti významně ovlivňuje kvalitu lidských zdrojů společnosti. Kvalitní lidské zdroje jsou základním předpokladem pro další úspěšný rozvoj celé ekonomiky země a působí na její celkovou prosperitu. Ukazatel nejvyšší dosažené vzdělání je jedním ze základních ukazatelů možného potenciálu státu.

Do popředí vystupuje zejména potřeba znalosti úrovně vzdělanosti mladé populace, která v budoucnu vstoupí na trh práce a která ovlivní prosperitu společnosti v budoucnu. Z tohoto důvodu se zaměřujeme především na mladou populaci ve věku 20-24 let.

Metodika výpočtu indikátoru

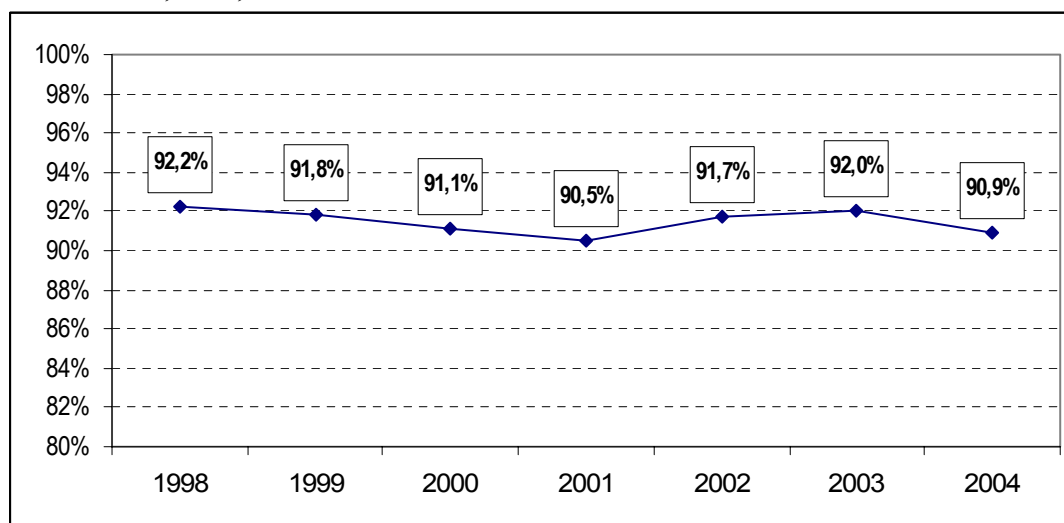
Nejvyšší dosažené vzdělání je indikátor vycházející jak z metodiky Českého statistického úřadu, tak z metodiky OECD a Eurostatu. Nejvyšší dosažené vzdělání je uváděné ve členění podle kategorií ISCED-97 (mezinárodní standardní klasifikace vzdělání). Pro populaci ve věku 20-24 let má smysl uvádět podíl populace s alespoň vyšším sekundárním vzděláním (ISCED 3 a vyšší – v našich poměrech se jedná o střední vzdělání, střední odborné vzdělání, vyšší odborné vzdělání a vysokoškolské vzdělání, tedy veškeré vzdělání od úrovně výučního listu a studia na středních odborných školách zakončených závěrečnou zkouškou), které tuto populaci nejlépe charakterizuje. Pro populaci starší se uvádí i ukazatel podíl populace s terciárním vzděláním, což v mladé populaci nemá smysl uvádět vzhledem k tomu, že část populace je stále ve vzdělávacím procesu a nemá dosud studium na vysoké škole ukončeno.

Veškeré údaje, jak v českých poměrech, tak v mezinárodním srovnání, vycházejí z Labour Force Survey.

Vývoj indikátoru v ČR

Vývoj vzdělanosti mladé populace ve věku 20-24 let popisuje následující graf.

Graf 28.1: Podíl populace ve věku 20-24 s alespoň vyšším sekundárním vzděláním, ČR, 1998-2004

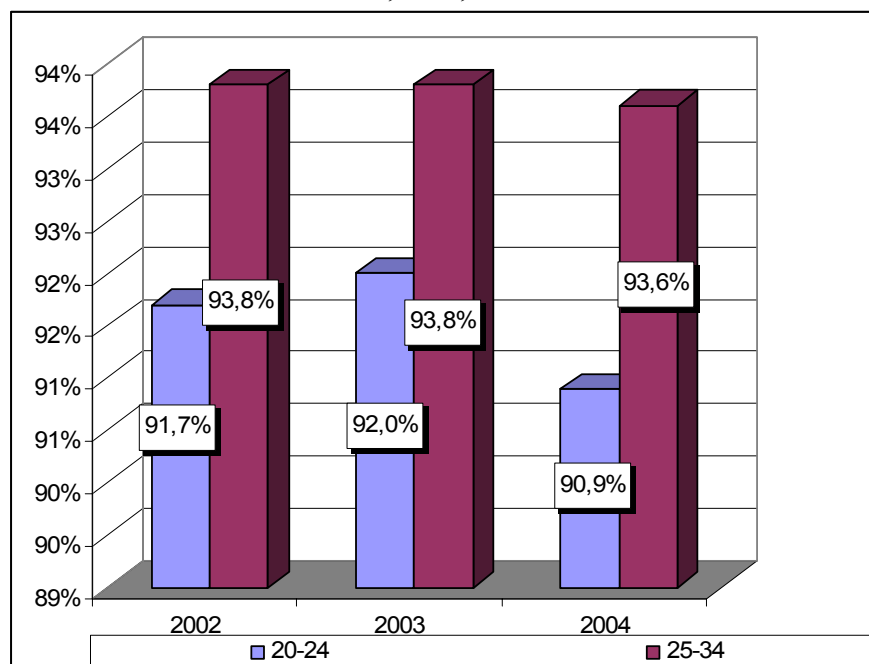
Zdroj dat: Eurostat

V České republice je vzdělanost obyvatel poměrně vysoká – za celé období nepoklesla hodnota ukazatele pod úroveň 90 %. V letech 1998-2004 se podíl obyvatel ve věku 20-24 let, kteří dosáhli alespoň vyššího sekundárního vzdělání, pohyboval v rozmezí 90,5–92,2 %. Neznamená to však, že zbývající část populace by měla vystudovanou pouze základní školu – v českém vzdělávacím systému existují i obory určené pro žáky, kteří dokončili školy pro mentálně hendikepované (tedy zvláštní a pomocné školy) a pro žáky, kteří ukončili základní školu v nižším než posledním ročníku – tyto obory se v minulosti započítávaly do kategorie ISCED 2, v mezinárodním srovnání se tedy nejednalo o vyšší sekundární vzdělání. Navíc ve věkové kategorii 20-24 let jsou zahrnuti i dosavadní studenti středních škol, kteří dosud studium neukončili z různých důvodů – měli v minulosti odklad povinné školní docházky, opakovali ročník, přestoupili na jinou školu do nižšího ročníku, apod.

Mírné odchylky v jednotlivých letech (vzhledem k poměrně malým odchylkám se zde nedá hovořit o trendu) jsou způsobeny změnami ve vzdělávacím systému – postupným nárůstem počtu žáků, kteří na počátku své vzdělávací dráhy získávají odklad povinné školní docházky, dále postupnou změnou struktury žáků středních škol (vyšší podíl žáků v „delších – maturitních“ oborech oproti „kratším – nematuritním“) a v neposlední řadě se zde projevuje i trend posledních let – prodlužování si délky středoškolského studia většinou přestupy žáků do jiných oborů zpravidla do nižších ročníků.

Pro porovnání, v populaci o něco starší (25-34 let) je podíl obyvatel s alespoň vyšším sekundárním vzděláním již vyšší – v posledních třech letech se pohybuje na úrovni cca 94 %. V tomto podílu jsou již zahrnuti i ti, kteří si postupně vzdělání doplnili.

Graf 28.2: Podíl populace ve věku 20-24 a 25-34 s alespoň vyšším sekundárním vzděláním, ČR, 2002-2004

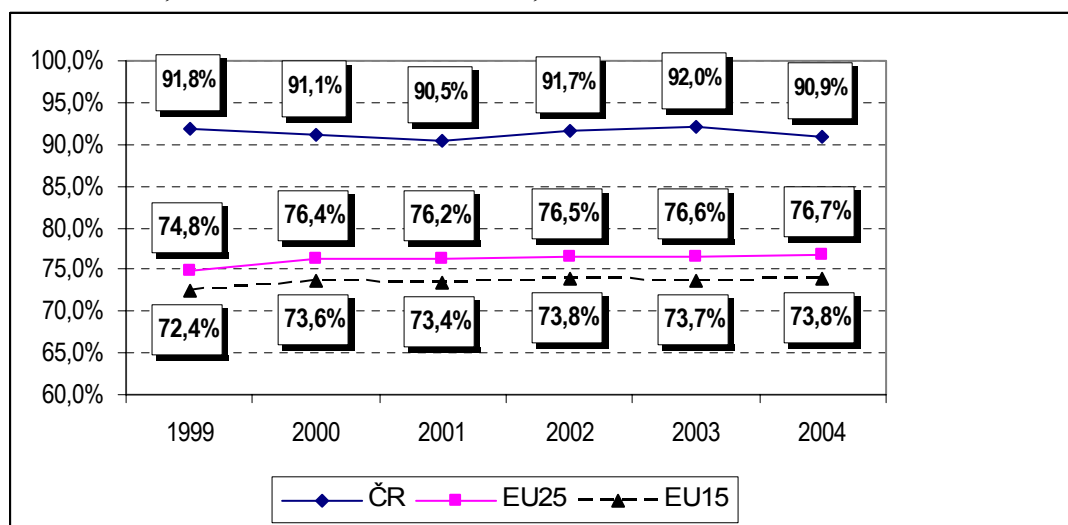
Zdroj dat: Český statistický úřad – Výběrové šetření pracovních sil

Mezinárodní srovnání

V mezinárodním srovnání dosahuje Česká republika ve sledovaném indikátoru velice příznivých hodnot – větší podíl obyvatel s vyšším sekundárním vzděláním dosahuje v roce 2004 pouze Slovensko (91,3 %) a hodnot blížících se devadesáti procentní hranici již pouze Slovinsko (89,7 %). V některých zemích, např. v Portugalsku a na Maltě, nedosahuje vyššího sekundárního vzdělání ani polovina populace ve věku 20-24 let.

Z následujícího grafu je patrné, že v porovnání s průměrnými hodnotami zemí v Evropské unii dosahuje Česká republika vysoce nadprůměrných hodnot. Je také zřejmé, že vstup postkomunistických zemí do Evropské unie příznivě ovlivnil hodnotu tohoto indikátoru a došlo k navýšení podílu populace s alespoň vyšším sekundárním vzděláním o cca 3 procentní body.

Graf 28.3: Podíl populace ve věku 20-24 s alespoň vyšším sekundárním vzděláním, mezinárodní srovnání, 1999-2004

Zdroj dat: Eurostat

29. Přístup k internetu

Význam a souvislosti indikátoru

Indikátor na základní úrovni vykazuje korelaci s úrovní informační společnosti. Přístup k internetu je jednou z podmínek, kterou je nutné splnit na cestě k informační společnosti.

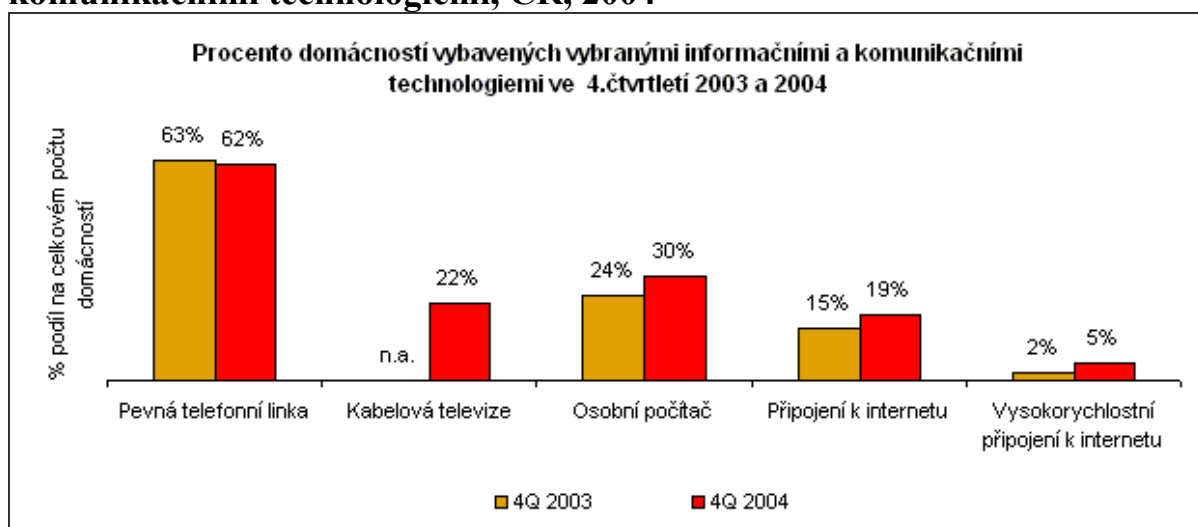
Metodika výpočtu indikátoru

Metodika vychází z dokumentu Information Society Statistics at the Czech Statistical Office (viz www.czso.cz). Šetření prováděná Českým statistickým úřadem pokrývají celou šíři problematiky (domácnosti, podnikatelský sektor, i veřejnou správu), jsou zajištěna statistickými šetřeními na základě zákona o státní statistické službě. Základní kategorie sledování jsou: infrastruktura ICT, penetrace ICT, využití ICT a důsledky využívání.

Vývoj indikátoru v ČR

Ve 4. čtvrtletí 2004 mělo doma k dispozici osobní počítač v průměru 30 % domácností (tj. v absolutním vyjádření přibližně 1200 tis. domácností), nejvíce to byly pražské domácnosti (42 %), nejméně domácnosti v Olomouckém (18 %) a Ústeckém kraji (22 %). Přibližně každá druhá domácnost ze tří, která měla doma osobní počítač měla i připojení k internetu. V ČR tedy mělo připojení k internetu ve 4. čtvrtletí 2004 v průměru 19 % domácností (přibližně 800 tis. domácností), z toho čtvrtina z nich vysokorychlostní (přibližně 180 tis. domácností). Největší procento domácností s připojením k internetu bylo v Praze (35 %), nejmenší v Olomouckém (13 %) a Zlínském kraji (14 %).

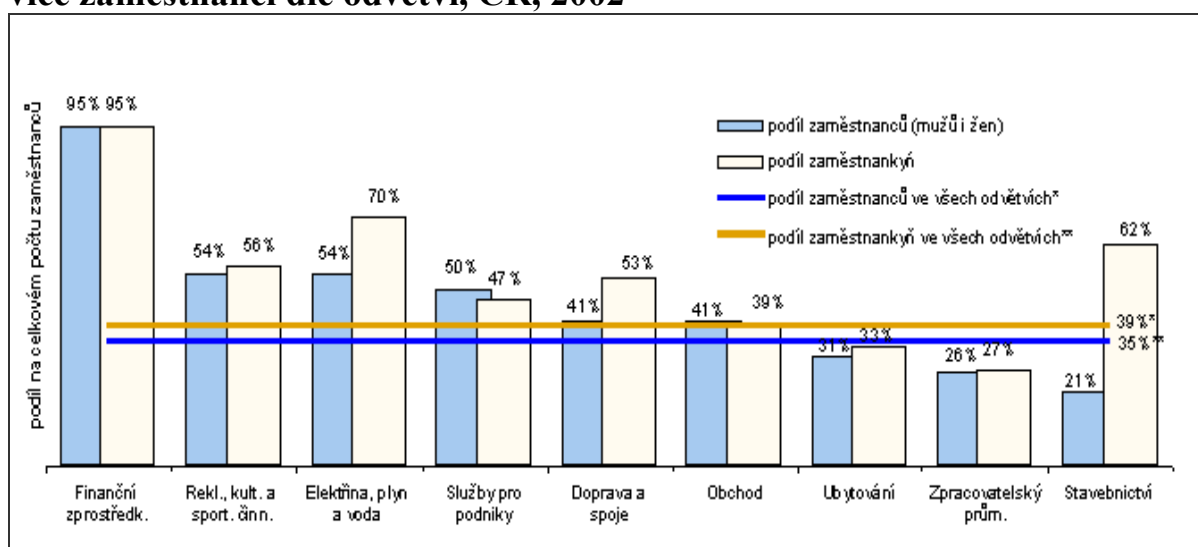
Graf 29.1: Procento domácností vybavených vybranými informačními a komunikačními technologiemi, ČR, 2004

Zdroj dat: Český statistický úřad

S počítačem pracuje v našich firmách a podnicích více než jedna třetina všech zaměstnanců a připojení k internetu má přibližně jedna čtvrtina z nich.

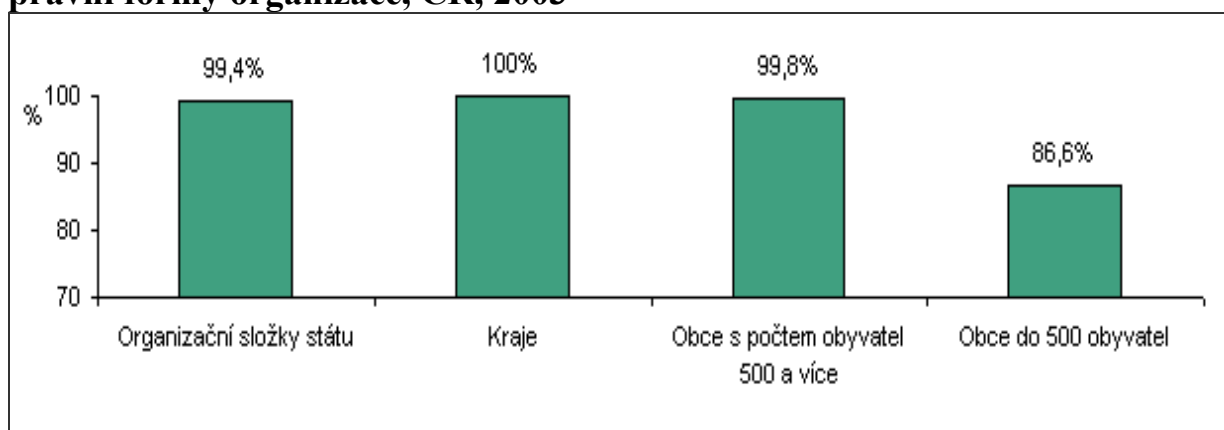
Graf 29.2: Podíl zaměstnanců (mužů i žen) a zaměstnankyň používajících ke své práci počítač (nejméně 1x týdně) v ekonomických subjektech s 10 a více zaměstnanci dle odvětví, ČR, 2002

Zdroj dat: Český statistický úřad

Je možné konstatovat, že drtivá většina institucí veřejné správy má připojení k internetu. Nejhorší situace v připojení k internetu byla u obcí s počtem obyvatel 499 a méně, kde připojení k internetu nemělo 86,6 % z nich.

Graf 29.3: Procento orgánů veřejné správy s připojením k internetu, podle právní formy organizace, ČR, 2003

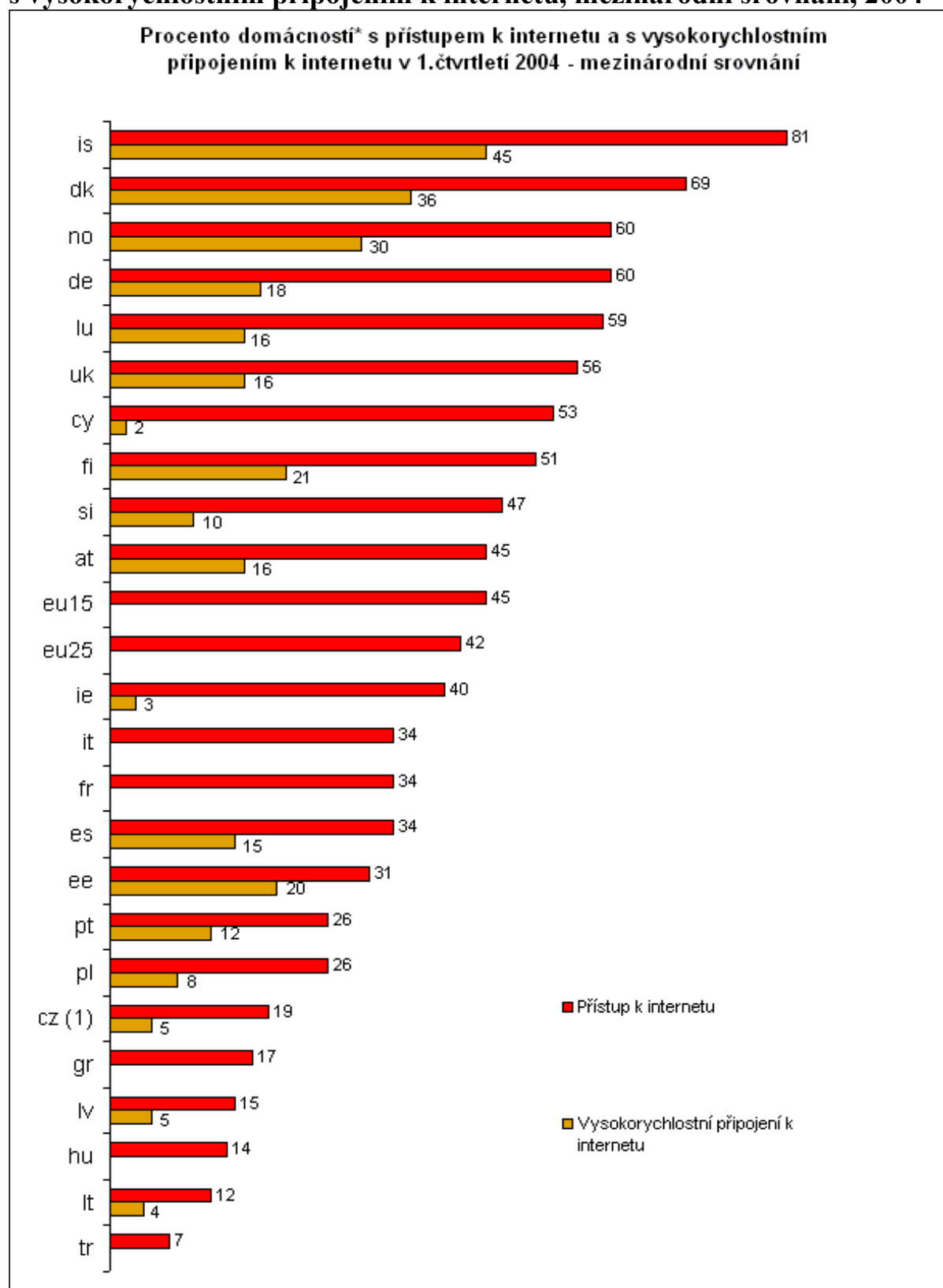

Zdroj dat: Český statistický úřad

Mezinárodní srovnání

Ve srovnání s EU je Česká republika zatím hluboce pod průměrem, neboť v EU má připojení k internetu zhruba 42 % domácností.

Graf 29.4: Procento domácností s přístupem k internetu a s vysokorychlostním připojením k internetu, mezinárodní srovnání, 2004

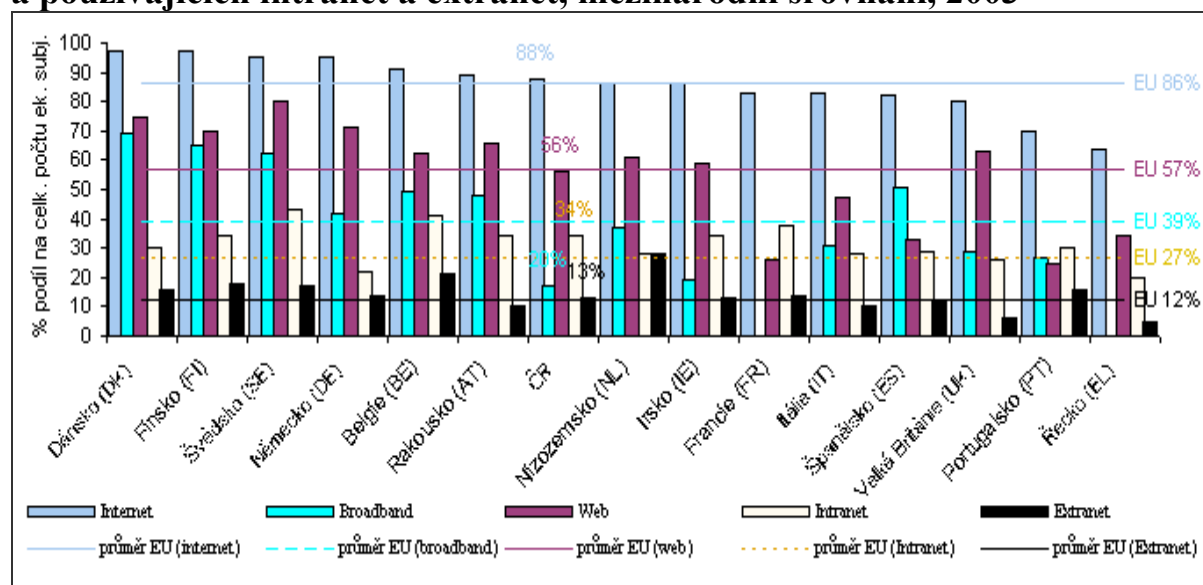

Poznámka: is – Island, dk – Dánsko, no – Norsko, de – Německo, lu – Lucembursko, uk – Velká Británie, cy – Kypr, fi – Finsko, si – Slovinsko, at – Rakousko, ie – Irsko, it – Itálie, fr – Francie, es – Španělsko, ee – Estonsko, pt – Portugalsko, pl – Polsko, cz – Česká republika, gr – Řecko, lv – Lotyšsko, hu – Maďarsko, lt – Litva, tr – Turecko

Zdroj dat: Eurostat

V používání webových stránek a internetu se české firmy a podniky řadí k průměru EU.

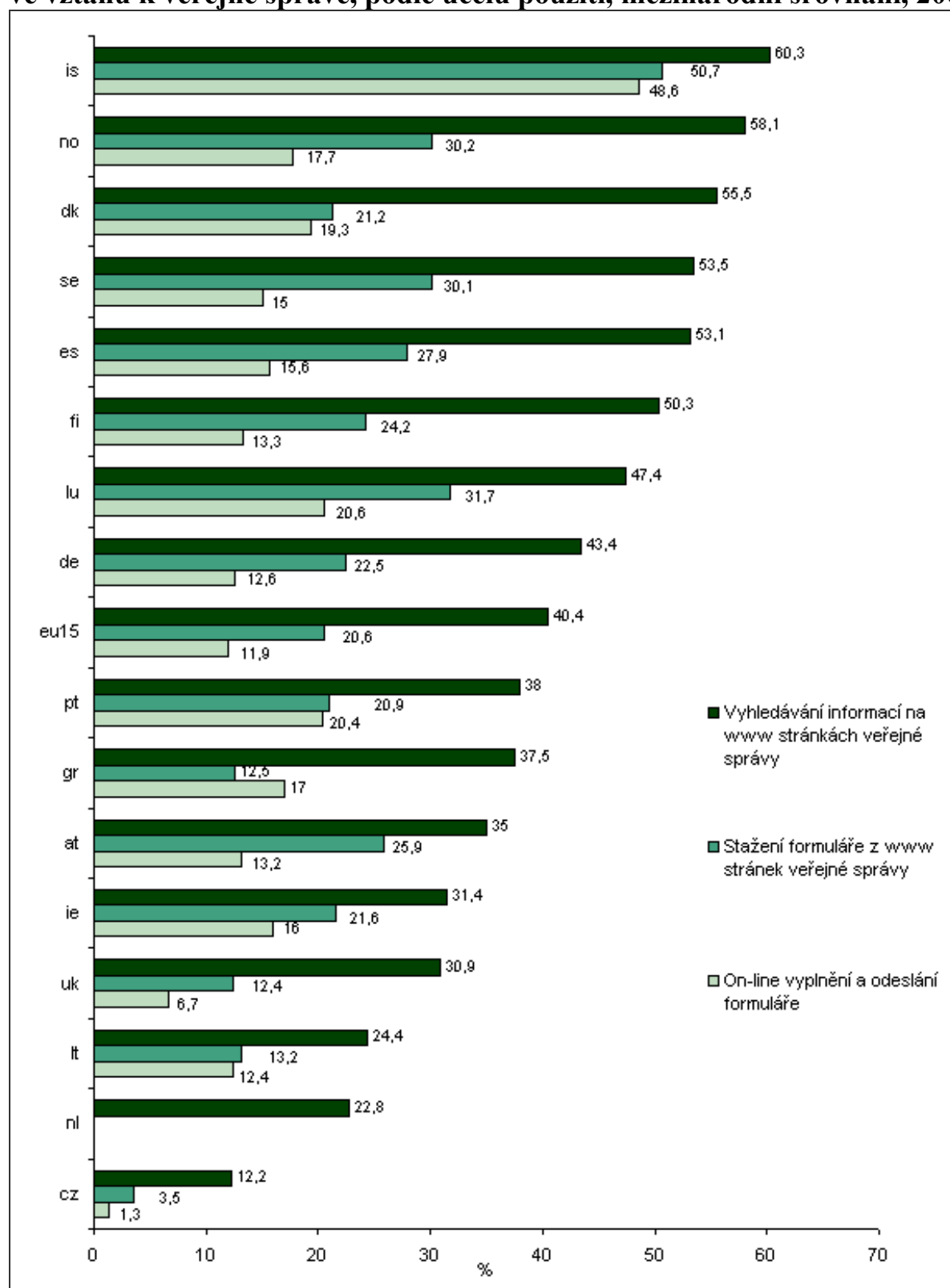
Graf 29.5: Podíl ekonomických subjektů s deseti a více zaměstnanci s připojením k internetu, broadbandem, prezentací na webových stránkách a používajících intranet a extranet, mezinárodní srovnání, 2003

Zdroj dat: Eurostat

Procento uživatelů internetu, kteří použili internet ve vztahu k veřejné správě, je v České republice velmi nízké.

Graf 29.6: Procento uživatelů internetu (jednotlivců), kteří použili internet ve vztahu k veřejné správě, podle účelu použití, mezinárodní srovnání, 2003

Poznámka: is – Island, dk – Dánsko, no – Norsko, de – Německo, lu – Lucembursko, uk – Velká Británie, fi – Finsko, at – Rakousko, ie – Irsko, es – Španělsko, pt – Portugalsko, pl – Polsko, cz – Česká republika, gr – Řecko, It – Itálie, nl - Nizozemsko
Zdroj dat: Eurostat

30. Celková zahraniční rozvojová spolupráce

Význam a souvislosti indikátoru

Zapojení země do zahraniční rozvojové spolupráce charakterizuje její připravenost konkrétně napomáhat řešení globálních problémů lidstva a k nastolení dlouhodobě udržitelného rozvoje v souladu s programy a závazky vyplývajících z dokumentů OSN a závěrů velkých mezinárodních konferencí k této problematice. Česká republika jako členská země EU a OECD má pozorovatelský statut ve Výboru pro rozvojovou spolupráci OECD (DAC), který hraje klíčovou koordinační úlohu mezi největšími světovými poskytovateli rozvojové pomoci. Pro kvantifikaci zahraniční rozvojové spolupráce je používán ukazatel *Oficiální rozvojová pomoc* vztažený k *hrubému národnímu důchodu* (ODA/HND). Tento ukazatel je jednoznačně definovaný a je všeobecně mezinárodně uznávaný jako hlavní (srovnávací, hodnotící) parametr rozvinutých (dárcovských) ekonomik z hlediska rozvojové spolupráce.

Dle povahy příjemce prostředků se oficiální zahraniční rozvojová pomoc České republiky dělí na dvoustrannou (bilaterální – poskytovanou přímo rozvojové zemi) a mnohostrannou (multilaterální – poskytovanou prostřednictvím příslušné mezinárodní organizace). V celkovém objemu prostředků poskytnutých ČR na ODA v letech 2003 a 2004 převažoval podíl příspěvků na bilaterální rozvojovou pomoc (57 %) nad pomocí multilaterální (37 %).

Metodika výpočtu indikátoru

Do celkové zahraniční rozvojové spolupráce (ZRP) jsou dle metodiky OECD zahrnuty: rozvojové projekty, humanitární pomoc, pomoc uprchlíkům, oddlužení, platby do OSN a dalších mezinárodních organizací, platby do mezinárodních finančních institucí a platby do EU, a to buď v plné výši příspěvku do příslušné organizace, nebo podílem, charakterizujícím rozvojovou dimenzi příslušné mezinárodní organizace.

V souladu s mezinárodními standardy je do ZRP zahrnována jak pomoc rozvojovým zemím (označována jako ODA – Official Development Assistance, oficiální rozvojová pomoc), tak pomoc tzv. transformujícím se zemím (označována jako OA – Official Assistance, oficiální pomoc). Vzhledem k převažujícímu významu ODA a dokončování transformace v řadě zemí není již OA ve statistikách uváděna a je absorbována do ODA. Souhrnným ukazatelem zahraniční rozvojové spolupráce je tedy poměrový ukazatel ODA/HND.

Vývoj indikátoru v ČR

ZRS ČR vykazuje v posledních letech trvalý nárůst. Ten je v souladu s „Koncepcí zahraniční rozvojové pomoci ČR na léta 2002–2007“ a z ní vyplývající role nastupujícího dárce. Motivace pro zvyšování ZRS vyplývá rovněž z členstvím ČR v EU a ze závazků přijímaných v této oblasti v rámci unie. Vedle navyšování vlastního objemem prostředků, které jsou na rozvojovou pomoc v ČR určeny, byl v ČR zaznamenán také pokrok ve zvládnutí mezinárodní metodiky statistického vykazování pomoci.

Tabulka 30.1: Objem finančních prostředků vydaných na zahraniční rozvojovou spolupráci za léta 2002 – 2004 a předpoklad na období 2005 – 2008 (v mil. Kč), ČR

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
ODA	1485	2556	2814	3051	3302	3423	3779
HND*	2284615	2532400	2611500	277000	2957000	3157000	3381000
ODA/HND	0,065 %	0,101%	0,11 %	0,11 %	0,11 %	0,11 %	0,11 %

Poznámka: * na základě předpokladu Ministerstva financí ČR.

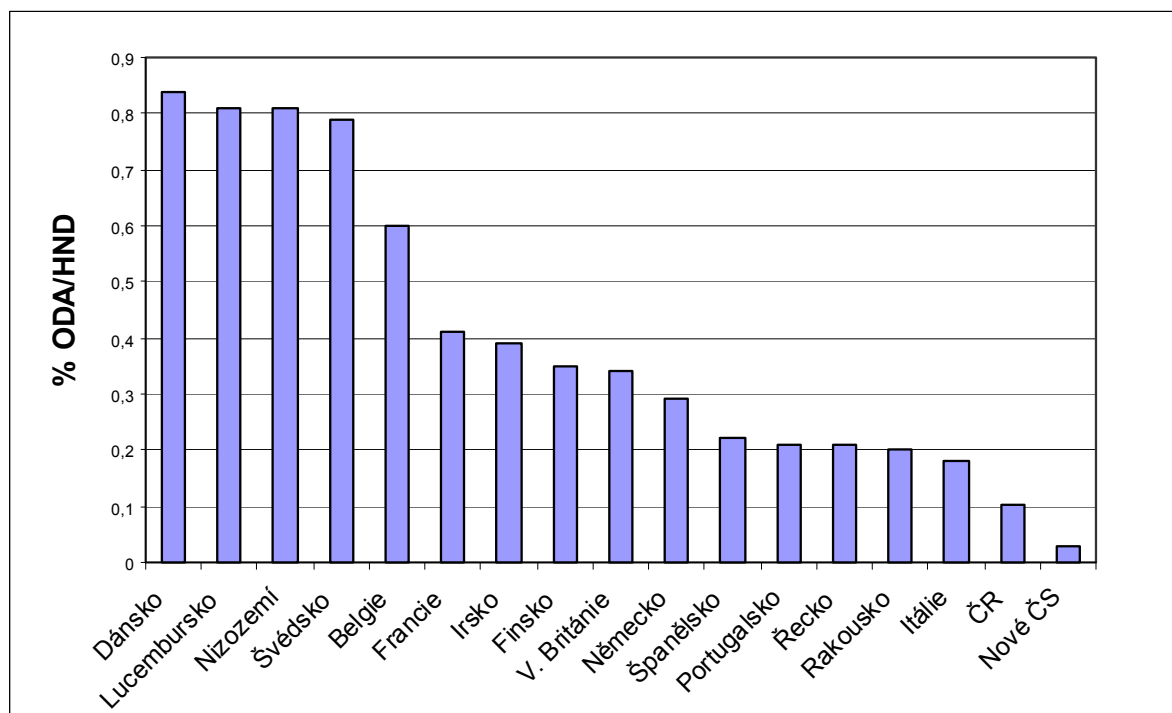
Česká republika vykazuje oficiální rozvojovou pomoc za rok 2004 ve výši 2,8 mld.Kč, což odpovídá cca 0,108 % HND. Na Českou republiku, jako člena Evropské unie, se vztahují závěry Rady pro všeobecné záležitosti a vnější vztahy (GAERC) z května 2005 a Evropské rady (červen 2005), kde jsou definovány nové cíle na výši ODA. Nové členské země by měly „usilovat o navyšování rozvojové pomoci na úroveň 0,17 % hrubého národního důchodu do roku 2010 a poté na úroveň 0,33 % hrubého národního důchodu do roku 2015“. Jedná se o velmi ambiciózní cíl.

Mezinárodní srovnání

Česká republika v roce 2003 poprvé dosáhla podílu české ODA na HND ve výši 0,10 %, což je nejvyšší hodnota z nastupujících dárců (např. Slovensko 0,05 %) a hodnota mířící např. k úrovni Itálie (0,17 % v roce 2003) nebo Rakouska (0,19 % v roce 2002).

Přiložené grafy převzaté ze statistiky OECD z 11.4.2005 ukazují objemy ODA a poměr ODA/HND u nejvýznamnějších dárců - členských zemí DAC (EU – 15, USA, Kanada, Švýcarsko, Austrálie, Nový Zéland) v roce 2004.

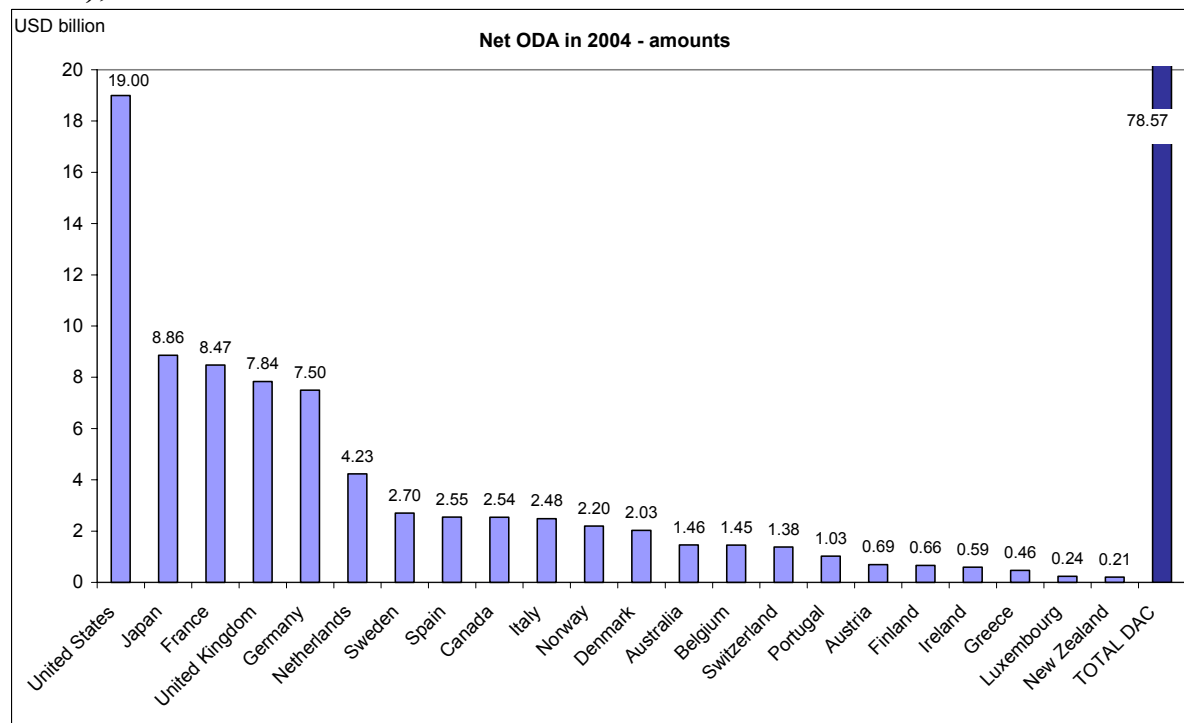
Graf 30.1: Úroveň ODA, mezinárodní srovnání (členské země EU), 2003

Poznámka: nové ČS – EU-10

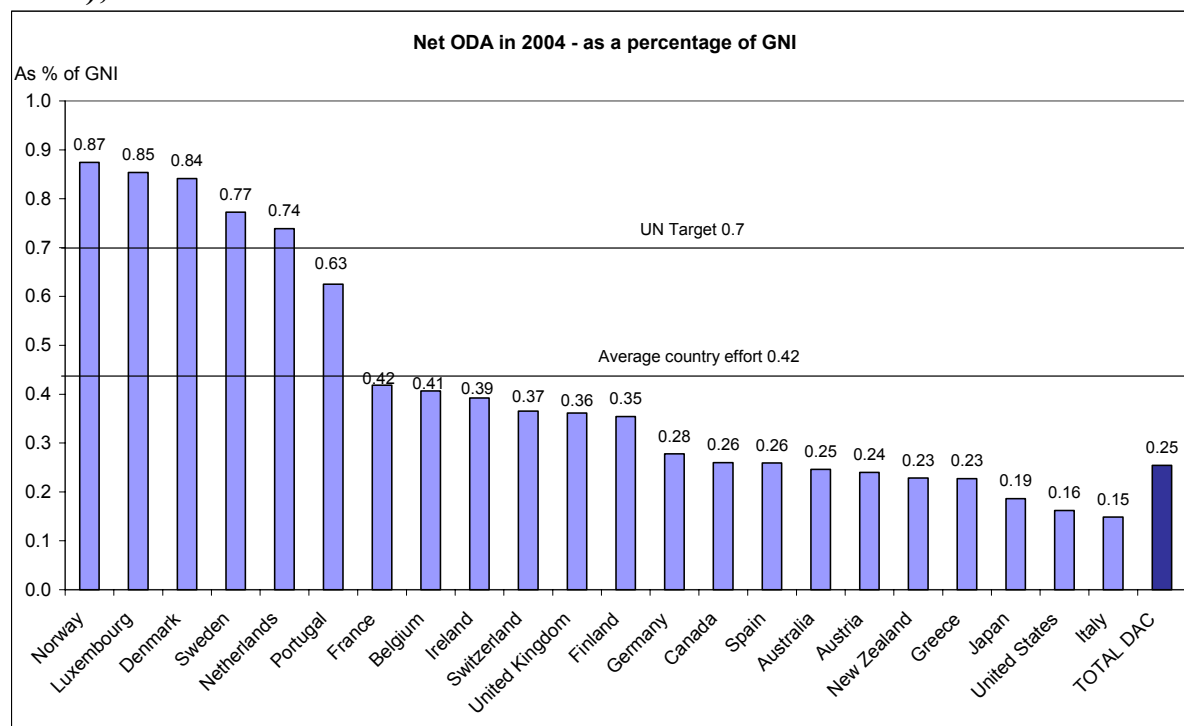
Zdroj dat: OECD/DAC Výroční zpráva 2004, statistické přílohy

Graf 30.2: Úroveň ODA (bil USD), mezinárodní srovnání (členské země DAC), 2004

Zdroj dat: OECD/DAC Výroční zpráva 2004, statistické přílohy

Graf 30.3: Úroveň ODA (% HDP), mezinárodní srovnání (členské země DAC), 2004

Zdroj dat: OECD/DAC Výroční zpráva 2004, statistické přílohy

31. Dostupnost veřejných služeb kultury

Význam a souvislosti indikátoru

Výsledkem historického vývoje v prostoru ČR je skutečnost, že jako „kultura“ není obecně vnímána pouze umělecká činnost nebo její výsledky, ale i poznávací, osvětové, zájmové a vzdělávací aktivity činnost muzeí, galerií a knihoven, veřejně přístupné památkové objekty; stejně tak i spolková činnost, tradice a zvyky, dokonce i přírodní a urbanizované prostředí individuálního života. Kultura je proto velmi strukturovanou oblastí různých individuálních, skupinových i společenských zájmů, aktivit a činností, která podstatnou měrou napomáhá identifikaci a rozvoji jednotlivce a zároveň integraci občanské společnosti, významná je i její sociální a komunikační funkce.

Je samozřejmé, že nezanedbatelný vliv na skutečně deklarované potřeby a zájmy lidí v oblasti kultury má i obecnější charakter (ekonomický, demografický, geografický, historický) sídla či regionu – tzn. mj. i úroveň zaměstnanosti (pracovních příležitostí), ekonomická úroveň domácností a struktura jejich výdajů, stav technické infrastruktury v území, dopravní dostupnost kulturních příležitostí apod.

Takto vymezená oblast kultury ovšem značně překračuje rámec zákonem stanovených kompetencí a odpovědnosti ministerstev či jiných správních úřadů nebo územní samosprávy; rovněž ji lze obtížně redukovat na odvětví ekonomiky nebo hospodářství.

Reforma veřejné správy a reforma veřejných rozpočtů po roce 2000 radikálním způsobem změnila odpovědnost jednotlivých složek veřejné správy za oblast kultury, stejně jako změnila systém financování kultury z veřejných rozpočtů. Přijímáním nových zákonů postupně došlo k zásadnímu oddělení finančních prostředků státního rozpočtu a finančních prostředků rozpočtů územní samosprávy. Odlišuje se i systém rozhodování o výdajích rozpočtu státu a rozpočtů územní samosprávy. Reforma veřejné správy znamenala i změnu systém a pojetí úlohy státu a územní samosprávy v organizaci odpovědnosti za veřejné služby kultury. Doprovodným jevem bylo i zániknutí zbytných institucí kultury (zejména těch, které byly tzv. metodické povahy) i redukce výdajů na instituce kultury zřizované veřejnou správou. V menších obcích se v důsledku privatizace a změny ekonomického systému zmenšily nebo zanikly možnosti využití nebytových prostor pro účely kultury (např. sály restaurací jednoty, kina apod.).

S ohledem na politické a ekonomické aspekty historického vývoje v území ČR absentují v současnosti soukromé ekonomické zdroje v tak zásadním objemu,

který by umožnil redukci účasti veřejných rozpočtů na finančním zajištění veřejných služeb kultury. Parametry ekonomické úrovně domácností v ČR neumožňují domnívat se, že náklady na podporu kultury či poskytování veřejných služeb kultury lze z větší části pokrýt zvýšením cen pro jejich uživatele. V souvislosti s ekonomickými okolnostmi individuálního života se rovněž nelze domnívat, že nejsou-li potřeby účasti na kultuře lidmi deklarovány, tak neexistují.

Pokud ČR nehodlá rezignovat na podporu kultury, resp. ochrany kulturního dědictví, podporu veřejných služeb kultury a na podporu umění, je nezbytné prosadit do výdajů veřejných rozpočtů na kulturu větší dynamiku. Ve vztahu např. skutečných celkových výdajů státního rozpočtu k výdajům určeným do kapitoly 334 (správce Ministerstvo kultury ČR) by takový krok neměl činit zásadní obtíže. Dosavadní výdaje státního rozpočtu na kulturu stagnují na cca 0,5–0,7 % z celkových výdajů. Větší dynamiku výdajů na kulturu vykazují rozpočty ÚSC. Jedná se však pouze o zdánlivé zvyšování výdajů na kulturu – je nutno připomenout, že v průběhu posledních deseti let byly na ÚSC přesunuty zřizovatelské (a tedy i ekonomické) povinnosti k právníkům osobám zajišťujícím veřejné služby kultury (např. muzea a knihovny), jejichž provozní náklady nejsou zanedbatelné – avšak jejich činnost významná. Je nutno konstatovat, že dosavadní celkové výdaje veřejných rozpočtů na kulturu (po zohlednění nárůstu cen vstupů atd.) v zásadě postačují pouze k pokrytí nezbytně nutných nákladů, nelze však počítat se zajištěním žádoucího rozvoje struktury i kvality veřejných služeb kultury. Navíc v důsledku mechanismu účetních odpisů zejména nemovitého majetku narůstá vnitřní zadlužení institucí kultury.

Metodika výpočtu indikátoru

Procento výdajů vykázaných jako výdaje na kulturu (dle platné rozpočtové skladby) z celkových výdajů veřejných rozpočtů je významnou informací, která umožňuje posoudit, do jaké míry věnuje veřejná správa pozornost vytváření podmínek pro dostupnost veřejných služeb kultury, péči o hmotné i nehmotné kulturní dědictví a vytváření podmínek pro tvorbu nových kulturních hodnot. Kultura je nedílnou součástí podmínek sociální stability, tvoří zásadní součást cestovního ruchu, sociální funkce kultury napomáhá revitalizaci venkovských sídel. Sledováním indikátoru bude možno reagovat i na usnesení Rady (EU) k otázkám kultury – např. 96/C 242/01; 2002/C 32/01; 2002/C 32/02; 2003/C 13/03.

Jako zdroj dat slouží zejména údaje o výdajích na kulturu vykazovaných veřejnými rozpočty podle vyhl.č. 323/2002 Sb. o rozpočtové skladbě v kapitole 334 státního rozpočtu (správce Ministerstvo kultury ČR) a výdaje vykazované územními samosprávnými celky (v současnosti kap. 700).

Vývoj indikátoru v ČR

Přechod odpovědnosti za poskytování a financování veřejných služeb kultury ze státu (a národních výborů) na obce a města započal ovšem již zákonem č. 367/1990 Sb., zákonem o obcích, resp. v souvislosti s dalšími zákony, kterými se konstituovala nová podoba veřejné správy v Československu, později v ČR. Obce a města měla možnost se s touto odpovědností v průběhu uplynulých let vyrovnat a nalézt vlastní cestu k financování a podpoře kultury – podle svých specifických podmínek a samozřejmě i podle možností svých rozpočtů. Nutno poznamenat, že v udržení materiálních a finančních podmínek pro poskytování veřejných služeb (místní) kultury v období po roce 1990 do jisté míry sehrála pozitivní úlohu i organizace rozhodování o části rozpočtů okresních úřadů, tj. zejména institut okresního shromáždění. Jaký význam měly v tomto směru rozpočty okresních úřadů se ostatně prokázalo v roce 2001 i v roce 2002, kdy již OkÚ neměly možnost finanční podporu poskytovat; k 31.12.2002 okresní úřady zanikly. Nezanedbatelný samozřejmě byl i objem finančních prostředků, kterými původně stát (prostřednictvím OkÚ jako zřizovatelů) přispíval na zachování činnosti státem zřizovaných organizací – zejména okresních muzeí a knihoven.

Reforma veřejné správy znamenala i změnu systém a pojetí úlohy státu a územní samosprávy v organizaci odpovědnosti za veřejné služby kultury. V průběhu roku 2001 byly ze zřizovatelské působnosti Ministerstvo kultury ČR zákonem č. 157/2000 Sb. převedeny na kraje některé organizace (viz příloha zákona) – např. státní vědecké knihovny, galerie a některá muzea. V roce 2002 byl přijat další zákon (č.290/2002 Sb.) na základě kterého byla s účinností k 1.1.2003 převedena na obce a na kraje většina příspěvkových organizací a organizačních složek zřizovaných okresními úřady. Lze říci, že rok 2002 byl obdobím, kdy se dokončilo zcela zásadní a definitivní přesunutí odpovědnosti za poskytování veřejných služeb kultury na územní samosprávu.

Od roku 2001 se postupně začínala vytvářet koncepce organizačního i finančního zabezpečení působení krajů v oblasti kultury. Kraje se kompetentně a odpovědně vyrovnávaly a vyrovnávají se svojí zřizovatelskou odpovědností vůči organizacím, které na ně byly převedeny nejprve z Ministerstva kultury ČR (v roce 2001), později (od 1.1.2003) z OkÚ. Vlastní příjmy rozpočtů krajů však zatím stále nejsou v přímé úměře k rozsahu kompetencí a odpovědnosti, jaké byly a jsou na kraje převáděny.

Účast státu na financování místní a regionální kultury je od roku 2001 limitována možnostmi danými zákonem. Okresní úřady v roce 2002 již prakticky nemohly poskytovat přímé finanční příspěvky místní (regionální) kultuře z vlastních rozpočtů, výdaje byly v tomto směru omezeny pouze na financování provozu a činnosti organizací okresním úřadem zřizovaných. Ministerstvo kultury, jako správce kapitoly 334 státního rozpočtu, je ve výdajích na podporu místní (regionální) kultury vázáno jednak zákonem č.218/2000 Sb.,

jednak zákonem schváleným rozpočtem kapitoly. Ministerstvo kultury ČR hradí z rozpočtu kap.334 (mimo jiné) i náklady na provoz a činnosti organizací ministerstvem zřizovaných. V současné době se jedná např. o financování činnosti a funkce klíčových národních kulturních institucí, případně institucí, jejichž činnost lze označit jako nepřímou podporu (místní a regionální) kultury financovanou ze státního rozpočtu. Nemalou částkou kap. 334 přispívá i na oblast památkové péče – a to nejen prostředky, které jsou vyčleněny do samostatných programů, ale i financováním odborných organizací památkové péče – nyní Národního památkového ústavu. Část rozpočtu kap. 334 je věnována i na podporu kulturních činností a aktivit v různých oblastech místní kultury – od podpory divadel, vydavatelské činnosti až po granty vypisované na podporu kulturních aktivit občanských sdružení. Nezanedbatelnou částí výdajů kap. 334 tvoří výdaje určené církvím a náboženským společnostem.

Podíl výdajů kap. 334 na celkových výdajích státního rozpočtu trvale stagnuje, resp. propadá se – pokud nezapočteme do výdajů na kulturu vykazovaných kap. 334 jako výdaje na církve a náboženské společnosti. V celkovém pohledu na úroveň výdajů v kultuře je zapotřebí zohlednit i úroveň inflace a pohyb objemu vyplacených mezd a souvisejících zákonem stanovených odvodů. Pokud nedojde ke změně, lze předpokládat že finanční prostředky kap. 334 nebudou v blízké budoucnosti postačovat ani na zajištění vlastních úkolů státu v oblasti kultury a péči o majetek státu, natož na podporu kulturních aktivit jiných subjektů. Zvyšuje se i pravděpodobnost ohrožení hmotného a nehmotného kulturního dědictví i nemovitých památek spravovaných jako majetek státu. V případě dalšího nepříznivého vývoje alokace prostředků do kapitoly hrozí i to, že ministerstvo nebude schopno dostát ani úkolům stanoveným schválenou kulturní politikou ČR, ani požadavkům a potřebám územních samosprávných celků (zejména krajů) vyslovených ve vztahu k funkci ministerstva při podpoře kultury.

Tabulka 31.1: Podíl celkových výdajů kap. 334 ke státnímu rozpočtu (v mld. Kč), ČR, 1993-2004

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Státní rozpočet výdaje celkem	329,89	350,81	432,74	484,38	524,67	566,74	596,91	632,27	693,92	750,76	808,72	869,05
Z toho výdaje kap. 334	2,4	2,97	3,32	3,53	3,78	4,4	5,24	5,37	4,76	4,81	6,23	6,55
výdaje kap.334 bez CNS *)						3,7	4,57	4,58	3,81	3,8	5,03	5,24
vyjádřeno v % ke stát.rozp.						0,65	0,77	0,72	0,55	0,51	0,62	0,61

Poznámka: * CNS = církve a registrované náboženské společnosti

Zdroj dat: Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, odborný útvar Regis

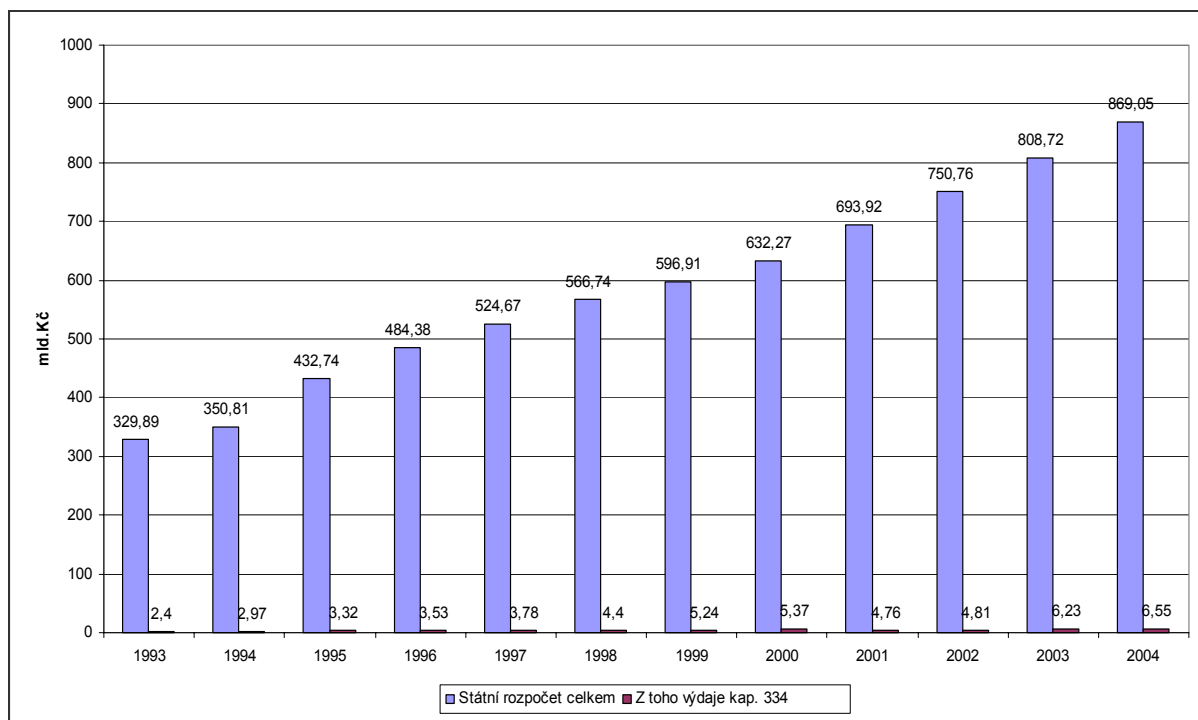
Tabulka 31.2: Podíl celkových výdajů na kulturu k celkovým výdajům veřejných rozpočtů (v mld. Kč), ČR, 1993-2004

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Výdaje kap. 334	2,4	2,97	3,32	3,53	3,78	4,4	4,06	4,02	3,98	4,1	6,23	6,55
Výdaje **) územních rozp.(kap. 700 a 380)	3,96	5,19	6,9	7,52	7,64	8,02	8,58	9,1	10,44	11,46	11,18	12,74
Výdaje na kult.celkem	6,36	8,16	10,22	11,05	11,42	12,42	12,64	13,12	14,42	15,56	17,41	19,29

Poznámka: ** do roku 2000 včetně výdajů okresních úřadů (OkÚ), v letech 2001 - 2002 výdaje OkÚ - kap.380, od roku 2003 (včetně) jen výdaje obcí a krajů

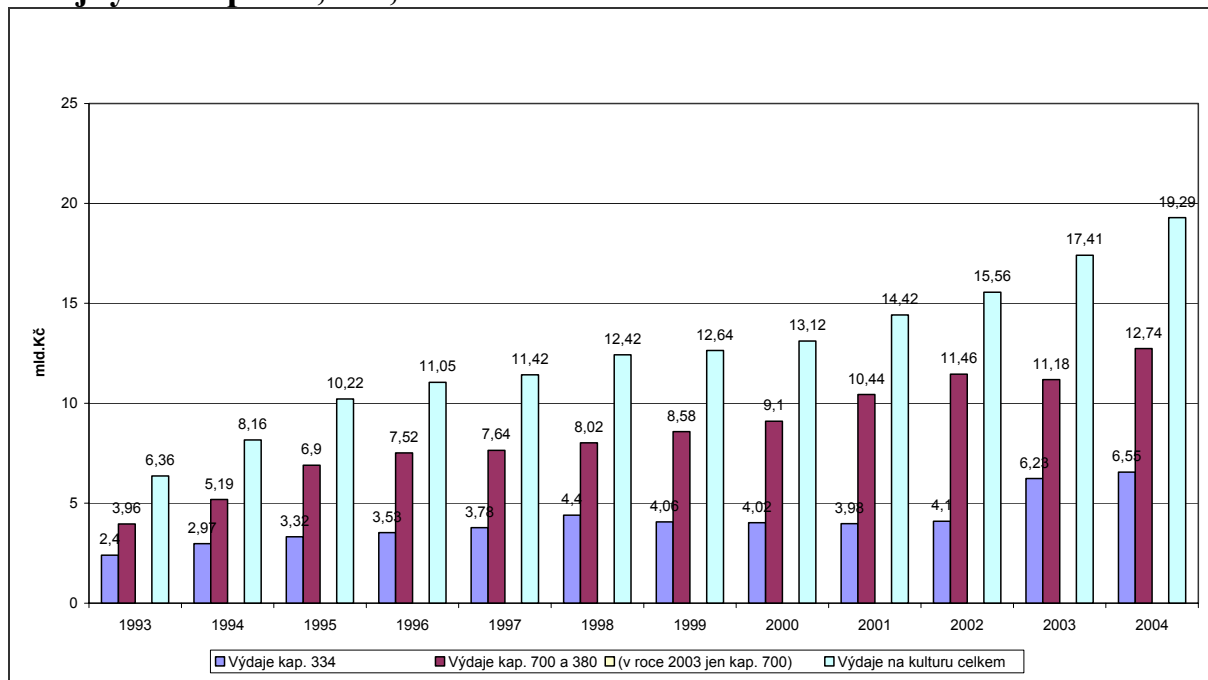
Zdroj dat: Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, odborný útvar Regis

Graf 31.1: Podíl celkových výdajů kap. 334 ke státnímu rozpočtu, ČR, 1993-2004

Zdroj dat: Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, odborný útvar Regis

Graf 31.2: Podíl celkových výdajů na kulturu k celkovým výdajům veřejných rozpočtů, ČR, 1993-2004

Zdroj dat: Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, odborný útvar Regis

Mezinárodní srovnání

Mezinárodní srovnání dat zvoleného indikátoru je prakticky nemožné a s ohledem na zcela odlišnou strukturu veřejné správy, veřejných rozpočtů i zvyklosti týkající se účasti (organizační i finanční) veřejné správy (státu a územních samosprávných celků) na financování kultury by postrádalo racionální základnu. Ve srovnatelných státech je zcela odlišná i struktura veřejných služeb kultury spočívající v odlišnosti jak historicky založených typů právnických osob poskytujících veřejné služby kultury, tak typů, druhů a forem poskytovaných kulturních služeb. V neposlední řadě je zapotřebí konstatovat, že v jednotlivých (i srovnatelných) zemích se značně odlišují nejen priority uživatelů veřejných služeb kultury, ale i jejich požadavky na strukturu nabídky veřejných služeb kultury.

32. Průměrná délka soudního řízení

Význam a souvislosti indikátoru

Jednou z podmínek fungující správy státu je fungující soudnictví. V České republice se soudnictví od počátku 90. let potýká s řadou problémů, jejichž působení se kumuluje; stále ještě nelze konstatovat stabilizaci vývoje. V důsledku politicko ekonomických změn po r.1989 došlo nejen k prudkému růstu počtu a složitosti tradiční soudní agendy, ale i v souladu s principy právního státu se soudní ochrana stala základním způsobem ochrany subjektivních práv (nové agendy restituční, rehabilitační, po privatizaci notářství i agenda dědictví, vznik obchodního práva a obchodního soudnictví, postupný vznik správního soudnictví), v oblasti trestního práva kromě prudkého vzrůstu kriminality a nárůstu hrubého násilí se objevily zcela nové formy nekalého jednání ať v oblasti podnikatelské činnosti nebo organizovaného zločinu (navíc obecné soudy musely převzít agendu zrušených vojenských soudů). Spolu s kvantitativními a kvalitativními změnami soudních agend probíhá dynamická přestavba právního řádu, která stále není ukončena (viz vleklou se rekodifikace základních zákonů) a jehož vývoj lze označit za překotný, málo systematický a postupně nepřehledný i pro odbornou veřejnost, což klade zvýšené nároky na soudní aplikaci a interpretaci práva; tyto trendy se ještě zesílily vstupem do právního prostoru EU. Disproporce mezi objemem úkolů a pracovní kapacitou soudů se prudce zvýšila v první polovině 90.let odchodem cca poloviny všech soudců z funkcí, z části z důvodů politických, ale převážně na základě vlastního rozhodnutí do privátní sféry, která celá 90.léta prožívala boom právnického povolání, posílený privatizací advokátů a notářů, naposledy i soudních exekutorů (ministerstvo pak muselo situaci řešit doplňováním počtu nových soudců mladými absolventy).

To vše vedlo k dlouhodobému přetížení všech článků soudní soustavy a k hodnocení justice jako nevýkonné; za neúměrnou délku soudních řízení už byla Česká republika několikrát kritizována i na mezinárodní scéně. Situace je stále nestabilní, zpochybňována je skladba soudní soustavy, počty soudců či státních zástupců a dalšího justičního personálu, jejich personální úroveň apod. Stabilizace justice je dlouhodobou záležitostí, proto pro sledování jejího vývoje se navrhuje použít uvedené ukazatele průměrné délky soudního řízení. Tyto ukazatele pokrývají většinu soudní agendy, jsou srovnatelné s minulostí a lze ihned posoudit, zda se průměrná délka řízení v základních agendách zkracuje či prodlužuje. Při současném nevyhovujícím stavu soudnictví lze posuzovat zkracující se průměrnou délku soudního řízení jako pozitivní vývoj. I když je to zdánlivě ukazatel kvantitativní, vypovídá nejen o rozsahu nápadu a délce soudních řízení, ale i o úrovni organizace práce soudů. Navíc jsou to hodnoty srovnatelné se zahraničím.

Metodika výpočtu indikátoru

Průměrná délka soudního řízení je nepochybně vhodným identifikátorem pro posuzování výkonnosti soudní soustavy. Podle dosavadního pojetí resortního výkaznictví je soudní řízení zahájeno přijetím návrhu žaloby u soudu a ukončeno zapsáním právní moci rozhodnutí soudu. Do délky řízení je tedy započtena nejen doba, kterou soud prvního stupně případ projednával, ale zároveň i doba projednání případného odvolání u soudu druhého stupně a následně doba nezbytná pro doručení rozhodnutí soudu všem účastníkům řízení a zákonná doba (15 dnů) pro podání odvolání.

Doba soudního řízení je tedy mnohdy negativně ovlivněna i vnějšími vlivy, zejména špatnou činností doručovací pošty, které se nedaří rozhodnutí soudu doručit účastníkům řízení (doručování do ciziny mnohdy dobu vyřízení soudní věci ovlivňuje velmi podstatně). Dalším negativním vlivem na délku řízení je podání odvolání proti rozhodnutí soudu prvního stupně. Ze statistik Ministerstva spravedlnosti vyplývá, že v trestní agendě došlo k odvolání u přibližně 20,5 % všech odsouzených, v obchodní agendě přibližně u 10 % pravomocně skončených sporů a v civilní agendě pak přibližně v přibližně 6,9 % sporů.

Indikátor trestní agendy (graf 32.1) je uveden ve dnech a tvoří průměrnou délku všech trestních řízení, které okresní, krajské či vrchní soudy pravomocně ukončí v daném vykazovaném roce.

Indikátor civilní agendy (graf 32.2) je uveden ve dnech a tvoří průměrnou délku všech občanskoprávních řízení a řízení v opatrovnické agendě, které okresní, krajské či vrchní soudy pravomocně ukončí v daném vykazovaném roce.

Indikátor obchodní agendy (graf 32.3) je rovněž uveden ve dnech a tvoří průměrnou délku všech sporných obchodních řízení, které krajské či vrchní soudy pravomocně ukončí v daném vykazovaném roce. Do předkládaného identifikátoru nejsou zahrnuty údaje o délce vyřizování zápisu do obchodního rejstříku. V současné době se délka zápisu pohybuje kolem 75 dnů u prvozápisu a 125 dnů u zápisu změny či zrušení firmy. Zákon č. 216/2005 Sb., kterým se mění zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník a další související předpisy, mimo jiné mění způsob zápisu do obchodního rejstříku a upravuje lhůtu do které soud musí záznam do rejstříku provést. Proto nepovažujeme za rozumné, aby doba vyřizování zápisu do obchodního rejstříku významně ovlivňovala identifikátor obchodní agendy.

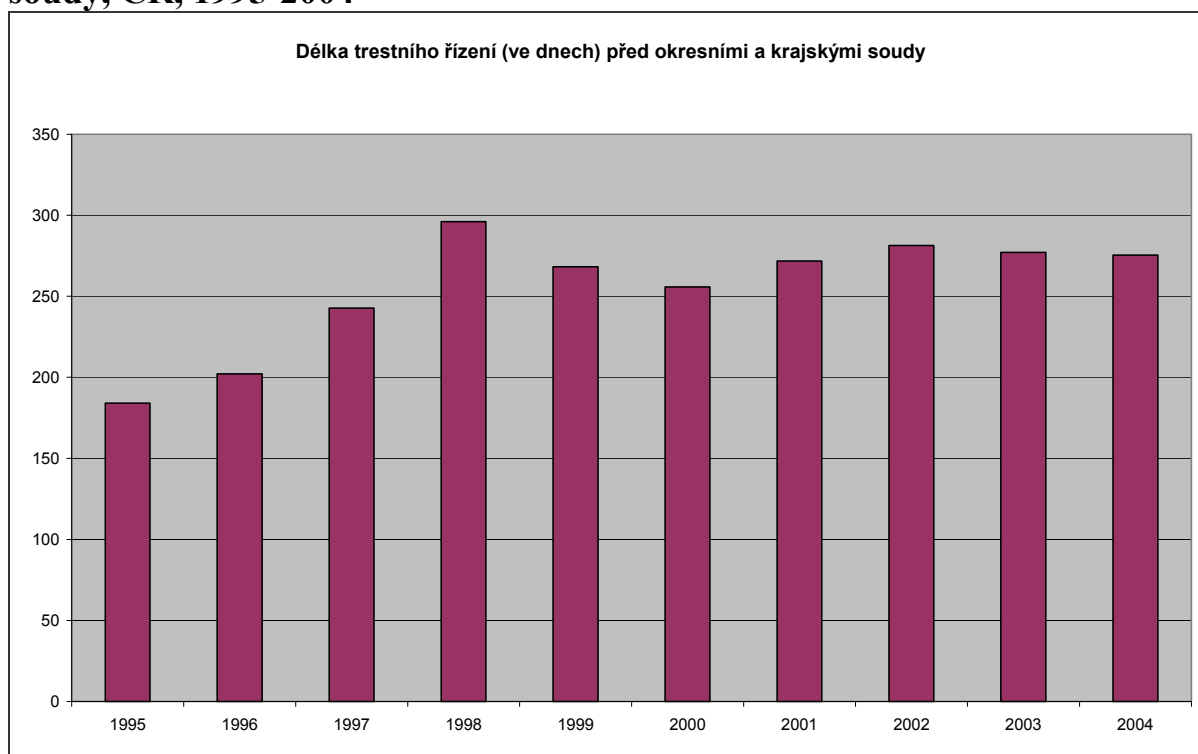
Do identifikátoru rovněž nezahrnujeme sledování agendy konkursu a vyrovnání, neboť údaje o délce vyřizování konkursu od návrhu do právní moci konečného rozhodnutí Ministerstvo spravedlnosti v současné době neeviduje. Ministerstvo spravedlnosti se soustřeďuje při sledování agendy konkursů a vyrovnání na

informace zejména operativního charakteru (kolik nových návrhu bylo podáno, kolik bylo vyřízeno, kolik je nevyřízeno a jak dlouho věc není vyřízena).

Vývoj indikátoru v ČR

Trestní agenda je dlouhodobě poměrně dobře sledovaná a Ministerstvo disponuje dostatečným množstvím statistických informací. Z přehledu je zřejmý vývoj délky vyřizování trestní agendy u okresních a krajských soudů v období let 1995 až 2004.

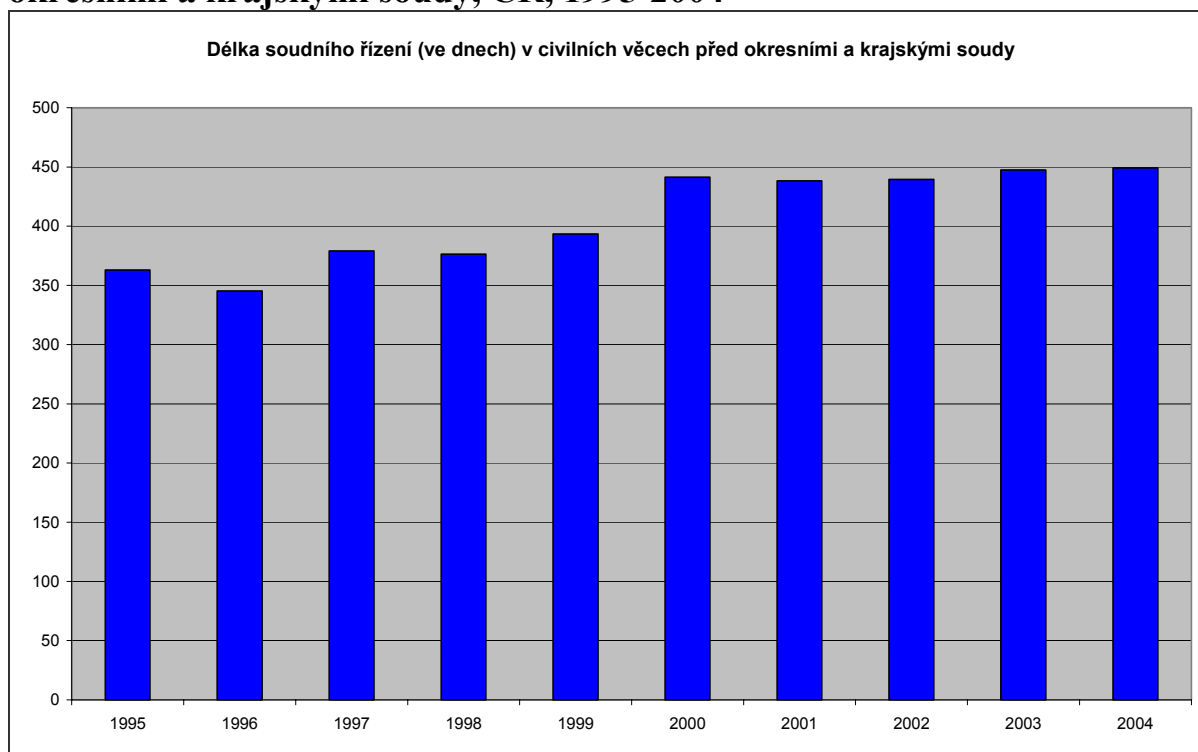
Graf 32.1: Délka trestního řízení (ve dnech) před okresními a krajskými soudy, ČR, 1995-2004

Zdroj dat: Ministerstvo spravedlnosti ČR

Vyřizování civilní agendy je sledováno rovněž dlouhodobě. V následujícím grafu je zřejmý vývoj indikátoru civilní agendy v letech 1995 až 2004. Identifikátor je vypočten jako průměrná délka všech občanskoprávních řízení a řízení v opatrovnické agendě, které okresní, krajské či vrchní soudy pravomocně ukončí v daném vykazovaném roce.

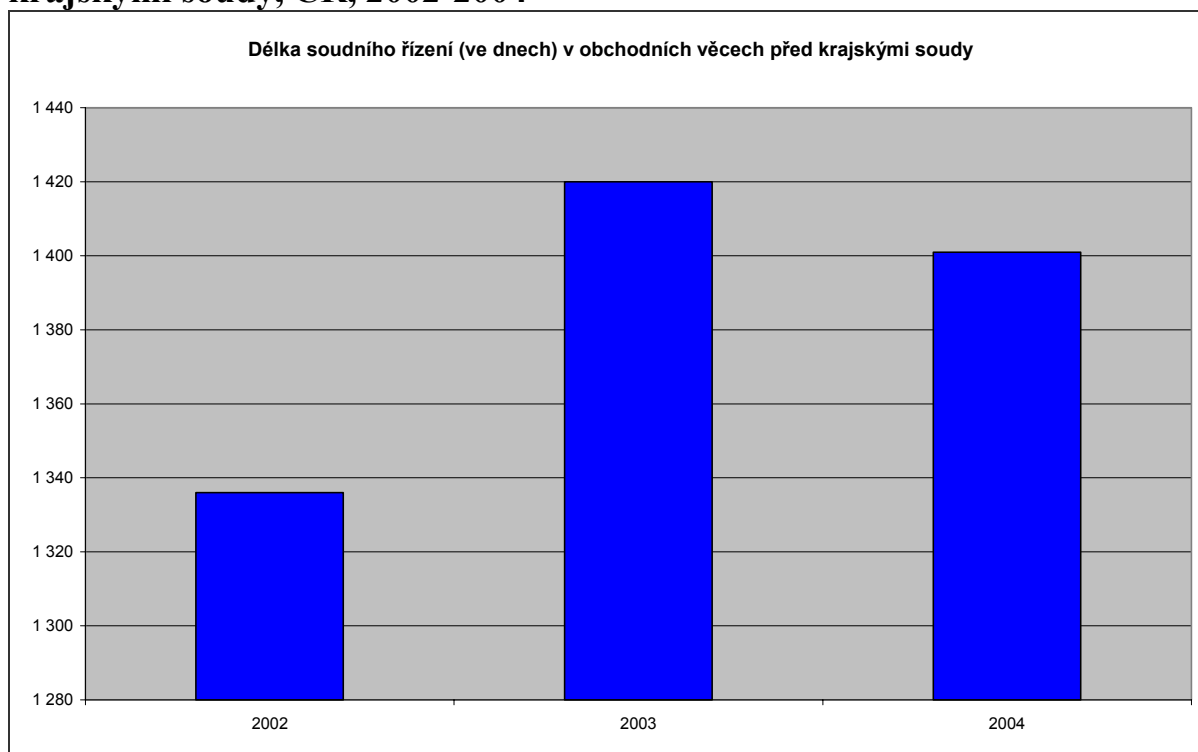
Graf 32.2: Délka soudního řízení (ve dnech) v civilních věcech před okresními a krajskými soudy, ČR, 1995-2004

Zdroj dat: Ministerstvo spravedlnosti ČR

Obchodní agenda byla zařazena do působnosti obecných soudů až v roce 1992 a to zrušením činnosti státní arbitráže. Ministerstvo spravedlnosti dlouhodobě sledovalo vývoj této agendy pouze pro operativní řízení. Teprve v roce 2001 byly upraveny podmínky statistické sledování tak, že je možné vykazovat průměrné délky vyřizování obchodní agendy krajských soudů. I z relativně krátkodobé časové řady je však patrná nevyhovující délka trvání obchodních sporů u krajských soudů v České republice. V roce 2004 byla průměrná délka řízení před obchodními úseky krajských soudů 1401 dnů.

Graf 32.3: Délka soudního řízení (ve dnech) v obchodních věcech před krajskými soudy, ČR, 2002-2004

Zdroj dat: Ministerstvo spravedlnosti ČR

Mezinárodní srovnání

Data pro mezinárodní srovnání tohoto indikátoru nejsou v současné době k dispozici.

33. Index vnímání korupce

Význam a souvislosti indikátoru

Korupce, respektive korupční jednání, je negativní jev, který lze vysledovat ve společnostech na celém světě. Můžeme jej charakterizovat jako specifický vztah mezi dvěma či více subjekty (ať již jsou to jednotlivci, instituce či obojí), z nichž jeden nabízí a poskytuje odměnu za jakoukoliv neoprávněnou výhodu nebo i příslib takové výhody a druhý odměnu za poskytnutí této neoprávněné výhody vyžaduje a přijímá. Odměna přitom zdaleka nemusí představovat pouze finanční obnos, ale také materiální výhody, informace, úkony nebo naopak zdržení se určité aktivity apod. Nebezpečí korupce vyplývá především z její schopnosti podryvat principy, na nichž je postavena hospodářská soutěž, demokracie a další hodnoty jako je právní stát, svobodný přístup k informacím, oslabování občanských i profesních ctností. Korupce může způsobit erozi důvěry v legitimitu existujících státních institucí a přispět k vytvoření paralelní mocenské struktury, která může mít úzké vazby na organizovaný zločin.

Vzhledem k tomu, že následky korupčního jednání se nejvíce odráží právě při správě věcí veřejných, stal se boj proti korupci v České republice jednou z vládních priorit. Vývoj v oblasti korupce a výsledky boje proti ní jsou proto jedním z vhodných ukazatelů rozvoje a zrání demokracie v naší zemi. Z tohoto důvodu se tvůrci Situační zprávy pro Strategii udržitelného rozvoje rozhodli zařadit tento faktor mezi ostatní indikátory.

K tomuto účelu byl vybrán *Index vnímání korupce* (Corruption Perception Index – CPI), který již od roku 1995 zveřejňuje nevládní organizace Transparency International. Jedná se o velmi složitý ukazatel sestavený na základě mnoha výzkumů provedených mnoha agenturami (v roce 2004 to bylo celkem 18 výzkumů a 12 agentur). CPI měří míru korupce (za rok 2004 ve 146 státech světa) tak, jak ji vnímají podnikatelé, analytici a rizikovní manažeři. Je tedy založen na ryze subjektivních datech a nemusí odpovídat skutečnému stavu korupce v té které zemi, jež v současné době zatím nelze zcela spolehlivě určit. Nicméně jde o velmi kvalitní, celosvětově uznávaný a využívaný indikátor.

Vzhledem k tomu, že Situační zprávu tvoří především zdroje empirických, tzv. tvrdých dat, může se zdát, že CPI (a jiné „měkké“ indikátory) působí v dokumentu poněkud nesystémově. Záměrem tvůrců Situační zprávy však je podat celkový obraz rozvoje České republiky pomocí dostupných informací a ve všech aspektech a došli k přesvědčení, že CPI tento úkol dostatečně naplňuje. Přesto se do budoucna počítá s přípravou takového indikátoru, který k uchopení problematiky korupce bude přistupovat na základě více objektivních než subjektivních dat.

Metodika výpočtu indikátoru

Index vnímání korupce je kompozitním indexem sestaveným na základě několika průzkumů korupce. Dané průzkumy používají jednotnou definici korupce: „Zneužití veřejné moci pro soukromý prospěch, například uplácení veřejných činitelů, zpronevěra z veřejných fondů“, ale nepoužívají jednotnou metodologii. Aby byl příslušný zdrojový ukazatel zahrnut do CPI, musí splňovat tři kritéria: 1. Srovnává více států 2. Měří celkovou míru korupce (frekvence a/nebo celková hodnota nákladů na korupci ze strany korumpujících). 3. Není starší 3 let.

Cílem CPI je poskytnout data o obecném vnímání korupce v zahrnutých státech.

CPI pro rok 2004 zohledňuje 18 průzkumů provedených 12 nezávislými institucemi. Všechny vstupní indikátory jsou standardizovány na škále od nuly do deseti, kde vyšší číslo znamená nižší míru korupce. Hodnota CPI je vypočtena jako aritmetický průměr těchto ukazatelů.

CPI za rok 2004 nabízí srovnání pro 146 států. V rámci dosažení co největší objektivity byly do pořadí indexu zařazeny pouze ty státy, které byly zahrnuty alespoň do tří samostatných průzkumů.

Ve všech průzkumech je výlučně zahrnut subjektivní druh dat získaný na základě odpovědí podnikatelů, analytiků a rizikových manažerů. V zásadě jsou 3 skupiny průzkumů podle toho jaké oslovují respondenty. 1. Průzkumy oslovující nerezidenty – experty z rozvinutých států 2. Průzkumy oslovující nerezidenty – manažery z rozvíjejících se zemí. 3. Průzkumy oslovující rezidenty – domácí i zahraniční manažery. Data všech tří skupin průzkumů vzájemně dobře korelují navzdory různým typům respondentů a rozdílným metodologiím.

Celkově lze říci, že slabina CPI spočívá v tom, že vychází ze subjektivních údajů. Dále se jedná o kompozitní index, jehož nedostatky spočívají v inkorporaci různých vstupů založených na vzájemně neslučitelných metodologiích. Toto se může odrazit v širším rozptylu výsledků, které nemusí být dostatečně statisticky robustní.

Metodologie CPI se však postupně vyvíjí a rychle zlepšuje s tím, jak roste její význam.

Vývoj indikátoru v ČR

Meziroční změny hodnot CPI nejsou pouze důsledkem změn vnímání vývoje v jednotlivých zemích, ale také důsledkem měnící se palety používaných zdrojů a metodologie. Určité staré zdroje jsou často z CPI vypuštěny a vstupují nové, čímž je narušena konzistence výběru. CPI je v prvé řadě zaměřen na poskytnutí

výročního souhrnu názorů jednotlivých respondentů, více než na sledování trendu CPI. Trend je možno spolehlivě vysledovat jen pro určité státy, jejichž zdroje zůstanou z roku na rok stejné. Pro Českou republiku je možno tímto způsobem vysledovat pro rok 2004 zlepšení oproti roku 2003 (ovšem nikoli 2003 oproti 2002 atd.).

V následující tabulce je uveden vývoj pro Českou republiku od roku 1998.

Tabulka 33.1: Míra vnímání korupce, ČR, 1998-2004

Rok	Index	Odchylka	Umístění	Počet zkoumaných zemí	Použité průzkumy
2004	4,2	1,2	51	146	11
2003	3,9	0,9	54	133	12
2002	3,7	0,8	52	102	10
2001	3,9	0,9	47	91	10
2000	4,3	0,9	42	90	11
1999	4,6	0,8	39	99	12
1998	4,8	0,8	37	85	9

Zdroj dat: Transparency International

Od roku 1998 do roku 2002 CPI zaznamenal postupně zhoršující se míru korupce pro Českou republiku. V letech 2003 a 2004 byla zaznamenána zlepšující se tendence trendu CPI. Toto spolehlivě zjištěné zlepšení hodnoty lze přisoudit vstupu České republiky do Evropské unie, čímž se zvýšil její kredit v očích respondentů jednotlivých průzkumů v souvislosti s volným pohybem osob, zboží, služeb, kapitálu a důvěrou v transpozici a implementaci komunitárního práva Evropských společenství.

Mezinárodní srovnání

V následující tabulce je uvedeno pořadí členských států Evropské unie a hodnoty CPI.

Tabulka 33.2: Míra vnímání korupce, mezinárodní srovnání, 2004

Pořadí země	Pořadí země v rámci EU	Země	CPI 2004 hodnocení	Rozmezí	Použ. prů - zkumy	Odchyl.	Nejvyšší/nejnižší hodnoty
1	1	Finsko	9,7	9,5 - 9,8	9	0,3	9,2 – 10,0
3	2	Dánsko	9,5	9,3 – 9,7	10	0,3	8,7 – 9,8
6	3	Švédsko	9,2	9,1 – 9,3	11	0,2	8,7 – 9,5
10	4	Nizozemí	8,7	8,5 – 8,9	10	0,4	8,3 – 9,4
11	5	Velká Británie	8,6	8,4 – 8,8	12	0,5	7,8 – 9,2

12-13	6	Rakousko	8,4	8,1 – 8,8	10	0,7	7,3 - 9,3
12-13	7	Lucembursko	8,4	8,0 – 8,9	7	0,8	7,3 - 9,6
15	8	Německo	8,2	8,0 – 8,5	11	0,6	7,5 - 9,2
17-18	9-10	Belgie	7,5	7,1 – 8,0	10	0,8	6,6 - 9,1
17-18	9-10	Irsko	7,5	7,2 – 7,9	10	0,7	6,5 - 8,7
22-23	11-12	Francie	7,1	6,6 – 7,6	12	1,1	5,0 – 9,04
22-23	11-12	Španělsko	7,1	6,7 – 7,4	11	0,6	5,6 - 8,0
25	13	Malta	6,8	5,3 – 8,2	4	1,9	5,3 - 9,1
27	14	Portugalsko	6,3	5,8 – 6,8	9	0,9	5,0 - 7,3
31-32	15-16	Estonsko	6,0	5,6 – 6,7	12	1,2	5,0 - 9,1
31-32	15-16	Slovinsko	6,0	5,6 – 6,6	12	1,0	5,6 - 8,7
36	17	Kypr	5,4	5,0 – 5,8	4	0,5	4,74 – 6,0
42-43	18-19	Maďarsko	4,8	4,6 – 5,0	12	0,5	4,1 – 5,6
42-43	18-19	Itálie	4,8	4,4 – 5,1	10	0,7	3,4 – 5,6
44	20	Litva	4,6	4,0 – 5,4	9	1,3	3,1 - 7,7
49	21	Řecko	4,3	4,0 – 4,8	9	0,7	3,8 - 5,6
51	22	Česká republika	4,2	3,7 – 4,9	11	1,2	3,4 – 7,3
57-58	23-24	Lotyšsko	4,0	3,8 – 4,3	8	0,4	3,5 - 4,8
57-58	23-24	Slovensko	4,0	3,6 – 4,5	11	0,9	3,0 - 5,3
67	25	Polsko	3,5	3,1 – 3,9	13	0,9	2,4 – 5,3

Zdroj dat: Transparency International

Česká republika z 25 států Evropské unie (EU) pro rok 2004 zaujala 22. místo. Z deseti nově přistoupivších států k EU dosahovala horších hodnot než Malta, Estonsko, Slovinsko, Kypr, Maďarsko a Litva a lepších než Lotyšsko, Slovensko a Polsko. V kontextu Evropské unie, pro kterou dosahuje průměr CPI hodnoty 6,58, představuje postavení České republiky silný podprůměr.

Zdroje CPI nerozlišují formy korupce, administrativní a politickou korupci, ani drobnou a velkou korupci apod. Z CPI samotného nelze odpovědět na otázku, v čem spočívají rozdíly hodnot pro jednotlivé státy a zda rozdíly v těchto hodnotách jsou skutečné nebo jde pouze o rozdíly ve vnímání. Z tohoto důvodu navrhuje sledovat také indikátor *Celkový objem přímých zahraničních investic do dané země na osobu* (dále jen PZI/os.), který výrazným způsobem může tyto nedostatky napravit.

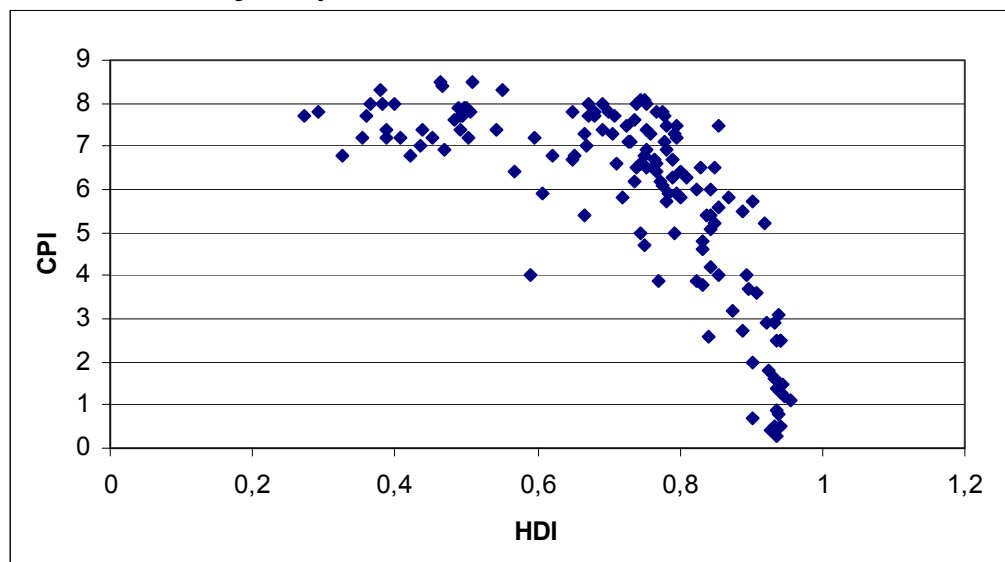
Jak již totiž bylo uvedeno, hodnoty CPI s vysokou mírou spolehlivosti indikují vliv zohledněných faktorů na hodnoty celkového objemu přímých zahraničních investic do jednotlivých zemí.

Přepočet na hlavu je navržen z toho důvodu, že udržitelný rozvoj je zaměřen na člověka, který je jeho hlavním protagonistou a jenž z něj má hlavní prospěch. Člověk pocítuje dopady korupce. Korupce snižuje jeho životní úroveň, přístup ke vzdělání a délku života. Tyto tři veličiny jsou zohledněny v Human

Development Indexu (HDI), vydávaném každoročně organizací OSN (178 zemí světa v roce 2004). Při korelaci hodnot států zahrnutých v CPI i HDI vychází signifikantní hodnota cca 0,7. Toto je zřejmé z následujícího grafu, který reprezentuje hodnoty CPI a HDI za rok 2004 pro 143 zemí světa.

Pro účely tohoto grafu jsou data CPI odečtena od čísla 10, aby nedocházelo k chybným interpretacím. Vyšší číslo CPI zde značí vyšší míru korupce.

Graf 33.1: Vzájemný vztah CPI a HDI, mezinárodní srovnání, 2004

Zdroj dat: Transparency International, OSN

Z grafu je zřejmé, že čím vyšší míra korupce podle CPI, tím nižší HDI.

Přepočet PZI na osobu je dále vhodný z toho důvodu, že jednotlivé státy se mohou výrazně lišit co do rozlohy a počtu obyvatel. Ukazatel pouhého objemu PZI by neměl vypovídací hodnotu z hlediska naplnění smyslu podindikátoru a filosofie udržitelného rozvoje.

Hlavní smysl podindikátoru PZI/os. lze spatřovat ve vytvoření hlubšího rámce pro náhled na korupční situaci jednotlivých zemí.

34. Pokrytí území ČR schválenou územně plánovací dokumentací obcí

Význam a souvislosti indikátoru

Územně plánovací dokumentace (ÚPD) soustavně a komplexně řeší funkční využití území, stanoví zásady jeho organizace a věcně a časově koordinuje výstavbu a jiné činnosti ovlivňující rozvoj území. Vytváří předpoklady k zabezpečení trvalého souladu všech přírodních, civilizačních a kulturních hodnot v území, zejména se zřetelem na péči o životní prostředí. ÚPD je tedy zpracovávána s ohledem na všechny tři pilíře udržitelného rozvoje území. Schválená ÚPD je právně závazným dokumentem pro vlastníky pozemků a výkon státní správy na úseku územního plánování.

Schválený územní plán s jasnými, obecně závaznými pravidly pro využití území významně ovlivňuje rozhodování soukromého sektoru o tom, kam vloží své prostředky a jak se bude podílet na rozvoji obce nebo kraje. Územně plánovací dokumentace je dále jedním z rozhodujících podkladů pro získávání veřejných prostředků a pro posouzení jejich hospodárného vynaložení.

Ze stavebního zákona nevyplývá povinnost pořízení ÚPD obce; je využíván princip pozitivní motivace (investiční jistota, jednodušší územní řízení). ÚPD obce stanoví urbanistickou koncepci, řeší přípustné, nepřípustné, případně podmíněné funkční využití ploch, jejich uspořádání, určuje základní regulaci území a vymezuje hranice zastavitelného území obce. Jedná se především o územní plány obcí (ÚPO) a starší územní plány sídelních útvarů (ÚPN SÚ), z nichž mnohé již prošly řadou změn.

Metodika výpočtu indikátoru

Indikátor představuje podíl *výměry katastrálních území se schválenou a platnou ÚPD obcí z celkové rozlohy státu* vyjádřený v procentech.

Data pro výpočet indikátoru jsou k dispozici v centrální databázi DAS2002 systému Evidence územně plánovací činnosti (dále jen Evidence). Související data jsou k dispozici od roku 1995.

Povinnost evidence územně plánovací činnosti vyplývá ze zákona č. 50/1976 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon) v platném znění. Je prováděna na základě § 21 vyhlášky Ministerstvo pro místní rozvoj ČR č. 135/2001 Sb., o územně plánovacích podkladech a územně plánovací dokumentaci. Postup orgánů územního plánování při evidenci je dále upraven Metodikou OÚP MMR pro postup orgánů územního plánování při evidenci územně plánovací činnosti. Evidence ÚPD obcí probíhá průběžně na základě registračních listů, které krajským úřadům zasílají její pořizovatelé (obecní

úřady). Pracovníci krajských úřadů pak prostřednictvím webové aplikace iLAS pořizují zápis do centrální databáze. Správou centrální databáze a vývojem aplikací pro její správu a vyhodnocování je v souladu se svým statutem organizační složky státu přímo řízené OÚP MMR pověřen Ústav územního rozvoje se sídlem v Brně (<http://www.uur.cz>). Nahlížet do databáze je možné přímo na adrese <http://www.uur.cz/ilas/iLAS.asp>.

Na uvedeném datovém základě DAS2002 propojeném s Vektorovým souborem správních a katastrálních hranic s databází pro měřítko 1 : 50 000, který spravuje a vydává Český úřad zeměměřický a katastrální je nyní pod názvem Mapa vytvářena interaktivní aplikace, která umožňuje mimo jiné vytvářet mapové výstupy. Aplikace je ve zkušebním provozu a je k ní přístup z adresy <http://www.uur.cz/default.asp?ID=966>.

Přehled o tom, které obce nebo kraje v České republice mají schválenou nebo rozpracovanou územně plánovací dokumentaci je velmi cennou informací, která se zveřejňováním formou publikací (ročenek) a zejména prostřednictvím Internetu zpřístupňuje široké veřejnosti.

Vývoj indikátoru v ČR

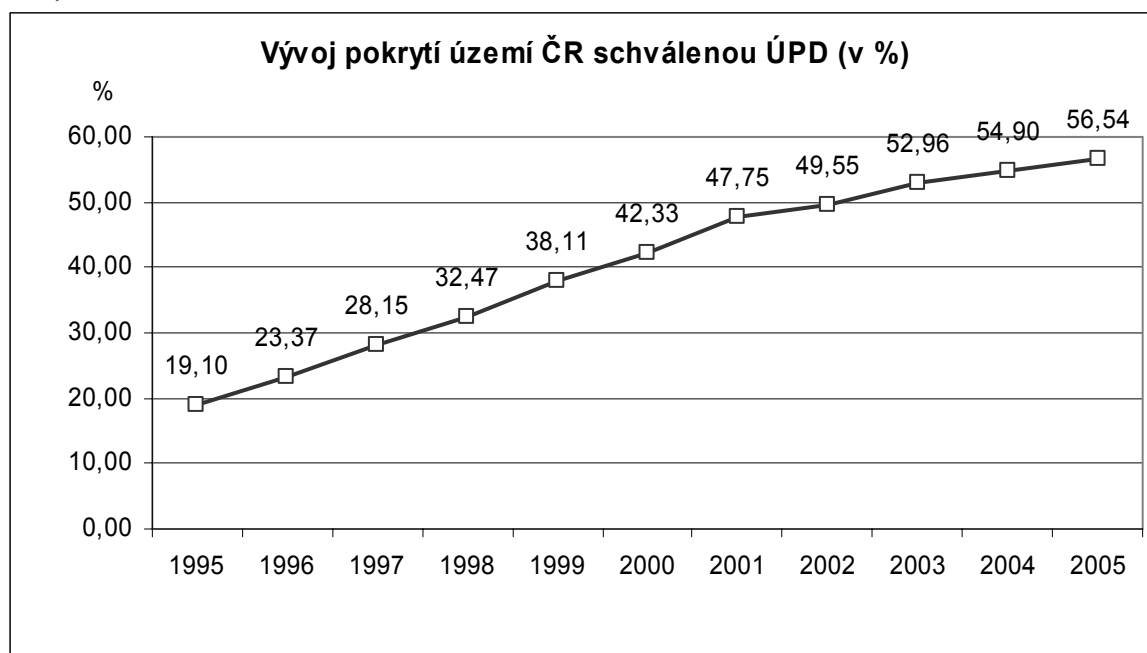
Vývoj pokrytí území ČR schválenou územně plánovací dokumentací obcí (v %), je patrný z následující tabulky a grafu. Aktuální pokrytí území ČR schválenou územně plánovací dokumentací obcí (v %), tj. poměr km² pokrytých schválenou ÚPD (právní stav) k celkové rozloze státu, je 56,54 % (k 31.3.2005). Časové řady lze vypočítat nad daty Evidence zpětně do roku 1995, trend vývoje pokrytí území ČR schválenou územně plánovací dokumentací obcí je vzestupný.

Tabulka 34.1: Vývoj pokrytí území schválenou ÚPD (v % k 31. 3. t.r.), ČR, 1995-2005

Rok	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Ukazatel	19,10	23,37	28,15	32,47	38,11	42,33	47,75	49,55	52,96	54,90	56,54

Zdroj dat: Evidence územně plánovací činnosti v ČR. DAS2002. Ústav územního rozvoje. Brno, 2005

Graf 34.1: Vývoj pokrytí území schválenou ÚPD (v % vždy k 31. 3. t.r.), ČR, 1995-2005

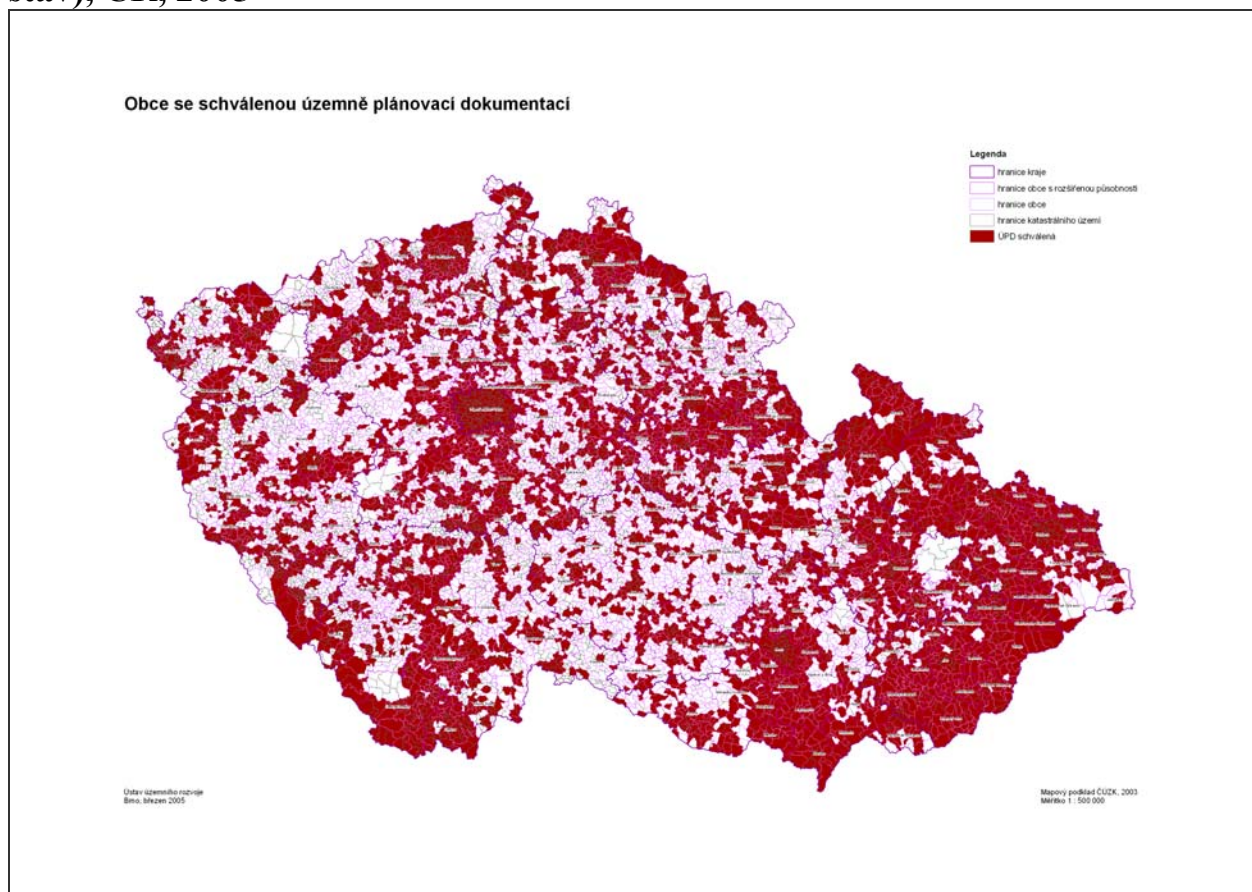

Zdroj dat: Evidence územně plánovací činnosti v ČR. DAS2002. Ústav územního rozvoje. Brno, 2005

Návrh nového stavebního zákona dále zesiluje princip pozitivní motivace a zesiluje nástroje používané pro zabezpečení udržitelného rozvoje území. V součinnosti se stupňujícím se tlakem na rozvoj v území lze očekávat nárůst indikátoru. Návrh zároveň nařizuje postupnou aktualizaci starších dokumentací, může se tedy zpočátku objevit mírné kolísání indikátoru.

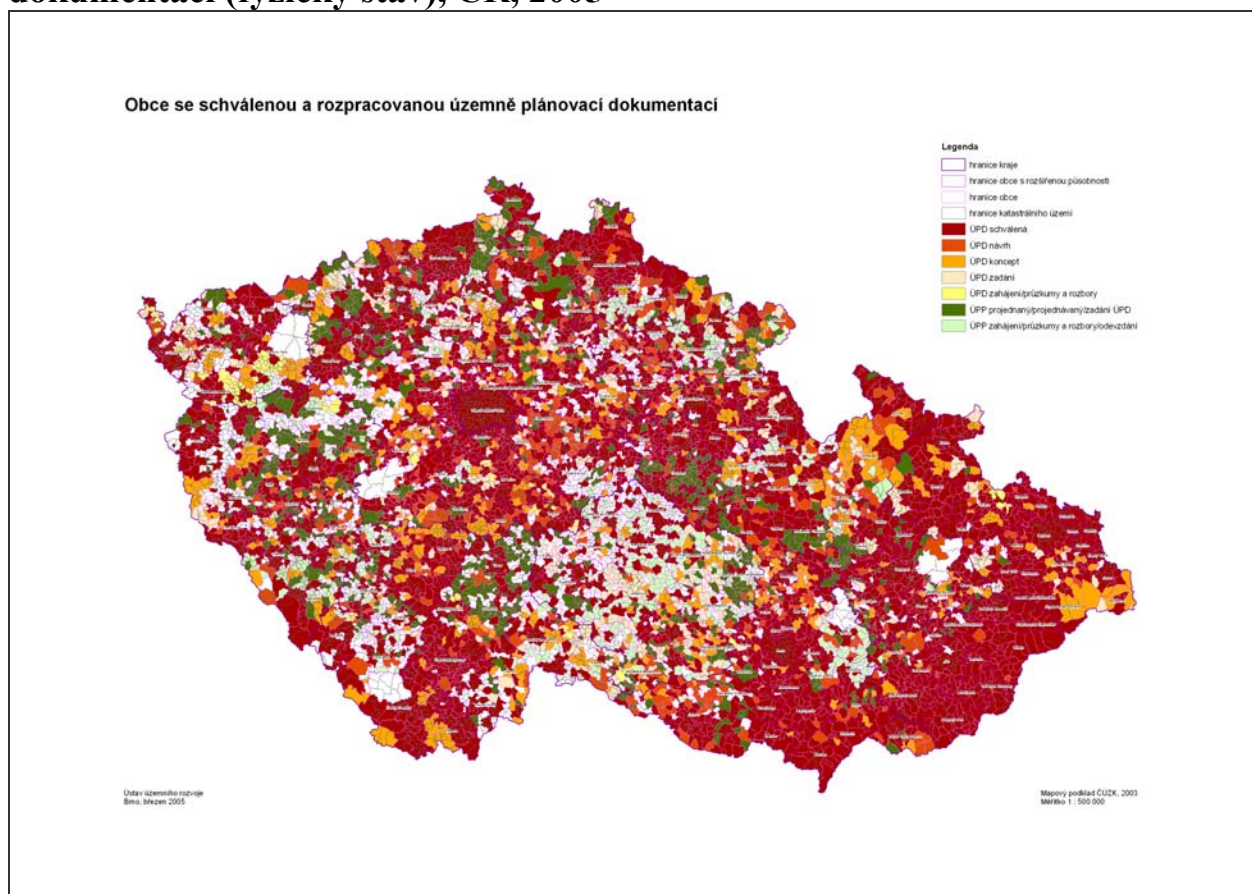
Pro ilustraci současného stavu jsou přiloženy mapy vygenerované z centrální databáze DAS2002.

Graf 34.2 Mapa obcí se schválenou územně plánovací dokumentací (právní stav), ČR, 2005

Zdroj dat: Evidence územně plánovací činnosti v ČR. DAS2002. Ústav územního rozvoje. Brno, 2005

Graf 34.3: Mapa obcí se schválenou a rozpracovanou územně plánovací dokumentací (fyzický stav), ČR, 2005

Zdroj dat: Evidence územně plánovací činnosti v ČR. DAS2002. Ústav územního rozvoje. Brno, 2005

Mezinárodní srovnání

Územní plánování (nebo také prostorové plánování) má v zemích EU bohatou tradici. Standardní obsah ÚPD se v Evropských zemích stále více sblíží (tento trend sleduje i návrh nového stavebního zákona).

V některých zemích EU je některá forma ÚPD povinná ze zákona (např. Německo, Švédsko), ale ne vždy se jedná o právně závazný dokument (nezávazné jsou např. ve Švédsku a Velké Británii). Nejvíce se našim poměrům blíží Slovensko a Nizozemí, kde se dokumentace zpracovává pro stejně dlouhé návrhové období a dokument je právně závazný pro rozhodování státní správy.

V Německu jsou za monitorování odpovědné zemské orgány, je obvyklé vzít v úvahu podíl plochy spolkové země, která je pokryta schválenými územními plány obce. Např. v Sasku je Zemskému sněmu za každé 4 roky předkládána zpráva o stavu rozvoje území. Byla vytvořena databáze DIGROG (digitální katastr prostorového plánování), jejíž obsah je poněkud odlišný než obsah naší Evidence. Do této databáze je možné nahlížet prozatím pouze na intranetu odborů prostorového plánování při krajských úřadech (Regierungspräsidien -

Chemnitz, Dresden, Leipzig) jakožto vyšších úřadech kompetentních v záležitostech prostorového uspořádání. Veřejný přístup přes internet prozatím nebyl umožněn. Připravuje se Informační systém prostorového plánování obdobný systému Územně analytických podkladů dle návrhu nového stavebního zákona (celoevropský trend sjednocování obsahu databází v územním plánování).

Aktuální centrální databáze evidence propojená se souborem správních a katastrálních hranic není dle dostupných informací v ostatních státech EU vedena, ale mnohé země projevíly zájem o českou praxi a uvažují o přípravě databáze inspirované našimi zkušenostmi.

Např. Slovensko vede centrální evidenci ÚPD obcí obdobnou ČR. Vymezení území řešeného ÚPD je však provedeno pouze seznamem katastrálních území typu MEMO. Databáze není propojena s Územně identifikačním registrem ÚIR-ZSJ jako v ČR, což znamená, že nelze automatizovaně vygenerovat rozlohu území řešeného dokumentací daného typu. Sledovaný indikátor pokrytí území schválenou územně plánovací dokumentací obcí (v %) na Slovensku tedy není prozatím k dispozici, ale aplikace tohoto typu se připravuje a měla by být v brzké době dostupná. Prozatím lze určit pouze poměr obcí se schválenou ÚPD k celkovému počtu obcí. Dle předběžných informací se jedná o cca 30 % obcí. V ČR je aktuální poměr obcí se schválenou ÚPD (právní stav) k celkovému počtu obcí 48,5 % (pokrytí území ČR schválenou územně plánovací dokumentací obcí je 56,54 %). U tohoto vyjádření se však stírají rozdíly mezi obcemi odlišné velikosti a významu.

Lze předpokládat, že mezinárodní srovnání bude pro tento indikátor dostupné během několika let.

35. Regionální rozptyl míry zaměstnanosti osob 15–64 letých

Význam a souvislosti indikátoru

Regionální rozptyl míry zaměstnanosti měří meziregionální rozdíly v rozložení zaměstnanosti. Vychází z údajů výběrového šetření pracovních sil, které je prováděno ve všech státech EU na základě metodiky Eurostatu a zaručuje plnou mezinárodní srovnatelnost výsledků.

Metodika výpočtu indikátoru

Regionální rozptyl míry zaměstnanosti se sleduje ve formě variačního koeficientu regionálních měr zaměstnanosti osob 15–64letých vyjádřených jako poměr směrodatné odchylky vážených regionálních měr zaměstnanosti osob 15–64letých k celorepublikové míře zaměstnanosti osob 15–64letých.

Pro výpočet se používá roční průměr míry zaměstnanosti za ČR a jednotlivé oblasti (NUTS 2) nebo kraje (NUTS3).

Ukazatel je definován jako poměr odmocniny rozptylu vážených měr zaměstnanosti osob 15–64letých k celorepublikové míře zaměstnanosti osob 15–64letých.

Rozptyl vážených měr zaměstnanosti osob 15–64letých je definován jako:

$$\text{Var}\left(\frac{x_i}{y_i}\right) = \sum_i \left(\left[\frac{x_i}{y_i} - \frac{\bar{x}}{\bar{y}} \right]^2 \cdot \frac{y_i}{\sum_i y_i} \right)$$

kde x_i je počet zaměstnaných ve věku 15-64 let v oblasti (kraji) i , y_i je populace ve věku 15-64 let v oblasti (kraji) i , $\bar{x}$ a $\bar{y}$ představují republikové průměry hodnot x_i a hodnot y_i .

Celorepubliková míra zaměstnanosti je definována jako $\frac{\bar{x}}{\bar{y}} = \frac{\sum x_i}{\sum y_i}$.

Indikátor disperze míry regionální zaměstnanosti Eurostat neaplikuje na Dánsko, Estonsko, Lucembursko, Kypr, Litvu, Lotyšsko, Maltu a Slovinsko, které vzhledem ke své velikosti nejsou členěny na oblasti a pro Irsko, ve kterém jsou vymezeny pouze dvě oblasti. Disperze zaměstnanosti za tyto státy je však vzata v úvahu při kvantifikaci indikátoru za příslušnou skupinu zemí (EU-25, EU-15, EU-12).

Vývoj indikátoru v ČR

Z výsledků výběrového šetření jsou patrné dvě etapy dlouhodobého vývoje disperze regionální míry zaměstnanosti. V první z nich lze od roku 1996 pozorovat její rychlý růst až do roku 2000 jako důsledek vzrůstajících rozdílů v míře zaměstnanosti mezi kraji. Tento růst variačního koeficientu byl především ovlivněn vývojem zaměstnanosti v Praze, kde se projevuje značně vyšší možnost pracovního uplatnění a na druhé straně rychle klesala míra zaměstnanosti zejména v Moravskoslezském a Moravskoslezském kraji. Od roku 2001 lze pozorovat určitou stagnaci ve výši krajských diferencí od celorepublikového průměru. V podmínkách ČR je diference ve skupině oblastí (NUTS 2) o málo nižší než mezi kraji (NUTS 3).

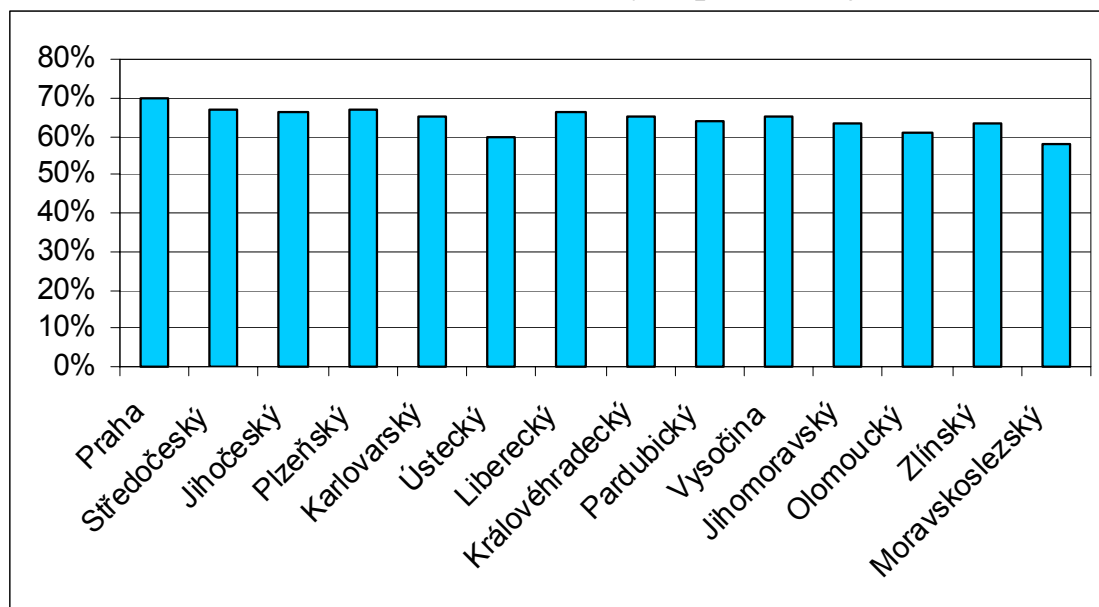
Tabulka 35.1: Variační koeficient na úrovni oblastí a krajů, ČR, 1993-2004

Územní členění	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Oblasti (NUTS 2)	2,9	2,9	3,1	3,1	3,6	4,4	5,6	5,8	5,7	5,6	5,8	5,5
Kraje (NUTS 3)	3,0	3,0	3,2	3,5	3,9	4,7	5,8	6,4	5,9	5,8	6,0	5,7

Zdroj dat: Eurostat-New cronos, Český statistický úřad

Míra zaměstnanosti 15–64letých se ve všech krajích s výjimkou Prahy od roku 1993 do roku 2000 snižovala. V dalších čtyřech letech, kdy již klesala míra zaměstnanosti podstatně pomaleji, se udržela na úrovni z konce tisíciletí ve Středočeském, Libereckém, Pardubickém a Moravskoslezském kraji, v Ústeckém kraji dokonce mírně vzrostla. Přesto však právě v Ústeckém a Moravskoslezském kraji nízká míra zaměstnanosti nadále negativně ovlivňuje výši variačního koeficientu regionální míry zaměstnanosti za ČR.

Graf 35.1: Míra zaměstnanosti 15–64letých podle krajů, ČR, 2004

Zdroj dat: Český statistický úřad

Mezinárodní srovnání

Variační koeficient regionální míry zaměstnanosti dosáhl v úhrnu zemí EU-25 v roce 2003 13,0 % a proti 1999 se tak snížil o 0,4 procentního bodu. Variační koeficient se přitom výrazně snížil ve skupině zemí EU-15.

Tabulka 35.2: Disperze regionální míry zaměstnanosti na úrovni NUTS2, mezinárodní srovnání, 1999-2003

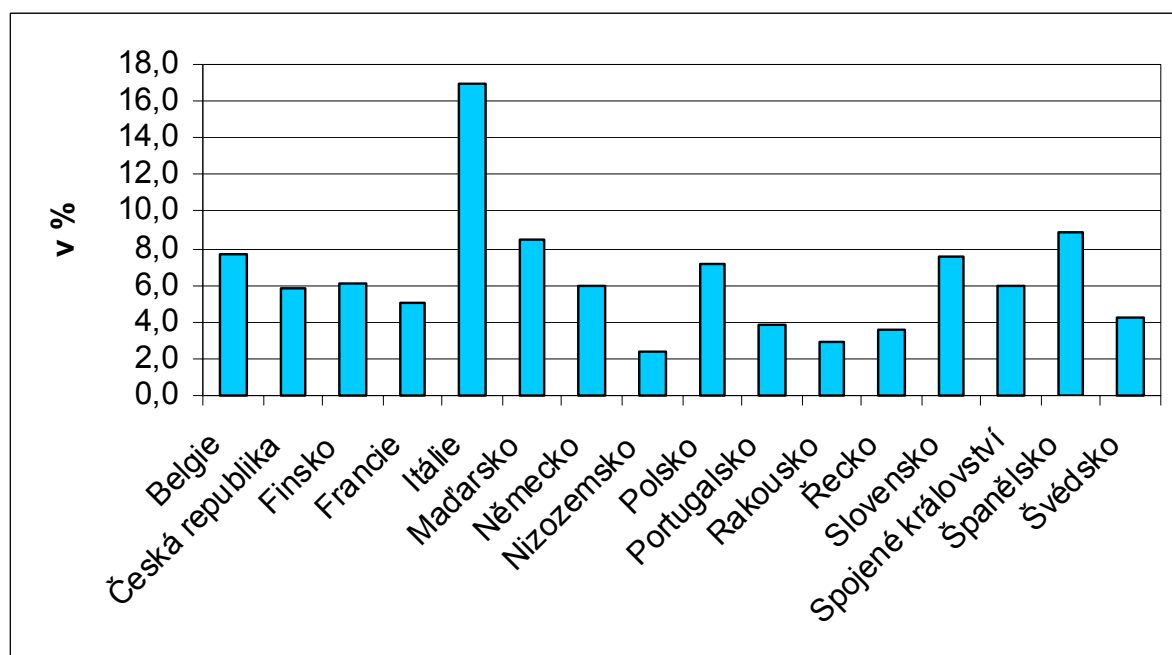
Země	1999	2000	2001	2002	2003
EU-25	13,4	13,5	13,6	13,5	13,0
EU-15	14,1	13,5	13,2	12,6	12,0
Eurozóna	13,3	13,0	12,8	12,1	11,5
Belgie	8,0	7,9	8,0	8,0	7,7
Česká republika	5,6	5,8	5,7	5,6	5,8
Finsko	6,7	6,8	7,0	6,7	6,1
Francie	7,1	6,9	6,4	6,2	5,0 ¹⁾
Itálie	17,4	17,5	17,1	16,7	17,0
Maďarsko	9,1	9,0	8,8	9,4	8,5
Německo	5,5	5,7	6,1	5,9	6,0
Nizozemsko	2,3	2,2	2,3	2,2	2,4
Polsko	4,8	6,9	7,2	7,3	7,2
Portugalsko	3,6	4,3	3,5	3,8	3,9
Rakousko	2,3	2,5	2,6	2,5	2,9
Řecko	5,2	5,1	4,6	4,2	3,6
Slovensko	8,1	9,1	8,3	7,3	7,6
Spojené království	7,1	7,0	6,8	6,6	6,0
Španělsko	10,7	10,5	9,9	9,2	8,9
Švédsko	4,8	4,5	4,2	4,6	4,3

Poznámka: ¹⁾ změna metodiky

Zdroj dat: Eurostat-New Cronos

Údaje za skupiny zemí jsou však značně ovlivněny diferencí mezi jednotlivými státy; v rámci jednotlivých států byla vykázána vyšší hodnota rozptylu pouze Itálii jako důsledek rozdílů v úrovni zaměstnanosti na severu a jihu země, v ostatních státech se v roce 2003 pohybovala v intervalu od 2,4 % v Nizozemsku po 8,9 % ve Španělsku. Čím je hodnota variačního koeficientu nižší, tím méně se odchylují údaje o oblastní zaměstnanosti od průměru v jednotlivých státech. Variační koeficient za ČR leží prakticky ve středu rozpětí a dosahuje přibližně stejné úrovně jako v Německu a Spojeném království.

Graf 35.2: Variační koeficient míry regionální zaměstnanosti na úrovni NUTS2, mezinárodní srovnání, 2003

Zdroj dat: Eurostat - New Cronos

Rozdíly v pracovním uplatnění žen v regionech jednotlivých států jsou podstatně větší než je tomu ve skupině mužů a mimořádně velké jsou především v Itálii a Španělsku. Pouze v Německu je tento variační koeficient za ženy nižší než za muže. Variační koeficient regionální míry zaměstnanosti v ČR (4,9 % u mužů, 7,4 % u žen v roce 2003) leží v porovnání s ostatními státy EU zhruba ve středu intervalu (sedmý nejnižší z 16 sledovaných zemí u mužů, naopak sedmý nejvyšší ve skupině žen).

Tabulka 35.3: Variační koeficient regionální míry zaměstnanosti u mužů a žen na úrovni NUTS2, mezinárodní srovnání, 2003

Země	muži	ženy
EU-25	10,4	18,8
EU-15	8,2	19,2
Belgie	6,9	9,1
Česká republika	4,9	7,4
Finsko	5,7	6,7
Francie	4,0	6,8
Itálie	9,1	29,7
Maďarsko	8,1	9,2
Německo	7,1	5,7
Nizozemsko	2,1	3,3
Polsko	6,4	8,7
Portugalsko	3,2	6,3
Rakousko	3,6	3,8
Řecko	2,6	6,9
Slovensko	6,7	9,0
Spojené království	5,7	6,8
Španělsko	5,9	14,6
Švédsko	4,1	4,8

Zdroj dat: Eurostat - New Cronos

36. Občanská společnost

Význam a souvislosti indikátoru

Občanská společnost je pojem označující prostor mezi oblastí privátních zájmů a státem. Jedná se o oblast dobrovolného sdružování mimo sféry trhu, státu i soukromého života, v níž si uvědomujeme společnou provázanost našeho světa. Existence občanské společnosti je založena na tom, že demokratický politický systém je postaven na možnosti občana přímou participací ovlivňovat věci veřejné.

Metodika výpočtu indikátoru

Pro potřeby indexu participace definujeme *počet občanů na počet nevládních neziskových organizací (NNO)* jako *indikátor občanské participace*, který pak pro větší názornost doplňujeme o politickou participaci (měřená průměrem volební účasti ve volbách do PSP ČR a krajských voleb – měřeno v %). Tento indikátor je zkonstruován způsobem, aby při zadání dat bylo možné měřit rozdíly mezi jednotlivými kraji v rámci ČR.

Vývoj indikátoru v ČR

Vývoj občanské a politické participace v České republice shrnuje tabulka 36.1.

Tabulka 36.1: Občanská a politická participace, ČR, 1998/2000-2002/2004

Občanská participace		
1998-2000		2002-2004
136,8	počet občanů na 1 NNO	118,4
Politická participace		
1998/2000		2002/2004
74,03	volby do PSP ČR (volby 1998 a 2002)	58,01
33,64	krajské volby (volby 2000 a 2004)	29,62
58,84	průměr	43,81

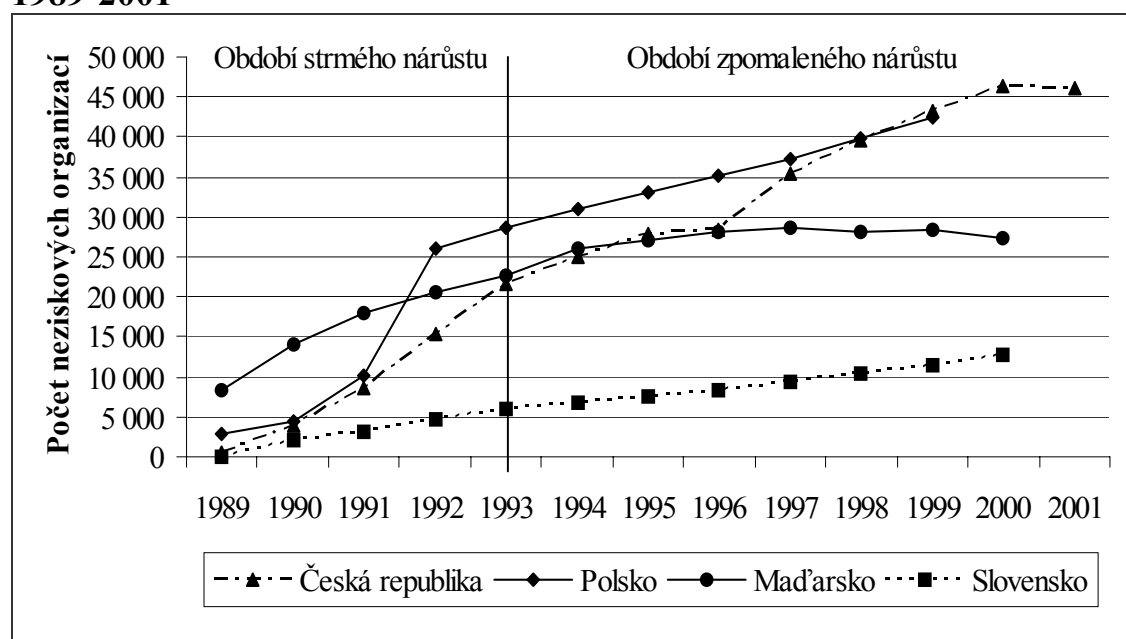
Zdroj dat: Český statistický úřad, Rada vlády pro nestátní a neziskové organizace

Můžeme konstatovat, že kombinace občanské a politické participace připívá k celkovému pochopení participace, protože obě dimenze se vzájemně korigují. Mezi lety 1998-2000 a 2002-2004 došlo k nárůstu občanské participace a významnému poklesu politické participace.

Mezinárodní srovnání

Po roce 1989 došlo ve střední a východní Evropě k velkému rozvoji občanské společnosti. Impulsem vzniku velkého množství neziskových organizací byla především diferenciací společenských zájmů a potřeb provázející proces politické a společenské transformace. Neziskový sektor ve střední a východní Evropě navázal na historické tradice občanské participace a neziskových organizací, které v různé míře v regionu již existovaly - původně spojované jak se sociálními hnutími, tak s církví a středními vrstvami. Dynamiku vzniku neziskových organizací v zemích Visegrádské čtyřky v letech 1989-2001 dokumentuje graf 36.1.

Graf 36.1: Vznik neziskových organizací v zemích Visegrádské čtyřky, 1989-2001

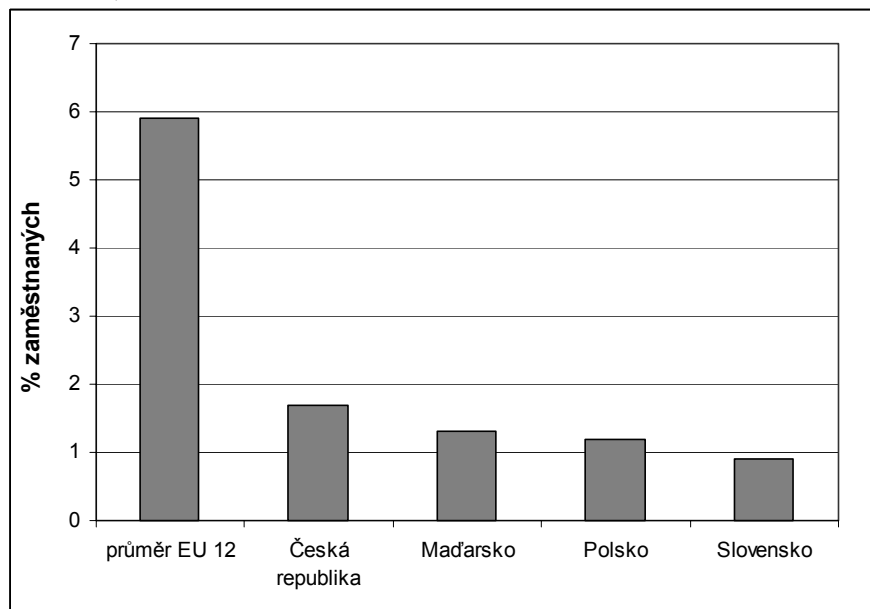

Zdroj dat: Mansfeldová et al. in Zimmer, Priller (eds.) 2004

Přestože ve všech zemích regionu došlo k výraznému nárůstu počtu neziskových organizací, je mezi jednotlivými zeměmi možné sledovat výrazné rozdíly, které lze připisovat především rozdílné míře autonomie, kterou neziskové organizace v těchto zemích v druhé polovině osmdesátých let požívaly. Zatímco v Polsku a Maďarsku, již v době rozkladu Sovětského bloku existovala celá řada rozvinutých neziskových organizací, které se zároveň staly důležitými aktéry společenské transformace, byl občanský sektor v České republice a na Slovensku mnohem více regulovaný a podřízený státu. Celkový nárůst počtu neziskových organizací v regionu je výrazný – mezi roky 1989 a 1999 došlo k 123 násobnému nárůstu počtu zapojených občanů na Slovensku, 81 násobnému růstu v České republice, 14 násobnému růstu v Polsku a 3 násobnému nárůstu v Maďarsku.

Pokud na základě indikátoru procenta zaměstnaných srovnáme neziskový sektor v zemích Evropské unie a Visegrádské čtyřky (graf 36.2), je možné říci, že neziskový sektor ve střední Evropě je významně menší než v západní Evropě. Při komparaci v rámci regionu je významný především rozdíl mezi Českou republikou a Slovenskem, který je téměř dvojnásobný.

Graf 36.2: Procento zaměstnaných v neziskovém sektoru ve Visegrádských zemích, 1995

Zdroj dat: Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project, Mansfeldová et al. in Zimmer, Priller (eds.) 2004: 112.

Vedle velikosti je dalším důležitým rozdílem mezi neziskovým sektorem v regionu a v západní Evropě především jeho vnitřní kompozice. Zatímco více než jedna třetina zaměstnanců v neziskovém sektoru ve střední Evropě působí v oblastech rekreace, volného času a sportu, v západní Evropě je naopak téměř polovina zaměstnanců koncentrována v oblasti zdravotních a sociálních služeb (zdravotní služby 19 % a sociální služby 27 %). Ve střední Evropě je toto procento přibližně poloviční - ve zdravotních a sociálních službách působí pouze 21 % pracovní síly zaměstnané v neziskovém sektoru.

Přehled indikátorů s gestory

	Název indikátoru	Hlavní gestor	Spolupracující instituce
1	HDP na osobu	Český statistický úřad	
2	Podíl vládního deficitu/přebytku na HDP; Podíl vládního dluhu na HDP	Ministerstvo financí	
3	Podíl běžného účtu platební bilance na HDP	Česká národní banka	Ministerstvo průmyslu a obchodu
4	Produktivita práce	Český statistický úřad	
5	Výdaje na ochranu životního prostředí	Ministerstvo životního prostředí	
6	Veřejné výdaje na ochranu životního prostředí	Ministerstvo životního prostředí	
7	Materiálová spotřeba	Univerzita Karlova v Praze	Ministerstvo průmyslu a obchodu, Český statistický úřad
8	Přepravní náročnost v osobní dopravě	Centrum dopravního výzkumu	
9	Přepravní náročnost v nákladní dopravě	Centrum dopravního výzkumu	
10	Energetická náročnost HDP	Univerzita Karlova v Praze	Ministerstvo životního prostředí, Ministerstvo průmyslu a obchodu, Český statistický úřad
11	Spotřeba primárních energetických zdrojů	Univerzita Karlova v Praze	Ministerstvo životního prostředí, Ministerstvo průmyslu a obchodu, Český statistický úřad
12	Podíl energie z obnovitelných zdrojů	Univerzita Karlova v Praze	Ministerstvo životního prostředí, Ministerstvo průmyslu a obchodu, Český statistický úřad
13	Emise CO ₂ ekvivalentní na obyvatele	Ministerstvo životního prostředí	
14	Emise CO ₂ na jednotku HDP	Ministerstvo životního prostředí	
15	Podíl materiálově využitých odpadů na celkové produkci odpadů	Ministerstvo životního prostředí	Ministerstvo průmyslu a obchodu, Český

			statistický úřad
16	Spotřeba průmyslových hnojiv	Ministerstvo zemědělství	
17	Spotřeba pesticidů	Ministerstvo zemědělství	
18	Index běžných druhů volně žijících ptáků	Ministerstvo životního prostředí	
19	Index zavlečených druhů rostlin	Ministerstvo životního prostředí	
20	Podíl ekologického zemědělství	Ministerstvo zemědělství	
21	Očekávaná délka života	Státní zdravotní ústav	
22	Míra úmrtnosti	Státní zdravotní ústav	
23	Obecná míra nezaměstnanosti	Ministerstvo práce a sociálních věcí	Český statistický úřad
24	Registrovaná míra nezaměstnanosti	Ministerstvo práce a sociálních věcí	Český statistický úřad
25	Míra zaměstnanosti starších pracovníků	Ministerstvo práce a sociálních věcí	Český statistický úřad
26	Populace žijící pod hranicí chudoby před a po sociálních transferech	Ministerstvo práce a sociálních věcí	
27	Hrubé domácí výdaje na výzkum a vývoj	Ústav pro informace ve vzdělávání	
28	Nejvyšší dosažené vzdělání	Ústav pro informace ve vzdělávání	Český statistický úřad
29	Přístup k internetu	Ministerstvo informatiky	Ústav pro informace ve vzdělávání, Český statistický úřad
30	Celková zahraniční rozvojová spolupráce	Ministerstvo zahraničních věcí	
31	Dostupnost veřejných služeb kultury	Ministerstvo kultury	
32	Průměrná délka soudního řízení	Ministerstvo spravedlnosti	
33	Index vnímání korupce	Ministerstvo vnitra	
34	Pokrytí území ČR schválenou územně plánovací dokumentací obcí	Ministerstvo pro místní rozvoj	
35	Regionální rozptyl zaměstnanosti	Ministerstvo práce a sociálních věcí	
36	Občanská společnost	Sociologický ústav AV ČR	

Seznam zkratek

AV ČR	Akademie věd České republiky
BERD	výdaje na výzkum a vývoj z prostředků soukromých podniků
CBD	Úmluva o biologické diverzitě
CEPA 2000	mezinárodní klasifikace ochrany životního prostředí
CNS	círky a registrované náboženské společnosti
CO ₂	oxid uhličitý
CPI	Corruption perception index
ČR	Česká republika
DAC	Výbor pro rozvojovou spolupráci organizace OECD
DAS2002	centrální databázi systému Evidence územně plánovací činnosti
DIGROG	digitální katastr prostorového plánování
DMC	Domestic material consumption
EHP	Evropský hospodářský prostor
ECHP	European community household panel
EMU	Evropská měnová unie
ESA 95	European system of national and regional accounts
EU	Evropská unie
EU-10	nové členské země Evropské unie po rozšíření v květnu 2004
EU-15	Evropská unie před rozšířením v květnu 2004
EU-25	Evropská unie po rozšíření v květnu 2004
FNM ČR	Fond národního majetku ČR
GAERC	Rada pro všeobecné záležitosti a vnější vztahy
GERD	celkové výdaje na výzkum a vývoj
GFS	government finance statistics
GOVERD	veřejné „vládní“ výdaje na výzkum a vývoj
HDI	Human development index
HDP	hrubý domácí produkt
HERD	výdaje na výzkum a vývoj z prostředků institucí terciárního vzdělávání
HND	hrubý národní důchod
ICT	informační a komunikační technologie
ILO	Mezinárodní organizace práce
ISCED-97	mezinárodní standardní klasifikace vzdělání
JPSP	jednotný program sčítání ptáků v ČR
KS	konečná spotřeba
NNO	nevládní neziskové organizace
NUTS	územní statistická jednotka
OA	pomoc transformujícím se zemím
ODA	oficiální rozvojová pomoc
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
OkÚ	okresní úřad

OSN	Organizace spojených národů
OÚP MMR	odbor územního plánování Ministerstva pro místní rozvoj ČR
OZE	obnovitelné zdroje energie
PEZ	prvotní energetické zdroje
PNDR	výdaje na výzkum a vývoj z prostředků soukromých neziskových institucí
PPS	purchasing power standard
PSP ČR	Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky
PZI	přímé zahraniční investice
SEK	Státní energetická koncepce
SI	mezinárodní soustava jednotek
SRN	Spolková republika Německo
THFK	tvorba hrubého fixního kapitálu
TKO	tuhý komunální odpad
TRIM	program „Trends and indices for monitoring data“
ÚIR-ZSJ	Územně identifikační registr
UK	Velká Británie
ÚPD	územně plánovací dokumentace
ÚPN SÚ	územní plány sídelních útvarů
ÚPO	územní plány obcí
USA	Spojené státy americké
ÚSC	územně správní celek
VŠPS	výběrové šetření pracovních sil
WHO	Světová zdravotnická organizace
ZRP	celková zahraniční rozvojová spolupráce